

173859/5-6

Сервоний
шлях

1932 5-6

173859

ПЕРЕКЛАД

БІБЛІОТЕКА
Обл. Пресного Спілки
Рад. Інформаційний
184525396

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ, КРИТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

1932

№ 5—6

(107—108)

Книгозбірня
Літературно-художнього
В. Блажуню
10. Ма

110
115
ха В. В.
136
ВІСНИК ШЛЯ-
142
144

ЦЕНТРАЛЬНА РАД. Школа Робітнич.
БІБЛІОТЕКА
173

3859/5-6

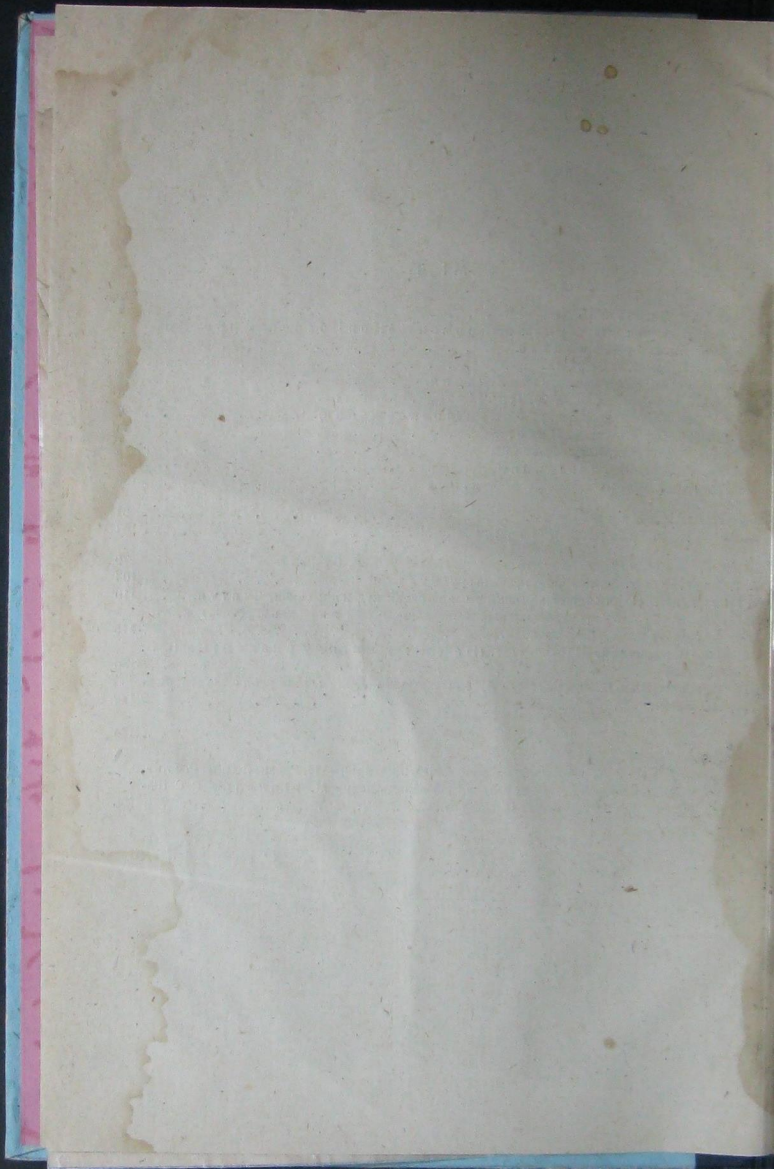
Бібліографічне описання
видає в "Літературній
Укр. Друку", "Народному
перукарні" та інших видавничих
Української Республіки. Н. 1

ЗМІСТ

	Стор.
І. Сосюра * * * Поезія.	5
Гордій Коцюба. На підоймах. Уривки з роману «Нові береги» про Дні- провське будівництво.	6
Серен Мисенко. Траїді. Поезія.	25
Ван Бритченко. Дні загартовують. Оповідання.	28
Никола Скуба. Комсомольський № 20. Поезія	36
І. Тардов. Кінець Охотського полку. Роман (продовження).	37
Айбер Рабінович. Дев'ять сонць. Поезія	50
В. Нехода. Агітація техкультур. Поезія	51
Ван Ткачук. У боротьбі. Оповідання.	52
Добомір Дмитерко. Білі «веселяться». Поезія	59
Пільчук. Атагас. Нарис	61
Димидир Кузьміч. Радіо-виступ. Нарис.	67
Хвиля. За творення великого мистецтва соціалістичної доби. Стаття	79
О. Скрипник. Перебудуватися по-справжньому. Стаття.	103
О. Скрипник. Перебороти лівозакрутиштво в програмах художніх вишів. Стаття.	110
А. Рубач. Буржуазно - куркульська націоналістична ідеологія під машкарою демократії «трудового народу». Стаття.	115
Коваленко-Коломацький.—Геолог-поет. (На [свіжу могилу академіка В. В. Різниченка)	136
Проф. І. Фалькевич, акад. П. Тичина проф. А. [Ковалівський. Левінськими національними шля- хами. Стаття.	142
Слоніка.	144
Бібліографія:	
Ів. Ткаченко — З робітничої тематики. Л. Левкович — Н. Рибак. «Країна Роботи».	
Діктор Дубровський — Франц Юнг, «Завоювання машин». М. Фінкель — Е. С. Ша- повський, «Пролетарська Революція і Шевченко».	156

173859/5-6

173850/a 5-6

В. СОСЮРА

І поїзди летять, уквітчані стрічками...
Куди прослалася щаслива їхня путь?
Кого везуть вони, цокочучи мостами?
На їхньому путі скрізь станції цвітуть.

А ранки!.. А блакить!.. Пливуть од рік тумани
й міняється в тонах, як музика, зоря.
Сьогодні в нас весна: в нас — свято Дніпрельстану,
бо ми перемогли, і очі нам горять.

Я бачу кораблі: по сивому Славуті
пливуть вони, пливуть, поважні, як качки.
Покірно їх несе цей велетень закутий,
і музика летить над дзеркалом ріки.

А скрізь на берегах без димарів заводи,
як персні на руках у ночі, у весни.
Старих гудків не чує, — там інший спів заводить
електрика в цехах про здійснені сні.

Про те, за що ми йшли востержено вмирати
з комоною в очах і з піснею в устах.
Що не спинили нас ні танки, ні гармати,
нащадкам і собі пробить в Комуни шлях.

Я бачу дівчору... Вона з веселим сміхом
учитися летить зі швидкістю, як блиск.
І літаки цвітуть їх неспокійним сміхом.
До них мої думки промінням простяглись.

Аж ось вони зайшли в широку залю світлу,
з кімнати синьої виходить вчитель їх,
смуглявий і стрункий, як дівчина, привітний.
І гомін школярів поволі спав... затих...

«Сьогодні ми почнем про свято Дніпрельстану
і пригадаєм ми героїв тих часів,
що йшли за нас крізь смерть, і мерок, і тумани,
що з кулею в грудях комуні слали спів».

Я чую голос цей... І серце шасно тане.
Дріжить моє перо, горить моє лице.
І мовчки слухають комуні громадяни,
як хлопчик їм чита. «Лисиче над Дінцем».

ГОРДИЙ КОЦЮБА

НА ПІДОЙМАХ *

НА НОВІЙ ДОРОЗІ

Оформивши свій вступ на роботу, Канушевич почав працювати в артілі Дригожили, що робила в копані майбутньої гідростанції.

Це була велетенська своїми кінцевими розмірами й важка природними умовинами робота. На березі у міцному граніті, що суцільною масою залягав глибоко в надра, треба було зробити широку й глибоку на триста метрів довжиною вийму, виготовити велетенське урвище, і на дніщі його, пізніше, по цілковитому викінченні, замурувати спіральні труби могутніх турбін гідростанції. Тут протягом двох років треба було виїняти кело триста тисяч кубометрів граніту.

Як і на інших дільницях будівництва, так і тут скельні роботи треба було викінчити у визначений термін, бо будь-яка відслюка на цій стадії затримувала початок робіт другої стадії, а відтак могла зле відбитися на всьому будівництві. А що з готуванням копані для гідростанції в літні місяці, коли доводилося виконувати нагальніші роботи, не дуже поспішалися, то тепер, щоб надслужити втрачене, на цій дільниці працювало кілька артілів і мав бути поставлений ще екскаватор.

Скельні роботи склалися з кількох операцій. Спочатку свердлії перфсратерами робили в граніті свердловини, потім підривні команди закладали вибухові патрони начинені стисненим повітрям, виготовленим тут же на спеціально обладнанім заводі і, додержуючи обережності, провадили вибухи. Після цього починалася праця каменярів. Підірване вибухами каміння вони передусім відламували міцними ломами від породи. А що воно часто - густо було досить велике й незграбне для підіймання, то доводилося розбивати його молотами на дрібніше скалля. А тоді вже напсенювали ковші, вивантажували зводами нагору, на плятформи. Все це разом, не дивлячись на просту роботу, вимагало спритності, вмілости, фізичної витривалості, певних звичок.

Артіль Дригожили, що до неї потрапив Канушевич, складалася переважно з волинських каменярів, що набували собі досвіду на різних будівництвах, працюючи на спорудженні залізниць, або на кар'єрах чи на розробці будівельного матеріалу.

Тим то Канушевич перші дні своєї роботи в артілі виділявся своєю непристосованістю до неї. Він невміло орудував молотом, інксли девго, по кілька разів, до нестями бив ним по камінню, щоб розгрозити його, хоч інший каменяр, більш досвідчений, робив це хутчіше й без напруження. Часом він довго вовтузився кело брили, пробуючи відірвати її від породи. І не раз ніякові, почуваючи на собі скептично-зневажливі погляди, а то й докірливі закиди товаришів з артілі. І тільки зауваження артільника Дригожили, що його вибачливо й терпеливо, незнати з яких міркувань ставився до нього, мовляв, «нічого, нічого, не святі горшки ліплять, хутко навчиться», — додавало йому духу, підбадьорювало трохи його.

І справді, Канушевич, що був при здоров'ї і мав міцну мускулатуру, розвинену на хліборобській праці, де доводилося тягати косою, а часом махати і ціпом, незабаром при звичався до роботи. Він опанував секрет: точно, без зайвого напруження, без зайвої витрати енергії орудувати молотом, розбивати гранітні брили на скалля одним помахом.

Він навіть трохи звеселів, відколи побачив, що його праця стає не гіршою за працю інших і що його товариші починають краще ставитись до нього.

* Уривки з роману «Нові береги», про дніпровське будівництво. !

А втім на роботі і в бараку він був досить мовчазливий, трохи замислений, ніби чимсь заклопотаний. Усе, що було навколо, не дуже його обходило, мало хвилювало. Нові виселки, розташовані на обох, колись порожніх, за його пам'яті, берегах, залізнична колія, що своєю сіткою густо всновувала всю прибережну територію будівництва, робота на річці, де закінчували спорудження перегаток, все велике будівництво, що через кілька років мало викінчитись пуском найбільшої в Європі гідростанції, все це мало його зворушувало, не викликало особливої цікавості, ані захоплення. І коли на березі коло копані стали з'являтися екскурсії, і лектор розповідав про будівництво, про греблю, про гідростанцію, про дешеву електрику і про нові заводи, що тут мають згодом будуватися, він слухав це досить спокійно.

Може, в ньому жив дух скептичності? Може, він недовірливо ставився до можливості щасливо викінчити всі ці споруди, що їх тільки — но! починали будувати? Хто його знає.

Удосвіта, коли за вікнами барака стояла ще ніч, він разом з іншими робітниками підіймався з койки. Прибравшись, умившись і поспідавши, ішов на берег до копані. Артіль працювала відрадно, від кубометра вийнятої скелі, працювала методично, — і того, що хотіла більше виробити, і того, що добре працювати взагалі стало звичкою, бо кожен рівнявся на кращого, бо марнувати час було незручно і ніяково перед іншими.

Отож так само старанно працював і Канушевич. Він безбоязно виламував міцні важелезні брили, ледве відколоті вибухом, завзято розбивав їх молотом, щоб зручніше покласти на спущений зводом ківш. І тільки зрідка, як і інші товариші, робив перепочинок, щоб запалити цигарку, чи то перемовитись словом із товаришами.

По роботі обідав у фабриці — кухні, а звідти йшов до барака.

Одного разу, затримавшись у кухні, він аж увечері повернувся до барака.

Тут за столом, над яким клубилися густі хмари тютюнового диму, сиділо кілька робітників, а з боків цілим колом товпились інші. Тут велася жвава бесіда.

Канушевич підійшов до столу й, настороживши вуха, став прислухатися.

— «... Поганий той робітник, що не хоче вчитись, що не бажає підвищити свою кваліфікацію. Трудно? Нічого трудного немає. Треба вміти усе перемагати. Ільчін казав, — кожна селянка, кожна робітниця мусить навчитись керувати державою, а навчитись керувати державою для жінки далеко важче, ніж чорноробові вийти, приміром, на десятника там якого, чи машиніста».

То говорив Чемериця, оточений гуртом робітників.

Чемериця ділився із своїми келишніми спожилцями новинами. Робітком ухвалив заснувати низку нових курсів для набуття й підвищення кваліфікації, а також поширити, зробити більш масовими ті, що існують. Окрім курсів для машиністів і тачелажників, відкриваються курси для токарів, для електриків, теслярів, потім для бетонярів. Цими днями провадитиметься запис по учаскових профбюрах.

Отож розповідаючи про цю постанову, він заохочував робітників вступати на курси. Лектори уже є. Багато інженерів дало згоду працювати на курсах. Треба скористатись, бо це не часто трапляється. Тут тобі робота, тут тобі і школа. Або як кажуть, — і дома, і в гостях. Походись зиму, а на весну і кваліфікація в руках, і для себе краще і для будівництва набуток. А там, може, і на техніка можна вийти.

Бігаючи рухливими очима по обличчях слухачів, що товпились навколо столу, Чемериця гсворив спокійно, поважно — діловитим тоном, доводячи важливість курсів і користь їх для робітництва.

— А хто ж тоді буде чорну роботу виповняти, як усі інженерами та машиністами стануть? — спспитав ехидно Дригожила.

— Хто? Та ми ж і чорну роботу будемо виповняти, — відповідав хтось з гурту. — Це тільки так говориться, що інженерами, а головне треба кваліфікації набути. Ось про що каже і товариш.

Після цього знову почилася розмова, де цікавість до курсів, сполучена з бажанням мати в руках ремесло, певну кваліфікацію, перепліталася з якимсь ваганням, з незрозумілим побоюванням.

Наприкінці Чемериця сказав, щоб усі подумали про це, й ті, хто бажає, хай приходять до учпрофбюра й записуються на курси. Чемериця, закінчивши свою справу, виліз з-за столу, і тут зіткнувся з Канушевичем.

— То вступаємо, Панасе, на курси? Чого це ти похнюпився? — говорив до нього Чемериця, привітавшись по-товариському: — Вступай на курси — веселіше буде. На машиніста вийдеш, — моргнув весело очима, підбадьорючи земляка.

Канушевич ухмільнувся. Натяк про машиніста, здавалося, зацікавив його. Автім, це видалося йому чимсь недосяжним, і він відповів стримано, що про курси треба іще подумати.

— Подумай, подумай! — уколів його Чемериця. — Хоч про що, власне, думати? Тут усе ясно, як удень, треба просто братися за діло.

Через кілька днів по тому Канушевич, пообідавши, пішов у клуб, де мала відбутися лекція на курсах готування парсвичників для екскаваторів і парсвих зводів. Записавшись раніше на ці курси, він поспішався тепер до клубу на першу лекцію, схвильований і зацікавлений, повторюючи про себе: «курси, курси, курси», ніби дивуючись з того, як це сталося, що він іде на ці курси. Незрозуміле почуття якоїсь урочистої хвилини, якоїсь страхотної і привабливої невідомості відчув він тепер, як кились хлопчиком, коли, вступаючи в початкову школу, ішов вперше на заняття.

Скільки відрадного тайло в собі тоді це слово «школа»! Як радісно звучало воно тоді! Школа — щось таке приємне, хвилююче, незвичайне, значуще!

Хоч відтоді минуло вже коло двадцяти років, хоч слово «курси» мало зовсім інший характер, а втім його мимохіть охопив настрій всемирічного хлопчика, що хотів збагнути тоді незрозумілий для нього оклишній світ.

Біля клубу він постояв хвилинку, пойнятий ваганням, а потім непевними кроками поплівся сходами до дверей, що вели в середину клубу.

Приміщення цього клубу, недавно викінчене, де пахло ще свіжою тинькою, блискотіло чистотою й новиною, мало окрім залі, низку кімнат, поділених коридором. Отож Канушевич опинився у цьому коридорі, спогненому галасу, сміху й голосних розмов. Тут вешталася молодь, зникаючи за тими чи іншими дверима, то знесу вибігаючи в коридор.

Канушевич, не знаючи, де, в якій саме кімнаті відбудуватиметься лекція, став придивлятися до табличок на дверях, що визначали розподіл кімнат.

Високий, незграбний, обрідий густою бородою, що облямовувала його обличчя, він посувався коридором серед мелодії, серед хлопців і дівчат, мов чужий, мов випадковий гість, уважно ззираючись по боках. Він поспитав одного мелєдника про курси, а що цей нічого не знав, то далі топцювався по коридору. Хвилинами його обіймали почуття окремішності, відчуття самотності серед цього рою юнаків і юнок, що невгамовно туркотіли, заклопотані своїми турботами. Йому кртіло нагіть, як тоді, восьмирічному хлопчиківі, що опинився вперше в школі серед невідомих йому дітей, втекти назад, повернутися дедому, до барака, щоб ніксли вже більше не ходити сюди.

Автім, перемагаючи це відчуття, він лишається в коридорі. Потім спинився коло однієї кімнати, де біля дверей стояла дівчина, й наважився поспитати ще її про лекцію. Вона відповіла. Лекція має бути тут, в цій кімнаті, тільки лектора ще немає. Це була висока, огрядна, років двадцяти людина, погнєвида й красношока, з веселими, повними грайливості очима.

— Можна й пождати, — витиснув покірно, спиняючись поруч неї.

В цю хвилину дівчина розчинила двері в кімнату і він пішов за нею.

В кімнаті, просторій і світлій, яскраво освітленій електрикою, прикрашеній портретами вождів революції, сиділо на стільцях кілька чоловіків, переважно мелєдих, двадцятилітніх хлопців, що вели між собою жваву розмову. Побачивши Катерину, один з хлопців, звертаючись до неї, мовив з усмішкою:

— Ми думали, ти вже пішла, а ти, виходить, тут? Чи справді хочеш послухати лекцію?

— А ти ж як думаєш? — кажу, буду слухати, значить — буду.

— Та вона ж для тебе непідходяща, не по твоїх, як то кажуть, зубях, — говорив глузливим тєном парубок.

— А я таки послухаю. Чи ти гадаєш, це тільки для тебе читають? — захищалася дівчина.

Парубок крутнув невдоволено головою.

— Диви, яка ти задиркувата стала, не можна й слова сказати!

— А ти не чіпляйся! — відказала сердито й, повівши очима по кімнаті, сіла оддалік на вільний стілець.

Канушевич сів і собі поблизу неї. Хоч він і не зовсім розумів, про що йде мова, проте відчував, що в словах парубка і в його тоні криється зневажливе до неї ставлення. Отож порадив спочутливо, щоб робила своє діло, не звертала уваги на те базікання.

Слово по слову — й розговорилися. Більше говорила дівчина, вдоволена, видимо, з того, що знайшовся спочутливий слухач, з яким можна поділитися думками. Вона Катерина Петруш, кілька місяців тому приїхала сюди на заробітки з містечка Санжар, де мешкала з матір'ю. Тут дали їй роботу прибиральниці в бараках. Марудна робота, гіршої немає. Правда, вона до всього звикла, працюючи за наймичку по людях, та все ж набридає ходити цілі дні й тижні з віником та з мітлою. Остогидло, одне слово, чистити бруд після отих лобуряк, кивнула на парубка. Ну, перейшла згедом прибиральницею до механічних майстерень. Хоч трохи, та краще. В майстернях, чує, навчаються люди всякого ремесла, із чорноробів на слюсарів виходять, на токарів тощо. Ну, спала й їй в голову думка: чого б не повчитися? Не лишатися ж назавжди прибиральницею? Стала придивлятися, а потім вирішила спробувати на токаря. От і почала. А це почула, що сьогодні лекція, та й прийшла послухати. А він ото, Бухкало, і коле, не по його бач, виходить.

— Не по його? А чого ж він хоче?

— А він хоче, щоб я кинула роботу і вийшла за нього. Ну, ото і не може втихоморитись, чіпляється як реп'ях до кожуха.

— Ось воно що, хлоп'яче діло! — процідив Канушевич, зрозумівши суть справи. — А ти свою лінію веді!

— Та я так і роблю, — відповіла Катерина таким тоном, ніби хотіла підкреслити, що вона себе скривдити не дасть.

Бухкало, що з якоїсь хвилини кидав неспокійні погляди то на дівчину, то на Канушевича, не стерпів.

— Ви, папаша, що там агітацію розведете? — уколів Канушевича, навмисне підкресливши слово: «папаша».

Це «папаша» досягло своєї мети, викликавши з боку приятелів Бухкала сміх. Навіть дівчина, повторивши це слово з усмішкою, подивилася на Канушевичеву бороду, ніби вперше побачила її, ніби справді коло неї сидів не абиякий папаша.

Канушевич зніяксовів. «Який же я папаша?» хотів був відповісти, зрозумівши, що причина такого величання криється в його бороді, та змовчав.

— Що, питаюся, агітуєте, папаша? — присікався уже більш загрозово Бухкало, підійшовши ближче до нього з бажанням, очевидно, зірвати свою злість на мовчазливому «папаші».

Канушевич при цьому виклику раптово стрепенується. Він зрозумів, що тут ходять про його авторитет перел дівчиною, перед цілим товариством. Тим то раптом випростався на увесь свій високий зріст і гордовито поглянув згори на присадкуватого парубка.

— Що, маля, присікаєшся?

Все це сталося так несподівано, викликало такий голосний сміх, що парубок тільки розгублено кліпав очима, не знаючи, що відповісти на таку зухвалість.

— Ну, маля, сідай! — махнула дівчина рукою парубкові, все ще реточучи із слова «маля».

В цю хвилину в кімнату ввалився новий гурт молоді, а слідом з'явився лектор. І Бухкало, захвуючи злість, тихо відійшов до свого місця. Коли всі посіли, і в кімнаті запанувала тиша, лектор сказав вступну лекцію на тему про механізацію робіт.

Свою доповідь він почав із зауваження, що дніпрівське будівництво являється покищо єдиним на цілий Радянський Союз, а може навіть і на цілу Європу, де так широко застосовується американська будівна техніка, де досить погно заправджується механізація робіт. Паровози, зводи, екскаватори, парові молоти, пневматичні свердла й молотки, перфратори, станки глибокого свердління, самоперекидні платформи — ось що є на будівництві.

Визначивши енерго-продукційну силу механізмів та різних електромоторів на робочих механізмах, що вже працюють або незабаром мають працювати і що своєю

загальною потужністю дорівнюється роботі 26 тисяч механічних коней, він спинився на економічній ефективності механізмів. От, мовляв, йому інколи доводилося чути такі запитання: чи вигідно запроваджувати на будівництві в таких широких розмірах механізацію, купуючи дорогі механізми за валюту в Америці? Чи не краще було б будувати звичайним способом, як досі в нас будували, принаймні до того часу, коли у Союзі почнуть виробляти будівні машини?

— Так кажуть: вигідно і доцільно. Навіть більше. Це неминуче, якщо вирішили будувати таку споруду.

Обґрунтувавши своє твердження економічною доцільністю й потребою в найкращий час створити нову енергетичну базу для розвитку промисловості, він зауважив, що механізація робіт обумовлює вчасне викінчення споруд у визначений урядом термін. Обумовлює, а не гарантує, бо гарантія залежить од нас, од живих істот, від уміння працювати цими машинами. Одне слово, від кадрів.

— У якому ж стані у нас ця справа з кадрами?

По короткій павзі, що мала підкреслити важливість зачепленого питання, він провадив далі:

— Ви, товариші, вже знаєте, що будівні машини вперше застосовується в нас на будівництві. А це значить, що підготованих кадрів ми не мали й не могли мати. Знали про це і американці. Тим то, ксли замогляли в Америці ці механізми, американські промисловці пропонували нам і своїх робітників до машин. «Та у вас же немає досідчених для цих машин людей. Ви не зможете використувати цих машин» — умогляли американці. — «Ми їх не маємо, але ми їх будемо мати» — відповіли наші. — «Це вам дорожче обійдеться» — залякували янки. Та ми лишилися таки при своїй думці, гадаючи, що це нам дешевше обійдеться.

— Хто ж мав рацію?

— Ми не робимо зараз остаточних висновків, ми не хочемо їх ще робити, бо вважаємо, що замало відійшло часу відколи ми почали працювати на цих машинах. А все таки мусимо визнати, що з роботою механізмів у нас покищо не все гаразд.

Тут він говорив, що механізми: зводи й екскаватори використовуються геть не повно, не більше як на 30 — 40% їхньої спроможності, в той час як в Америці процент використання значно вищий. Потім наводив приклади псування часто — густо механізмів, падіння стріл на зводах, перекидання навіть зводів через надмірне перевантаження й цілу низку інших ушкоджень, що потребує ремонту.

— Розуміється, ми знаємо, що кожна наука обходиться в копійчину, що за науку треба платити гроші. Ми це мали на увазі й тоді, коли відмоглялися від порад американських капіталістів. Але треба платити поцінно. Ми платимо покищо більше, ніж годилося б. Чому? Не тільки тому, що ми вчимся, а тому, що часом спостерігається безвідповідальне, досить байдуже, недбале ставлення до машин з боку бригад. І не тільки недбале, а навіть дикунське, як це трапилося недавно в копанні гідростанції, де зіпсували екскаватор.

Він спинився й обвів зором кімнату, придивляючись, яке вражіння справляє на присутніх доповідь.

Присутні уважно слухали його. Молодь, а вона переважно прийшла на ці курси, зрозуміла, що це їй пред'являється рахунок за неполадки з машинами, при останніх словах лектора насторожилась, захвилювалась. Почулися нетерпеливі вигуки. «Ганьба недбальству! До суду винуватців!» Коли присутні трохи заспокоїлися, лектор провадив далі.

— Так от треба вчитися, кваліфікуватися. Треба добре обізнатися з механізмом, вивчити його деталі й уважно ставитися до роботи.

Підкресливши, що будівництво мусить стати доброю школою для інших будівничих, він висловив упевненість, що нові кадри робітників дадуть добрі зразки роботи з механізмами.

— Ми мусимо показати, — заявив він наприкінці, що ми вміємо працювати з механізмами, якщо не краще, ніж в Америці, то бодай не гірше за них, інакше нам буде сором і ганьба.

Він закінчив під гучні оплески присутніх і радісні вигуки, повні обіцянок поміряти свого часу з Америкою.

Відколи Канушевич почав ходити на курси, життя його непомітно побігло вперед, мимохідь змінюючи його звички, нахили, ба навіть характер.

Його день, як і раніше, починався з досвітка.

О шостій годині, з першими вибухами в скелях, що гучною луною котилися по околицях, він пішов до копані, де разом з артілью виконував свою звичайну роботу. Після зміни, хутко пообідавши, вертався на малий час до барака. Обтрисившись та обмившись від пороху потрошеного граніту, що товстим шаром клевався на обличчя, він, захопивши зшиток, поспішався на курси. І тут терпеливо, побоюючись пропустити якесь слово, уважно вислуховував доповіді, нутуючи дещо собі в зшиток.

Не мавши ніколи справи з машинами, з їх огріванням, він, як і чимало із малописьменних селян, звичних до повільного думання, тугувато засвоював на початку закони механіки. А втім, він прагнув збагнути усе докладно і повно, в такій мірі, щоб не лишилося нічого неясного і туманного, щоб усе було видно, як на долоні. А що таких неясностей виникало чимало, то він по закінченні кожної лекції звертався до лектора з низкою запитань. Він заспокоювався аж тоді, коли все добре укладалося в голову, коли все бачив ясно, як на долоні, коли міг сам собі розповісти, що і до чого.

Його настирливі запитання, часом може і наївні, викликали інколи зневажливі закиди і нетерпеливі усмішки від його товаришів по курсах, що для них нібито було все зрозуміле і відоме. Особливо намагався підкреслити свою тямучість, а його туподумство Бухкало. Він не міг, здавалося, забути своєї поразки перед першою доповіддю і всіляко пробував уколоти його.

— Ви і цього не знаєте, папаша? Та це ж кожен знає. Ех, папаша, зря ви, здається, тільки товариша лектора турбуєте. Колупалися б собі там у ямі лопатою, то мабуть би краще було, не морочили б голови ні собі, ні іншим — кидав зневажливо, ніби йому ніяково було слухати простацькі запитання Канушевича, хоч часом за цим погордливим тоном крилося просто легковажне ставлення до лекцій.

І тільки захоочування лектора, що уважно вислуховував Канушевича, даючи відповідь на всі ці запитання, додавало йому духу.

— Нічого, нічого, так і годиться, — підбадьорював лектор. — Треба, щоб усе було ясно, бо тільки тоді і вийде добрий робітник.

Переїнятий ширим бажанням якнайкраще з'ясувати суть справи, він і надалі звертався з низкою запитань, а часом ходив на дільницю до машиністів і там придивлявся до роботи механізмів.

Отож згодом він дійшов доброї обізнаності з казанами, з цілою машиною та її частинами. Його відповіді лекторам були стислі й точні, а його запитання, сповнені кмітливості, ставали все більш поважними й цікавими. Це визнавали навіть його товариші по курсах, змінивши свою погордливість і чванкуватість на товариське до нього ставлення.

Лишаючись часом у клубі після лекції у гурті своїх товаришів, де обмінювалися думками з приводу допіру зачитаного чи то обмірковували різні справи, пов'язані з навчанням і майбутньою роботою на механізмах, Канушевич почував себе, як рівний з рівними. Завжди стриманий і похмурий, з повільними рухами, що надавали його кремезній постаті вайлакуватості, він несподівано жвавішав серед цих курсантів, серед рухливої молоді, що тут переважала. Він зняв навіть собі бороду, що старила його на цілий десяток років і викликала глузливе, як йому здавалось, і не зовсім приємне для його досить ще молодих років величання «папашею», або «дядею», що тепер змінилося на слово «товариш».

«А ну, товаришу, скажи, як ти гадаєш?», «Почекай, товаришу». «Ходім з нами, товаришу». В цьому слові «товариш» він почував повагу і товариську, приємну теплоту, близькість до інших. І тільки Бухкало все ще скося і якось вороже поглядав на нього, навмисне і підкреслено повторюючи «папаша».

Повернувшись одного разу до барака, Канушевич знайшов на столі листа на своє ім'я. На запитання «звідки це взялося?» Дригожила відповів, що ходили хлопці з барака на пошту по листи, то принесли і для нього.

Він покрутив його в руках. Це був перший лист, що достав з дому за кілька місяців, лист, на який, власне, не сподівався. Прибувши сюди на роботу, він був написав

батькові одного листа, де подав свою адресу. Спочатку він чекав і відповіді, та її не було. І от, нарешті лист. Він розпечатав його з рисочкою хвилювання.

«Лист пушено від батька твого Артема Петровича і матері Оксани Антонівни, — читав карлючкувати, незграбними літерами писані рядки. — «Дорогий наш сину, Панасе Артемівичу. У перших рядках нашого листа посилаємо тобі наш привіт і повідомляємо тебе, що ми всі живі й здорові, чого й тобі бажаємо. Мати твоя довго хворіла на печі всю зиму пролежала, а це вже, слава богу, стала на ноги. А ще повідомляємо, що ми недавно зарізали кабанця. Сало вийшло поганеньке. Треба було іще прогудувати, та нічим. Хотіли послати тобі сальця й ковбас та ні з ким, ніхто не їде до Києва, а потім думаємо, що ти незабаром сам повернешся додому. Пера уже. Заходять весна, люди збираються в поле. Треба думати і нам щось про землю. Як же всоно так із заробітками? Чи склав там хоч трохи грошенят? Чи стягнемось на ксянчуку? Приїжджай, щоб на паску був уже дома».

Прочитавши листа, Канушевич заховав його в кишеню й натомлено спустився на стільчика.

— Ух - фа — зідхнув важко, ніби йому раптово стало чогось не по собі. — Ух - фа!

Якусь хвилину він сидів мовчазливо, замислено втиснувши очі у вікно барака. Цей лист мимохіть переніс його у село, у Василівку, звідки він пішов, скоро будучи п'ять місяців, і куди мав повернутися оце з весною. Він ясно, досить виразно уявив собі своїх старих, і хату, і двір, і поле, і туга стиснула серце. Туга за селом, де все було йому таким знайомим, близьким і зрозумілим. Що саме приваблювало його в цім селі, він не міг би може й сказати докладно. Все тамтешнє життя його було сповнене постійної, упертої важкої праці за буденний шматок хліба, де не мав він, не дивлячись на свої й батькові труди, ні достатків, ні відради. І всетаки цей лист зворушив його. Йому стало якось тісно в баракові, з його довгими рядами койок, з постійним гамором і рухом людей. У цьому баракові, що нагадував собою заїжджкий двір, до якого постійно приходили, то виходили люди, де часто мінялися покольці.

— Ух - фа! — витиснув знову глибокий віддих, ніби йому щось пекло, щось нудило всередині і він щим віддихом хотів полегшити собі.

— Що пишуть із села? — поспитав Дригожила.

— Щоб додому вертався.

— То чого ж ти зідхаш? От і їдь. Уже весна на дворі.

— Так, якось того, — відповів глухо Канушевич.

— Ти ж збирався їхати весною, чого ж тут оксачуватися? Чи, думаєш ото, парочкою весело буде? На тій роботі скоро себе спалиш, а гроші там невеликі. Раз маєш своє господарство, то треба їхати.

— З того хазяйства! — махнув зневажливо рукою Канушевич.

— Та все ж, яке там собі не єсть, а своє. Сам собі хазяїн, що схочеш, те й робиш, а тут ти підладний, усяке начальство над тобою ходить. Не можеш і погуляти як слід.

Канушевич підозріло позирнув на Дригожилу. Чого це йому так хочеться, щоб він повертався додому? А проте, знову витяг листа й прочитав його ще раз. Почуття сумовитості й незнані досі туги ще дужче стиснуло серце. Він відчув бажання поговорити з кимсь по-товариському. Він гийшов на повітря. Ідучи виселком півз клубу, у вікна якого щойно блиснули електричні вогні, він зайшов до приміщення в надії зустріти когось із знайомих. Проте, цього вечора тут було порожньо, порожньо і тихо. Зрідка хтось заходив, зазірав у ту чи іншу кімнату, де було порожньо, як і в коридорі, й вертався назад. Канушевич теж не знаходив собі місця, ані притулку. Цей клуб видався йому таким же похмурим і непривітним, як і барак, звідки допіру втік.

Він вийшов із клубу.

Сутеніло. З півдня тяг теплий вітерець. В повітрі гостро пахло весною. Роздумуючи, куди б податись, він почув приглушені, ледве гідними звуку музики. Прислухався. Десь далеко у виселку грали на гармонію. Отож пішов назування вулицею в той бік, звідки долітали звуки. Музика тим часом ставала яснішою, прибираючи хвилинами буйно-веселого характеру.

Так дістався на край виселка.

Тут, за бараками, на широксму просторі стояв колом великий гурт хлопців і дівчат. Молодий парубок, зсунувши на бік картуза, нарізував на гармонію гопака. Пишаючись

із своєї ролі музиканта й цілком захоплений грою, він легко, у такт робив порухи плечима, вигинався усім тілом, притоптував ногами.

Двоє хлопців: Бухкало і хтось другий, вели танок. Вигинаючи коліна, навпри-сідки, знявши праву руку догори, а ліву тримаючи перед собою, вони, мов на пружинах, ледве торкаючись землі носками чобіт, легко й бистро носились в широкому колі. Це було, здавалося, зигання на змілість, на легкість і витривалість, де кожен намагався скільки можна довше притриматися в цьому не зовсім зручному для тіла становищі. Потім враз, випроставшись на весь зріст, а руками взявшись у боки, вони, підскакуючи й кружляючи, шалено гопацювали ногами в землю, вибиваючи щосили каблучками.

Кілька десятків хлопців і дівчат, утворивши коло, напружено стежили за танцюристами, мимохіть вигинаючись плечима у такт ритмові, готові, здавалося, щохвилини пуститися в танок, збуджені хвацькою грою гармоніста і нестримним ходором танцюристів.

Раптово музика обірвалася, а з тим під гучні оплески глядачів спинили свій шалений рух і танцюристи, що, все ще кружляючи, зручно втіснулися в натовп.

— Ей, Катерино, танцюємо! — вигукнув Бухкало, вихопивши із кола дівчину й знову закружляв з нею в колі. — Танцюємо! А ти, Миколо, грай, грай! — крикнув він до гармоніста.

Гармоніста, пересунувши картуза на другий бік, узявся знову за гармонію, завівши цього разу тягучо-плаксиві «Кірічікі».

— Грай, Миколо! Грай веселішо! — вигукував Бухкало, міцно тримаючи за стан дівчину, що неохоче й незграбно вертілася з ним, скрюючись, здавався, його силі.

— Цур тобі, пек! — випорснула, нарешті, зручним рухом з його рук і кинулася стрімголов у гурт.

Тут несподівано зіткнулася з Канушевичем, налетівши просто на нього.

— Ото несе її! — скрикнув сердито, ледве втримавшись на ногах від дужого поштовху в груди, та впізнавши Катерину, привітався привітно.

Коротку мить обоє стояли мовчазливо, дивуючись, як це сталося.

— От okazія! — вимовила радісно Катерина, перша опам'ятавшись. — Чи ти, може, шукаєш тут когось? — закинула задиркувато.

— Та це я так, — відповів Канушевич, — музику почув, ідучи виселком, та й завернув.

— Ходімо танцювати, — штовхнула його плечем.

А що він став огинатися, то потягла його за руку. Вони протиснулися на кін, де вертілася якась пара, вирубляючи ногами щось подібне на дрібушечки.

— Метелицю! — крикнула Катерина гармоністові, смикаючи свого партнера за руку. Останній, все ще огинаючись, зробив крок за нею. В цю хвилину вибів із натовпу Бухкало й зміряв його всерожем поглядом, потім загрозливо, звертаючись до Катерини, крикнув:

— Так ти з ним танцюєш, а зо мною не хочеш? Так ось же знай, не буде цього. Миколо! Кидай гру! Годі! Ходім з нами на другий виселок!

Гармоніста обірвав звуки. Пересунувши гармонію на бік, він рушив разом з Бухкалом і цілим гуртом хлопців і дівчат.

Після їх відходу, натовп, розділившись на невеличкі гуртки, хутко танув.

Канушевич лишився з Катеринсю.

Катерина запропонувала піти до берега, подивитись на річку, як прибуває вода. Він охоче пристав на цю думку. Отож повільними кроками, спотикаючись на каміння, розкидане скрізь по узбережжю, спускалися вниз, обмінюючись короткими фразами. Катерина розпитувала про себе, про своє навчання на токаря, про різні дрібниці, що трапляються на роботі, про труднощі й деяке недів'я, що довелося зазнати напачку. Як же ж, — приборальня!.. Та це все дурниці, бо тепер єсна працює уже самотійно на станку. Він слухав мовчазливо, зрідка піддакуючи, часом вставляючи зауваження чи висловлюючи похвалу.

— А як же твої справи? — поспитала згодом його. — Чого ніде не видно? Чого ні разу не приходив, як обіцяв?

Він розповідав якось похнюплено, що все робота, курси, скоро вийде на паровичника, а це одержав листа від батька, кличе його вертатись додому.

— І що ж ти думаєш?

— Та хто його знає. Не вирішив, як краще зробити, — відповів стримано.

— То може ти гадаєш їхати в село? — скрикнула здивовано. — Для чого ж то вчився на паровичника? От чудака!

Слово «чудака» видалося йому не дуже похвальним, ніби применшувало його важність, бо, зніяковівши, промимив, що це просто до слова прийшлося, що він не знає, що робити, а одержавши листа йому стало якось сумовито, згадалися свої.

Катерина, дивуючись з його настрою, закинула кокетливо, чи не лишив, був там на селі дівчини?

Він покрутив головою.

— Я на тебе чекала, а ти й не приходив, сказала Катерина, з ноткою докірливості в голосі. Ти приходь, коли що, у нас буває весело.

Перебуваючи під вражінням батькового листа і збудженого ним сумовито-задумливого настрою, він мало віддавав уваги своїй супутниці. Проте, слухаючи мову, сповнену утішливих ноток, веселих усмішок, жартівливих натяків, перейняти товариським ставленням до нього, він мимоволі заспокоївся. А згодом навіть пожевішав, став веселіший.

— Ну, ну, тримайся! тримайся! — проговорив він вдоволеним тисом, коли вона спіткнулася об камінь і тільки тому, що вчасно схопилася за його руку, не зірвалася в урвище.

Вони вийшли до берега й мовчазливо якусь хвилину дивилися на Дніпро, на м'ягкий і грізний по весняній повіді, повносилий Дніпро, що хвилювався просто переточима, перетятий з берегів перегатками.

Тут на воді, на перегатках, де ще недавно працювали нічні зміни, поспішаючи завантажити зруб до повіді камінням, де ставили уже металеву огорожу із шпунту де невгасимо горіли вночі огні електрики, тепер було тихо й мертво. Всі роботи на річці були припинені до спаду повіді, бо перегатки, що раніше досить високо, на кілька метрів здіймалися над водою, тепер ледве витикалися, залляті високою повідю. А вода все ще прибувала.

Бурхливі хвилі розгойданого Дніпра, ніби йому стало тісно на своєму звичайному шляху, ширячись, хлюпали на гранітні береги, з гурчанням і піною бились об скелі, тиснули на перегатки, і з шумом, зо всією силою своєю кидалися на широкий, іще вільний, простір середньої течії і мчали далі вниз.

— Яка страшна сила! Ти глянь бо! — дивувалася Катерина, показуючи на прибережну скельку, де вона кілька днів тому стояла, тепер залляту водою.

— Страшна сила! — погодився Канушевич і додав, що на порогах, де він мешкає, буває страшніше.

Він розповідав про пороги, про грізну силу, з якою б'ється вода об гранітні гряди, що тирчать там із дна, де часом гине сила силенна плотів, потрошені розгойданими хвилями.

Вона слухала його з цікавістю і захопленням, зворушена страхітньою силою Дніпра, і коли він закінчив своє оповідання, сказала з подивом і задуманістю: І отакую силу хочуть перегородити, запрягти на роботу? Аж чудно якось!

Вони пройшлися берегом до копані гідростанції. Тут спустилися на перегатку й сіли на дерев'яний брус.

Тепла ніч, розвісивши вгорі свої шатра, волохатою заслоною спадала на береги. Чорною безоднею лежав Дніпро там за перегатками, геть туди до кічкаського мосту. А тут, коло перегаток, на березі горіли яскраві стрічки електрики, відсвічуючись у Дніпрі. Падаючи у воду цілим фюерверком, вони спалахували в його глибинах рухливими огоньками, створюючи чарівне, тремтливое, залляте каскадом яскравого світла, полотно.

— Чудно усе це, — промовила згодом Катерина.

Він поспитав: це про те, що тут буде? — Помовчавши, вона взяла розповідати про те, що чула від лектора, як ходила недавно сюди на екскурсію.

— Ось тут, де оце копання, буде станція. Така велика, якої і в світі може немає. На сто верстов, на всі сторони звідси підуть артерії, по яких передаватимуть світло. Скрізь засвітять тоді світло і не тільки в містах, а й у селах, і не тільки в хатах, а й у хлівах, коровниках. І не тільки світлитимуть, а й харчі готуватимуть. Земля суха в

степу, нічого не родить, так стане родючою. Проведуть туди рівчаки, поставлять машини і подадуть оцією новою силою воду на землю і стане родити пшениця...

Канушевич зауважив, що коли це справдиться, тоді і до їхнього села дойде ця сила нова.

— ... Заводи збудують, ось тут, — показала рукою на лівий беріг. — Багато заводів. Такі заводи, що оброблятимуть дороги металі для всіх машин. А отут, де бараки, далі в степ, збудують великий город. Такий город, якого досі ніде немає... Город соціалізму.

Примовкла. Утопивши очі в степ, що починався там за Дніпром, вона замріяно зивилася в далину, ніби там уже десь бачила оте велике місто.

Канушевич і собі замислився.

Досі над цим питанням, що саме буде на цих берегах, він мало спинявся. Катерина розповідь якось вразила його.

— Чудно, справді, це все, аж не віриться. Ось тут же, кажуть, нічого не було ще рік тому. А тепер... — повів очима по забудованих берегах, заллятих світлом.

— Це ж виходить за один рік побудували!

Панас озирнувся навколо. Тепер при світлі електричних вогнів він ніби вперше побачив картину, що так різко змінювала береги.

Свіжий вітрець повіяв з Дніпра. Над річкою стали сизо-молочні тумани й попливли вгору, на береги, огортаючи своєю засліною прибережні скелі, будинки, споруди.

Катерині, одягненій в легеньке пальто, стало зимно, і вона притиснулася до Канушевича...

Коли Канушевич увійшов до свого барака, тут панувала мертва тиша: всі поселці спали міцним сном і лише подразливі звуки хрюпіння, що зривалися то з одного, то з другого ліжка, перушували сонну картину.

Канушевич підійшов до своєї койки й дістав із корзинки зшиток, де вів свої учбові записи. Виреагши чисту сторінку, сів до столу.

«Дорогий батьку, почав виводити сілцем. Ви пишете мені, щоб я вертався додому. Так сповіщаю вас, щоб ви мене не чекали, бо я гірший зостатися на роботі в Сікасі. Посилаю трохи через пошту грошенят. На конячку хоч і не вистачить, а все-таки може щось придбає. Не журіться, якось обійдеться і без конячки. А тут ми будуюмо станцію. Як скоро збудуємо, то електричка каже стільки буде, що землю і в нашому селі оратимуть електричтвом».

Він писав важко і повільно, з довгими павзами, спиняючись над кожним словом, бімрікуючи кожну думку, ніби робив важливіший у своєму житті крок.

Вивівши останній рядок, він прочитав листа, дописав своє прізвище й поставив крапку.

— Кенчено! — проговорив незрозумілим тоном, підкреслюючи викінчення листа, ніби то вирікаючи кінець своїм ваганням.

Сховавши листа в кишеню піджака, він став роздягатися, гадаючи ще поспати. Та вимикнувши електрику, побачив, що в баракі почало сіріти.

Він підійшов до вікна. На східньому небосхилі, за кічкаським мостом злосним мереживом займалася зоря. Ніч танула. Світало. Він розчинив кватирку. Свіжий струмок ароматичного повітря повіяв у барак.

— От тобі й раз! Уже ранок — проговорив здивовано. Ковтнувши на повні груди запашне повітря, він став одягатися.

Поселці теж заворушилися. То сдин, то другий зводив голову й, кинувши оком на вікно, звідки сяяло світло, схплювався на ноги.

— О, ти вже прибрался — зауважив Дригжила, побачивши одягненого Канушевича. — Що це ти поспішаєш? Чи не додому збираєшся?

— Чого там додому. На роботу треба виходити, — відповів упевненим тоном.

Дужий вибух руйнованих скель, від якого схитнувся барак, розітнувся на березі гучною луною прокотився геть по оклицях.

У баракі заметушилися. Зарипіли двері. Поселці поодинокі, а то цілим гуртом поспішали на беріг.

Починався новий робітний день.

Цього разу виробнича нарада відбулася на березі, просто неба, за копанями шльозових камер.

Зразу ж після того, як сирена сповістила про закінчення робітного дня, будівниці першої зміни потяглися на нараду. Тут, на майданчику, поблизу приміщення учпрабюра зібрався бетонярі, теслярі, машиністи, такелажники, паровичники, транспортні бригади, всі ті, що працювали на подачі бетону, на готуванні опалубок, на спорядженні греблі.

Нарада видалася як ніколи велелюдна. Це була сливе ще перша, відколи приставили до масової кладки бетону на лівій протоці, і всім кортіло поділитися думками. Це була незвичайна нарада, де мали обговорити загальне становище на цілій ділянці на бетонуванні греблі лівій протоки.

З доповіддю виступив секретар парткому тов. Трикоз.

Спочатку він нагадав про виробничий плян на цей будівний сезон. Треба спорудити гребінку греблі на лівій протоці, укласти сто тисяч кубометрів бетону. Сто тисяч і нічого не менше.

Чому? Бо через гребінку треба взимку пропустити всю дніпрову воду, з кривих перегatkами середню течію. Коли б не встигли за сезон збудувати лівій гребінку, то не можна закрити й середньої протоки. А це потягло б за собою зрив усього пляну, відсунуло б на цілий рік викінчення усіх споруд. Розуміється, цього припустити не можна.

В якому ж стані тепер справа з бетонуванням? Треба одверто сказати — у досить небезпечному. Чому? Поперше, запізнились з початком бетонних робіт, бо не бувчасно виготовлена копань; подруге, не мали ще досвіду масової кладки бетону, і потребе, взагалі ще не набрали добрих темпів. А в наслідок цього маємо відставання. Щоправда, зауважив він, — американські консультанти заявляють, що програма перебільшена і ми з нею не впорасмося за сезон. Але чи можемо ми миритись з таким становищем?

Спинившись на тім, що будівництво має всі можливості виконати програму, зававши про невикористані на будівництві ресурси, про соцзмагання, що досі на греблі порівнюючи з іншими ділянками, мало поширене, він наприкінці підкреслив, що гребінку цього сезону треба кінче спорудити. Це іспит, за який всі мають відповідати.

Його мова, діловито - поважна й рішуча, хвилинами перейнята ноткою неспокою, а то упевненості, — упевненості в силах, у можливості витримати іспит, викликала тривогу, схвильованість і піднесення. Почулися короткі вигукки, зауваження, обіцянки.

Коли гомін, що знявся був у натовпі, примовк, на імprovізованій трибуні, — на великому гранітному камені, що з давніх-давен лежав тут на майданчику, з'явився Гавриш.

Невисокий на зріст, у високих чоботях - спецівках, з широкими халаями до колін, вимазаними застиглою бетонною рідиною, він скидався на казковий малюнок kota в чоботях.

Поглядаючи вниз на Дніпро, у копань, звідки сам він щойно, видимо, виліз, і де стирчав цілий ліс металевих стріл зводів і дериків, Гавриш почав з того, що треба в найменший час домогтися переламу в роботі. Як це можна зробити? Дуже просто. Треба краще працювати, змагатись за вищі показники, бо не можна ж миритись з тим, що бригада бетонярів укладає за зміну п'ятдесят кубометрів, при завданні вісімдесяти.

Наводячи приклади поганої роботи, він говорив про те, що треба працювати по-новому, по-соціалістичному.

— Тобі нас учити! — вигукнув хтось із натовпу, невдоволений, видно, з того, що молодик починає вчити. — А ти як працюєш? Язиком? Скільки ти уклав? Мабуть тільки й слави, що ото чоботи вимазав?

Гавриш усміхнувся і гордовито, з веселою міною на обличчі, похвалився своєю роботою, роботою своїх рук і ніг.

Підіймаючи вимазані бетонною рідиною чоботи, він говорив про те, що от він, із своєю комеромльською бригадою, за сьогоднішню зміну уклав сто кубометрів. Сто кубометрів утопав ногами разом з бригадою. Мало? То вони ближчими днями більше

80 ДІВ ЛЮТКА
Одн. Діалогів Спів.
Рад. Писменників
1944

укладуть. Вони гадають укласти незабаром сто двадцять, а може і більше кубометрів. Може, мало? Хай стає хто з ними на змагання. Вони викликають Гавриша і його молодечим запалом, мовчав, не наслідуючись сперечатися, ані прийняти його виклик.

— Так от ми даємо обіцянку, — провадив далі молодик, — працювати по - новому, по - соціалістичному, — довести продукційність праці до ста сорока кубометрів на зміну, й кличемо інших піти за нашим прикладом.

Він закінчив свою промову під гучні оплески присутніх, сповнених похвальних, а то й заздрісних вигуків на адресу Гавриша і його бригади.

Після коротеньких виступів кількох робітників, на імprovізованій трибуні з'явилася інженерка Кудрявець. Схвильованим голосом, як це завжди трапляється з тими, хто вперше виступає перед великим зібранням, вона подала пропозицію, не зовсім сміливо, про те, що треба лівому берегові викликати на змагання правий.

Думка припала до вподоби, викликавши прихильні вигуки, цікавість, нову хвилю піднесення.

- Правильно!
- На змагання з правим берегом!
- Б'ємось із правим за бетон!

Коли хтось несміливо зауважив, що це справа цікава й серйозна й заслуговує на велику увагу, але її треба було б раніше обміркувати на засіданні робіткому, його ніхто не хотів слухати.

— Тут усе ясно. Викликаємо на змагання, — чулися рішучі голоси. — На змагання з правим! Змагаємось за своєчасне викінчення програми, за здешевлення будівництва!

Наприкінці зборів товариш Трикоз висловив упевненість, що будівники Дніпрельстану доведуть своє уміння битися з труднощами й перемагати їх.

— Хай живе дух змагання і неспокою, як запорука нашої чинності, енергії, уваги і здібності працювати по - новому.

Ще не встигли закінчити зборів, не стихли останні слова промовців, як з натовпу почали відокремлюватись невеличкі гуртки й, ставши трохи з боку, жваво продовжували розмову. Тут говорили про те, де і як можна поліпшити роботу, як треба працювати по - новому, яких заходів ужити, щоб усунути неспадки. Тут робили виклики на змагання й приймали їх. Тут же скріпляли їх договорами.

Чемериця, поставивши столика й захопивши з учпрофбюра цілий жмут заготовлених блянків договорів, заповнював їх умовами.

Заповнені договори урочисто перечитували й скріпляли підписами: теслярі, бетонярі, механізатори.

Люди розходились. Одні зразу ж по закінченні зборів, інші, хто бажав ставати до соцзмагання, уклавши договори. Згодом лишився невеликий гурт. Охочих укласти договори більше, видимо, не було, і Чемериця почав збирати із столу папери. Заховаючи їх у теку, він прислухався до розмов у гурті, зненацька долавчи окремі фрази. Там точилася якась суперечка. Зацікавившись, підійшов до гурту.

— Дай мені спокій із своїм змаганням. Подумаєш! Як підписав папірця, так від того усе зміниться? Можна і без папірця добре працювати, — бурчав сердитий голос.

— Це ти, мабуть, добре працюєш? Знаємо, знаємо, як працюєш! Якби так усі працювали, то, мабуть, довго будували б Дніпрельстан...

Чемериця втиснувся в коло й гострим оком поглянув на суперечників.

— А, це ось хто галасує, — проговорив поблажливим тоном, ніби цього можна було сподіватися, впізнавши знайомих хлопців, що раніше працювали на правому березі і з весною, з готуванням до бетонної кладки, були переведені на лівий беріг.

То були Канушевич і Бухкало. Перший закінчив узятку курси, працював тепер за машиніста на одному заводі, а Бухкало за паровичника на другому.

— Будемо, виходить, знову разом працювати? — моргнув Чемериця до знайомих хлопців і споситав, про що йде балачка.

— Та про що? Про роботу, — відповів Канушевич. — Наша бригада з двадцятого заводу хоче змагатися з двадцять п'ятим. А з двадцять п'ятого, окрім Бухкала, нікого тут немає. Кажу Бухкалові, давай умовимось на соцзмагання, укладемо договора, інші потім підпишуть, вони згоджуються, так він щось бурчить.

Чемериця холодним зором зміряв Бухкала.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА
173859

Книгозбірня Будинку
літератури
в Будиночного
№ 17

Працюючи на лівому березі, де входив і до складу учпрофбюра, він знав Бухкало за ненадійного робітника. Бухкало часом дивував його своєю поведінкою — то він запізнивався на роботу, викликаючи скарги машиніста, інколи припускав нічим не виправдані прогули, якось байдуже ставився до роботи, не цінував її. Вийшовши на парсвичника, Бухкало так і застряг на цій посаді, тоді як інші, що разом з ним училися на курсах, встигли набути кваліфікації машиністів. «Хай собі вчатьсь», відповідав Бухкало з цілковитою байдужістю на зауваження, і замість курсів, учався до співочого гуртка.

— Чого ж це ти, Семене, костричишся? — звернувся до нього Чемериця, по-товариському.

Бухкало зробив зневажливу гримасу.

— Чого та чого! Того, що я і так працюю, як помагається. Ось чого.

— Як помагається? — скрикнув Канушевич, здивований з такої мови. — А який звід має найгірші показники? Двадцять п'ятий. Де така низька продукційність праці, як на двадцять п'ятому? Добре «помагається».

— А в тебе краще? — пробував огризнутись Бухкало.

— Та мабуть що краще. Хочемо, щоб було краще. От і на змагання виходимо. А ти?

— Він теж змагається, тільки з другого кінця, — вставив хтось жартуючи, викликавши загальний регіт.

Чемериця запитливо подивився на Бухкало.

— То що ж ти думаєш? — поспитав по якійсь хвилині мовчання.

Бухкало, насупившись, нічого не відповів і тільки сердито пускав скалки очима. Тоді Чемериця звернувся до Канушевича.

— Так ось що, Панасе! Договір між зводами ми такі сьогодні підпишемо. Я уже розмовляв з людьми з двадцять п'ятого звода. Вони погоджуються ставати до змагання. — А ти тут при чім? — наострожився Бухкало.

— Я буду працювати за машиніста на двадцять п'ятому, бо Хрущ піде на правий берег, — відповів Чемериця і, підійшовши до столика, витяг бланк договору. Заповнивши його, він підписав спочатку, а за ним Канушевич. Потім, кинув до Бухкало, що стояв збоку.

— Будемо, значить, без тебе змагатися, тебе переведемо на інший звід, що не вступив іще до змагання, а на двадцять п'ятий візьмемо когось іншого.

Бухкало зніяковів. Він, здавалося, завагається. Потім підійшов ближче до столика й неспішно, взявши договір, сковзнув по ньому очима.

«Ми, нижчепідписані бригади зведів двадцятій і двадцять п'ятій укладаємо договір на соціалістичне змагання і беремо на себе такі об'єкти для виконання:

Довести зменшення палива до двадцяти процентів, мастильних речовин до двадцяти процентів, обтирного матеріалу до двадцяти процентів, довести кількість підоймів до п'яти за хвилину. Довести прогули до нуля і повно завантажити робітний день. Беремо шефство над прогульниками і зобов'язуємось переховувати їх. Зобов'язуємось вижити непродукційні похіденьки під час праці, вчасно приходити на роботу».

Дочитавши до кінця, хитнув гелсвою й важко зідхнув:

— Ох, як багато обов'язків, а гроші ті самі...

— А коли я не виконаю договору, тоді що?

— Тоді не підписуйся — то вже таке. Тільки чого ж не виконаєш? — проговорив Чемериця, негдеселений з Бухкалового вагання. Треба кинути ці дурні звички, що за тобою водяться, і виконаєш.

Бухкало знову зідхнув важко й, узявши перо, поставив своє прізвище.

— Хай буде так!

По нараді інженерка Кудрявєць ішла берегом. Всна гадала спуститися до пристані, щоб катером переправитись на правий берег. Кло перегатки всна зустріла інженера Лагунського. Останній теж збирається їхати на лівий берег. Він мав для роз'їзду пару коней з тачанкою і кучера, який і чекав поблизу перегатки на нього. Тим то запропонував їхати разом з ним.

— Так скоріше дістанемось додому.

Вона охоче пристала на його запрошення.

Як тільки коні рушили, інженерка поділилася своїми думками.

— Цікава, Віталіє Кириловичу, нарада оце відбулася, — сказала з веселим блиском очей, все ще схвильована від недавнього виступу, що несподівано набрав такої поважної значущості.

Лагунський нічого не сказав. Він був заклопотаний якимись справами чи то просто не надавав особливого значення її словам про нараду.

— Сьогодні багато робітників на нараді вирішили стати до змагання, а ще ухвалили викликати на змагання правий берег, — проговорила Флора Германівна урочистим тоном.

Лагунський, що сидів на тачанці поруч неї, глянув через плече.

— Хто це вирішив викликати правий берег і на яке змагання?

— Хто? Та ми ж, — відповіла простодушним тоном, — робітники й технічно-інженерний персонал лівого берега. А змагатися будемо за кращу роботу, за вчасне виконання плянів, за економне витрачання коштів. Отакий виклик вирішили зробити на нараді, і його певно прийме правий берег.

Лагунський зробив гримасу.

— Змагання з правим берегом на вчасне виконання пляну? Яке змагання, коли там мають уложити цього сезону напівлину менше, ніж на лівому березі. Та й що значить змагатися за економічне витрачання коштів? Витрачається стільки, скільки потрібно. Якщо й можна на чому здешевити, дещо заощадити, так це підвищивши продуктивність праці, а це дається не зразу, треба повчитися добре.

— Ото ж через змагання і будемо вчитися. Будемо вчитися працювати по-новому. Змагання підвищимо продуктивність, створимо загальну відповідальність за будівництво, — ось що говорили на нараді.

— Боюсь, щоб не вийшло загальної безвідповідальності, бо як почне кожен свої правила заводити, то зникне й та дисципліна, що досі була, — говорив Лагунський бурчливим тоном. — Ось ми говоримо про соцзмагання, а покищо маємо вияви цілковитого порушення трудової дисципліни, відсутність будь-якої свідомості про дисципліну, що зриває нам роботу. — І ніби на доказ справедливості своїх міркувань розповів про спостережені недавно на будівництві випадки.

От він ходив шойно по будівництву. Заступала нова зміна робітників на зводах. І що ж? Чимало хвилин відійшло раніше, ніж деякі зводи почали працювати. Якеж! Треба покурити, побалакати. А вчора двадцять п'ять звід простояв з півгодини. Помічника машиніста не було, запізнився. А минулого дня один із теслярів, що працює на опалубках, ледве не перерубав сокирою електричного кабеля. Добре, що вчасно натрапив десятник і врятував кабель. Бачите, тесляр не знав для якої мети провідка, чи то вона йому заважала.

Інженерка зауважила, що, звичайно, по цих окремих випадках не можна говорити про відсутність дисципліни. Такі випадки скрізь трапляються, а тим паче на цьому будівництві, де багато працює сезонників і просто малокваліфікованих робітників.

Лагунський мовчав. Новини про ухвалений нарадою виклик на змагання з правим берегом, здавалось, вразили його не абияк, ніби цей договір порушував його права, усю систему вироблених звичок і поглядів на роботу.

— Я гадаю, — заговорила згодом інженерка, що сьогоднішня нарада всетаки дасть певні наслідки. Треба б і нам інженерам, подумати про змагання між собою. Я маю викликати вас, Віталіє Кириловичу, на змагання, — кинула на Лагунського веселий погляд.

Лагунський махнув рукою.

— Пошукайте кого іншого. Я для такого діла вже переріс. У мене ось свинина хутко буде на голові, щоб дивитися на справу серйозніше.

— А ви гадаєте, ще це справа не серйозна! — поспитала Флора Германівна повним здивування голосом, ніби не сподівалася почути таких легковажних слів.

Він відповів.

— Я і так працюю цілий день, не знаю ні восьми, ні десяти годин.

Якусь хвилину обоє мовчали, потім Лагунський процідив сердито.

— Всі хочуть командувати, всі хочуть учити, як працювати, там де нічого не розуміють. Працювали два роки і без соцзмагання і чимало зробили. Так ні, вигадують усе.

Флора Германівна вислухала його міркування й висікавши на хвилину, кели Лагунський замовк, висікавши весь запас своїх міркувань, сказала, що немає чого турбуватися.

— Ніхто не збирається командувати, ні обмежувати чийсь права чи обов'язки. Навпаки, усе лишається, як і було, тільки збільшилась відповідальність усіх будівників. Хай кожен відповідає за роботу. Один більше, другий менше, залежно від того, до чого приставлений. Так можна дійти кращих наслідків, бо погодьмось, що в нас все таки не все гаразд з виконанням програми цього сезону.

Тим часом вони пройшли старий Кічкас, наближалися до будинку головної управи, поблизу якого обоє мешкали. Кучер притишив кні. Інженерка скочила на землю й, кинувши задиркувати Лагунському: «А я все ж викличу вас на змагання», легкою ходою пішла до свого приміщення.

* * *

Канушевич поспішався на перегатку з незвичним настроєм, з почуттям підвищеної цікавості. Сьогодні він має розпочати соцзмагання. Хоч його звід і зокрема його зміна виявила непогані уже зразки роботи і за зміну минулого дня вони встигли спустити в копань п'ятдесят п'ять бетснерок, витративши пересічно на спуск однієї десятий хвилини, а втім це забрало всетаки удвоє більше часу, ніж передбачено за договором на соцзмагання. Цей пункт про хвилини найбільше цікавив його із цілого договору. Інші пункти його не дуже обходили, одні тому, що їх легко виконати, або тому, що їх виконання може виявитись лише згодом. Інша справа із спуском бетснерок. Тут все і відразу ясно. Треба дійти того, щоб за п'ять хвилин спускати в копань бетснерку, треба вдвоє прискерити рух стріли, ніж досі було.

Викликаючи на змагання першу зміну з двадцять п'ятого звода, підписуючи навіть договір, він не почував такої відповідальності, як тепер, поспішаючи на лівий берег. Як воно поведеться?

Він прийшов на перегатку до копані трохи раніше, ніж звичайно. На перегатку і в копані помітно було вже ожиглення. Кісло зводів і дериків де-не-де збиралися люди й, чекаючи на початок робіт, гутерили між собою. Спускалися до копані, виділяючись своїми спецівками - чобітьми бетснерів хлосці й особливо дівчата. Передягнені в чобітьки вбрання, у штаних і високих чобітьках, одні з рисочкою ніякості за свій незвичний костюм, інші з гордовитим виглядом, вони мимохідь привертали до себе увагу. «А ну - ну, потанцюйте, дівчата, в бетсні та розкажіть, як там», — жартівливими словами прсвожали їх з перегаток машиністи, дістаючи гострі репліки від дівчат. Канушевич побачив кіло двадцять п'ятого звода Чемерицю. Привітавшись, морг очом:

— Ти вже тут?

— Готуюся, друже, готуюся, — відповів привітно заклопотаний Чемериця — Обдиляюся машину, треба її репутацію хоч трохи підвищити, а то ж, кажуть, двадцять п'ятий зводів погано працює.

Він став до важелів, поставив ногу на педаль, потім звичним перухом руки натискував то на одну ручку важеля, то на другу. Стріла звода стала рухатись, спускатись униз, то підійматись угору, описуючи дугу в повітрі.

— От не працював на бетсні; цікаво, як воно піде? Скоро почнемо.

Канушевич, дивлячись як Чемериця випробовував звід, як легко і звикло брав той чи інший важіль, відчув легеньке тремтіння. Він зрозумів, якого змагальника матиме він в особі Чемериці, цього досвідченого машиніста, й охоплений бажанням поміряти силами, відійшов углиб перегатки до свого звода.

Канушевич добре знав свою машину, працюючи досить довго на цьому зводі, спочатку за парсичника, а потім за машиніста. Проте не стримався від того, щоб і собі, як то робив Чемериця, спробувати важелів.

— Що це ти, Панасе, вхлосту? — поцікавився паровичник, — почекай, ось подадуть бетсн, — говорив здивовано, не зрозуміючи, навіщо пускати вхлосту.

— Ти ж знаєш, сьогодні починаємо змагатись, так треба наперед усе випробувати, щоб усе було гаразд, — відповів Канушевич.

Тим часом наближалася шоста година. На перегатні рух усе більшав. Показалися десятники й техніки. В копані там і там, де підносились бетснні снсеи майбут-

ніх биків, збиралися люди, чекаючи на сигнал. Поспішали ті, хто запізнився. Ось почувся, нарешті, сигнал сирени і скрізь на прибережній території, в копани й на перегатках, почалася робота, де вчувалися посвисти паровозів, дзум свердлових станків, трискотнява перфораторів двиготіння коліс і моторів.

Ось на перегатці показалися перші валки поїздів з бетонерками на платформах. Коли перша валка просунулася уперед аж до звода, де працював Канушевич, він став до важелів і, мовчазливо поглядаючи на знаки такеляжника, схилив стрілу. Ще кілька нових порухів руками, кілька тисків на ручки важелів—і бетонярка, зачеплена на гак троса, поллигла вгору, потім, описавши в повітрі дугу, на момент зупинилася над копанню, а в другу хвилину різно і плавно полетіла вниз, в опалубок.

Незабаром за якусь півгодину над копанню там і там схилялися довгі металеві стріли зводів і дериків, спускалися важелезні бетонерки чи порожні підіймалися вгору на платформи.

— Давай! Давай! — вигукували бетонярі знизу, утоптуючи бетонну рідину, коли бетонерка затримувалась на платформі.

І Канушевич знову повертав важелі, звиклими руками брав ту чи іншу ручку, і нова бетонерка летіла вниз.

Цього дня робота йшла веселіше, ніж раніше. Окремі ланки працювали справніше. Бетон із заводу йшов без затримки, без перебоїв, як це часто траплялось. Валка по вальці приходили поїзди з бетонерками. Бетонярі ніби хутчіше утопували бетонне тісто, частіше вигукували знизу «майна», вимагаючи нових і нових кубометрів.

Наприкінці дня Канушевич був задоволений наслідками роботи. Він спустив шістьдесят п'ять бетонерок, замість п'ятидесяти п'яти напередодні. Звичайно, до виконання передбаченої соизматанням цифри він ще не дійшов, та про це і не думав сьогодні. То ж бо легка мета, за яку треба ще змагатися, але зрушення є і досить показове. Вісім хвилин замість десяти на спуск бетонерки. Це вже досягнення!

За задоволенням виглядом він пішов до двадцяті п'ятого звода. Назвавши свою цифру, поспитав Чемерицю, стримано настроєного, про роботу його звода.

Чемериця, не відповідаючи на запитання, кинув похмуро, звертаючись до свого паровичника.

— Чуєш, Семене?

Бухкало, не звертаючи уваги, докурював цигарку, згортаючи засмальцьовану сорочку, шойно, після роботи, зняту з себе.

— Чуєш, Семене? — голосніше прогворив Чемериця.

Бухкало, взявши під пахву згорнену сорочку, поглянув на машиніста й витиснув спокійно:

— Подумаєш?!

— Тобі байдуже, тобі зовсім не соромно!

Бухкало знизав плечима.

— Соромно? Чого? Вони теж добре працювали, тільки на п'ять бетонерок менше.

Подумаєш, чи це різниця?

— Так по-твоєму ніякої різниці немає? По-твоєму все добре? Та ти знаєш, що з таких п'ятирок набереться в місяць сотня кубометрів, і то на один звід, а скільки їх набереться на всіх зводах та дериках? Тисячі! Розумієш, тисячі! А йому все добре? Ні, погано. Ми скажемо добре тільки тоді, як будемо спускати за зміну не шістьдесят, а і двох більше. Сто двадцять — ось що добре, ось за що треба битись.

Бухкало при цій цифрі уважно подивився на машиніста. Чи він не зсунувся з глузду? Сто двадцять! І вигидає ж отаке! Потім, махнувши рукою, подався до берега.

Канушевич, почувавши себе переможцем, мовчазливо слухав суперечку. Проте із згадкою Чемерицю сто двадцяти бетонерок, насторожився. Такої цифри він ще не чув. Він прикинув на хвилини. Виходило (близько трьох хвилин на спуск бетонерки. Надто вже хутко, хіба ж це можливо? Він хотів був зауважити про це, та стримався. Чітко Чемериця йшов не просто в запалі, не поміркувавши.

— Бач, — загворив знову Чемериця, поглядаючи в спину Бухкалові, — як на берег, так швидкий. Йому аби відбути години, а скільки зробив, скільки спустили бетону, на п'ять більше чи менше, йому байдуже.

— Доженете, — вставив Канушевич, заспокоюючи бурчливо настроєного товариша. — Доженете!

Він навіть завважив, що звід їхній сьогодні всетаки працював далеко краще, ніж раніше, не сорок же п'ять бетонерок спустили, як то було недавно.

— Чого не вистачало? — ухмільнувся Чемериця.

На перегатку стали приходити робітники другої зміни. Канушевич відійшов до свого звода, щоб здати його новій бригаді, а потім пішов на берег.

Чемериця, здавши свого звода другій бригаді, пішов перегаткою, зупиняючись коло зводів і дериків. Його цікавили наслідки роботи інших механізмів. Довідавшись, що бригада одного звода встигла спустити за зміну понад дев'яносто бетонерок, він відчув ніяковість й мовчазливо відійшов на беріг.

* * *

Другого дня Чемериця прийшов на перегатку так само рано й заздалегід оглянув звід, чи все справно. Він лишився задоволений. Усе гаразд. Усе залежить од бригади і передусім від нього.

Він став до важелів, і як тільки валка з бетонерками підійшла до звода, — він схилив стрілу й хутко звів бетонерку вгору. Потім майнуючи скерував на опалубку, пустив униз. Бетонарка, мов стріла, полетіла вниз.

Випробувавши минулого дня всі можливі способи майнування з бетонеркою, він оміліше тепер повертав стрілу, без побоювань пускав на велику хуткість. Він легко повертав ручки важелів. Він мовчазливо, лише поглядаючи на такеляжникові знаки, мовчазливо й зосереджено, як музика по клавішах, ходив руками по ручках важелів.

— Ти щось сьогодні дуже вже натискуєш! — говорив Бухкало під час перепочинку, коли доводилось чекати на валку з бетоном. — Ти ще стрілу зламаєш.

— Нічого, товаришочок, нічого, — заспокоював Чемериця парсвичника, трохи звеселівши від того, що цього дня, він знав, вони таки добре працюють. Треба по-новому працювати, а то американці сміються з нас, усе колять: як, мовляв, погано механізмами тут працюють.

— Ото далися тобі американці!

— Треба догнати! А якжеж! Інакше не може бути.

І Чемериця знову, як тільки підходила нова валка з бетонерками, брався за ручки й мовчазливо і заклопотано, з уважно-зосередженою міною на обличчі повертав важелі.

Цієї зміни двадцять п'ятий звід спустив вісімдесят п'ять бетонерок, випередивши двадцятий на п'ять бетонерок. Проте, Чемериця на зауваження Бухкала, перейнятого почуттям цілковитого задоволення, стримано відповів, що це справді вже не погано, не соромно, принаймні, говорити з людьми.

— Це дуже добре! — говорив Бухкало, усміхаючись.

— Скажемо добре, як опустимо сто двадцять, — знову повторив Чемериця свою фразу, викликавши гримасу на здивованому обличчі Бухкала.

Інженер Лагунський, затримавшись якось на роботі, пізно повернувся додому. Тим то по обіді вирішив посидіти дома, не йти на берег, як то завжди робив. Він витяг з портфеля газети, що їх справно одержував щодня і не завжди, за браком часу, читав, і вийшов на ганок. Примостившись на східцях, він занурився в полотнища газети й не зчувся, як зайшов вечір. Він поклав газети на східці й втовпив погляд на берег, на Дніпро, де стелилась волохата сутінь. Його зір мимохіть спинився на огнях, що тільки не спахнули вгору на лівому березі. Ніби якесь сузір'я, випливши з темряви, горіло там високо над берегом у потемненому блакитному просторі. Він знав: то засвітилися сигнальні огні на вершечку стріли вантового дерика, що стояв там, на високому березі коло копані шлюзових камер. Чотири червоних ліхтариків і один зелений. З першої хвилини він навіть здивувався. Чи не помилився? Та ні бо, не помилився.

Він знав мову цих сигнальних огнів. Вони визначали, що сьогодні на лівому березі уже вкладено в греблю тисяча триста кубометрів бетону. Тисяча триста кубометрів! Такої цифри ще не клали. Ще недавно, три дні тому, укладали тисячу, тисячу двісті, а сьогодні тисячу триста і то ж незакінчений іще день.

Він поглянув на годинника. Тільки дев'ять. До дванадцятої, до закінчення робіт ще можна укласти якусь сотню.

Почуття вдовolenня охопило його, він хутко звівся на ноги й, зайшовши до кімнати, узяв кепі.

— Куди це ти збираєшся? — здивувалася інженерова з несподіваної поспішності свого мужа. — Ти ж гадав побути вдома.

Він показав рукою на вогники сузір'я, що яскраво горіли над Дніпром у небесному просторі, розриваючи вечірню імлу.

А що інженерова не звернула уваги, чи просто не надавала тому значення, то проказав: «Хіба не бачиш?» і хутко вийшов з дому.

Його потягло на берег, на будівництво. Йому закортіло побувати там, де горять нові вогні, сповіщаючи про нові досягнення і перемоги на керованій ним ділянці.

Переpravившись на лівий берег, він зійшов на перегатку, залляту електрикою, і повільною ходою, роздивляючись по боках, посувався вперед. Тут стояла звичайна така знайома картина робіт. Тут, як і вдень, снували безперестань валки з платформами, подаючи бетон, перегукувались паротяги із зводами, мережили небо стріли вантових дериків і зводів, пахнувши вгору електричними лямпочками, припасованими на вершечках стріл, зносилися вгору, чи падали вниз, в опалубки бетонерки. І так само, як і вдень, такеляжники мовчазливо, тими ж таки знаками пальців руки, подавали машиністам сигнали, скеровуючи напрям стріл і бетнерок.

Все, здавалося, йшлося, як звичайно, і разом з тим ніби жвавіше, якимось веселіше перегукувались паротяги, хуткіше зносилися стріли.

Слухаючи музику будівної роботи, в якій знав кожен нотку, кожен рух механізмів, він знову подумав про кількість уложеного бетону. І почуття самозадоволення огорнуло його. Адже ж то він тут, на цій ділянці керує. Він організував роботу, розташував сили, налагоджував третю зміну, день — крізь — день давав вказівки і поради. Тепер усе йде гаразд. Тепер він може з цілковитою певністю сказати, що до грудня програму виконають. Що скажуть тепер американці?

Він спустився вниз у копань, звідки здійсмалися вгору усювані дерев'яними кооробками — опалубками бики, вищі коло берега й нижчі вилиби перегатки, до середньої течії, де ледве ще виступали своїми мурованими масивами над основою. Він підійшов до одного з биків і затримався коло бльока, де кладали бетон.

Він дивився, як обидва хлопці хутким порухом повернули засувку на днищі шойно спущеної бетонерки, як бетонне тісто лягло бугром на сіру, вогуку, недавно утоптану масу, як двоє інших розкинули його лопатами і всі разом, розминаючи бугорки, місили м'яку рідину, поринаючи в неї чобітьми, ледве не до колін. Не встигли всі спинитись, як над головами звисла нова бетонерка, той же молодик повернув засувку і знову почався той самий танок.

— Давай! Давай! — вигукували нетерпляче хлопці, коли там на горі затримувалась бетонерка. І знову починали топтати бетон, уміло, звикло, якимось легко, без напруження і втоми.

Інженер Лагунський часто, роблячи свої звичайні обходи, приділявся до роботи бетонярів, але такої невтомно — відданої, такої спокійно — діловитої, перейнятої молодечим запалом роботи він іще не спостерігав.

— Це бригада Гагриша? — поспитав він, приємно вражений.

— Атож! Комсомольська бригада! — гордовито відповів один хлопець.

— Скільки ж ви сьогодні вклали кубометрів?

— Та вже за сотню перевалило. Думаємо перейти до ста тридцяти. Хочемо поставити новий рекорд.

— До ста тридцяти? Ого! — хитнув головою Лагунський.

— І буде! — відповів хлопець з бригади.

— Факт, — підкреслив веселим тоном третій молодик, витираючи долонею піт із лоба.

І хлопці кинулись до бетонерки, що знову звисла над головами.

Лагунський постояв іще якусь хвилину коло бетонярів і пішов копанню.

Незвичайний настрій огорнув його.

Він замислився.

Звідки в очі хлопців взялося стільки відваги, завзятості й любови до цієї роботи, роботи важкої, де доводиться увесь час топтатися ногами, поринати в багнюку? Що

керувати ними? Що змушує ставити нові рекорди, все більше укладати бетону? Де секрет їхньої невтомно - відданої праці, високої дисципліни, захоплення?

У копанні він зустрів інженерку Кудрявець, що, чергуючи на дільниці, доглядала за роботою.

— Добре працюють сьогодні, а найкраще — бригада Плахтія, — поділився враженням Лагунський. — Ставлять сьогодні новий рекорд.

— Сьогодні взагалі буде рекордний день, — натякнула загадково інженерка. Здається, матимемо півтори тисячі кубометрів.

— Правда?

— Не багато лишилось.

— Це незвичайно! — проговорив Лагунський, що, здавалось, ніяк не сподівався на таку цифру. — Тисяча п'ятсот кубометрів?!

— Це значить, Віталіє Кириловичу, працювати по - новому! — сказала весело інженерка, нагадавши йому розмову про соцзмагання.

Він винувато усміхнувся:

— Так от де секрет їхньої невтомно - відданої праці!..

Розминувшись з інженеркою, він пішов на перегатку, а звідти, діставшись до пристані, перебрався на правий берег.

Опинившись у виселку, він озирнувся назад на береги і стрепенувся. В небі займалась червона, п'ятикутна зірка, замість згаслого сузір'я.

— Так! Єсть тисяча п'ятсот кубометрів! — проговорив він наївно і радісно, і твердою ногою, з веселою усмішкою, що залягла на його похмурому обличчі, огорнутий новими, ще незаними досі почуттями, пішов уперед, додому.

ІРАЇДІ

(Із книги «Наша Азія»)

Я люблю і життя, і кілометрів дим,
і узбецьких дітей під сонцем густим,
і жорстоке азійське небо —
все для тебе, моя дівчинко,
все для тебе!

І завжди гримлять на поєнсму днєві,
І Червона армія спансеус танки
і вивчають мандрігники

землю вишневу —

все для вас —

покоління весни жовтневої,
діти комуністичного ранку!

Тільки для тебе,

для вас

земля

навколо сонця креслить шлях.

Потїзд стогне й шукає в пісках тропу.

Дні і ночі на небі ні хмарки.

Перший тиждень...

Лише починається путь —

і в пустелі лежить, а не в Харків.

З кожним ранком пливуть

в іржавім диму

силуети просторів незнаних.

Ось лягла на піски неспрушна Аму —

тисячліттями ятрена рана.

В чому площ спопелілих життя і зміст? —

я питаю уперто і завжди.

Ось злетів над Чаржуєм велетень - міст,

два світи, дві пустелі з'єднавши.

А за ним у стовпах

швидкий Зеравшан,

а на ньому долини гарячі.

Паровозе, гукай,

паровозе, рушай —

я долин тих іще не бачив!

Добре знаючи, як

жита цвітуть

на степах Черноморських колгоспів —

як узбеки плекають

шерсть золоту

я не знаю, не бачив і досі.

Добре знаючи, як

снагу землі
добувають із надр Донбасу —
як в Шурабі
таджицьких заводів хліб
добувають —

не бачив ні разу.
Кіноварі єдина радянська жила
залягла у Микитівці нашій...
Хочу бачити другу:

в Кара - Кала
народилась
в туркменських
кряжах!

Бачив щогли ескадри:
встала з Дніпра
й Степ веде всесоюзним трактом...
Хочу знати:

як квітне Країна Рад
на Вахшбуді в таджика - брата!
Над світами гримить
радянська весна.
Інженером, робочим,
поетом —
Я хочу співати,
бачити,

знать
червону мідь Наукету!

Хочу бачити над ріками, морями
й кряжами
наш єдиний, наш великий стяг,
хочу разом із степами нашими
в сині гори - поклади вростать.
Пролетарських революцій баштами
виростають наші домни мелодії.
Подих краю хочу чути - бачити —
щоб родились марші у груді.
Крізь пісків червонемідну ватру
пробиваючи грудьми нову тропу —
хочу я пройти і оспівати,
краю мій, твою високу путь!..

Ти печаль свою, моя дитинко, спиниш,
ти не будеш плакати з журби:
батько твій достойним, чесним сином
хоче бути в кляси і доби.
Через ріки він тебе голубить,
в полум'яних і густих пісках
викликає образ любий,
дороге ім'я гука.
Поїзд стогне й шукає в пісках тропу.
Дні і ночі над нами ні хмарки.
Перший тиждень...

Лише починається путь
і в пустині лежить, а не в Харків.
Та чим далі від рідного міста бреду
під чуже і незнане небо —
тим ясніше зроста караван моїх дум,

тим все ближче лягає до тебе.
Пробиваючи спокою хмарну гряду,
піднімаючи пісню Республіки стягом—
я до тебе, до себе уперто іду
велетенським нехоженим шляхом...
Що кілометр, то більш попеліє трава,
чад пустині тугіє і свище,
що кілометр пустині
дальший од вас —
я до вас, мої любі, все ближче.
Поїзд стогне й шукає в пісках тропу.
Дні і ночі над нами ні хмарки.
Перший тиждень...

Лише починається путь —
та лежить крізь пустелі у Харків.
Що кілометр, то меншає батьківський сум...
Я вернусь, моя дівчинко, скоро,
я тобі назбирав,
я тобі привезу
черепашок з Аральського моря...

Я люблю і життя, і кілометрів дим
і дядицьких дітей під сонцем густим,
і жорстоке азійське небо —
все для тебе, моя дівчинко,
все для тебе!
І заводи гримлять на повному дні,
і Червона армія опановує танки,
і вивчають мандрівники землю вишневу —
все для вас —
покоління весни жовтневої,
діти комуністичного ранку!
Тільки для тебе,

для вас
земля
навколо сонця креслить шлях.

ІВАН БРИТЧЕНКО

ДНІ ЗАГАРТОВУЮТЬ

(Оповідання)

I

У кабінеті завідувача було гамірно.

Молодь оточила Фурса і, натискаючи на стіл, завзято вимагала обговорити питання про організацію комсомольської ділянки. Завідувач уперто відмовлявся відвести їм якусь ділянку.

— Що значить дати? Зіпсуєте, спаскудите та й покинете - технічно ви ще не підготовані...

Молодь стояла на своєму. Гучні викрики полетіли у Фурсові вуха.

— На інших шахтах ще й псують — працюють!

— А ми хіба гірші?

— Що це за упертість?..

Секретар комсомольського осередку Кобзар збентежився, поводження завідувача ставало йому огидне.

— Товариші, пішли звідси. Чого будемо циганити! Підемо до партосередку і там з'ясуємо все...

— Річ у тому... ось товариш Гар мені казав, що мелодь не хоче працювати, старих збиває в ударні бригади, а користі в тих бригадах ніякої...

— Він може сказати ще й гірше, а ти розум'ям його житимеш!..

— Нехай плеще! — зарипіла невіддмизана бинда язика — розтараканого конвейера, і з гурту до столу дитиснувся чоловік з кирпато - розплющеним носом.

На нього мало хто звернув увагу. Кобзар всоганне запитав:

— Отже, виходить, і сьогодні не домовимось?

— Гм... Я поміркую...

— Пішли, хлопці!

Гурт юнаків висипав на підвір'я шахти.

Велетенськими перекатами гуло захрясале підвір'я. Кілька сот робітників чекали на стусок до шарів, до конюсних партій, до своєї щоденної роботи.

Кость стояв біля лямпової. В голіві його шківками крутилися згадки, у вухах ще верещали слова кирпатого чоловіка — «а слухайте — нехай плеще». Де гін його бачив?.. Не запам'ятав... От голова, навіть цього не запримітила... А дець бачив...

— Чого замріявся? — крикнув голосно Стець, вийшовши з лямпової.

Його одяг, насичений вугільним персехом, косьсьом походить на каміння, з якого складено лямпову, а кашкет на голові — мов клапоть чорного диму...

— Зараз від завідувача — радились про комсомольську ділянку. Секретар осередку — вимагає лаву в другому східньому штретці...

— Це там, де нас першого дня примушували лопатою виміряти газ?

— Так.

— Гарна ділянка... Самовал... Звідти качанули б!

— Фурс упертий — не дає. Ми з Кобзарем уже тричі сперечалися з Фурсом... На своєму, — спаскудите! Так Лсьня з хлопцями пішов до партосередку — там підкрутять!

Замовкли. На естокаді безкнечною линвою збігав вагончик, підоймовий натискував підойму, і вагон налитюю крбсю перегертався черевом униз. Здіймалась курява і, обдаючи порохом залізні стінки, сипався вугіль у бункер.

Знизу лізли драбинами на естокаду чоловічі постаті. З естокади гучним альтом полетіла пісня — дріботушка:

«Гей давай нам промфіплян,—
дезертир лети в туман...»

Костя зацікавила бадьора гіробнична приспівка, він зупинився послухати. Позад нього хтось голосно вилаявся:

— От, стер... Так вона своїм язиком, як дрітиною, кожного підштрикує... — сплюнув і зачэвгав ногою.

Це мабуть один з тих, про кого склали співанку — не сподобалась. Щоб пак — сподобатись! На кожному кроці про них — дезертирів, рвачів, симулянтів. — Повз Костя один за другим проходили шахтарі, ставали у кліть і летіли на двісті «з гакм» у землю. Раніш охоплював його жах, коли перші дні підходив до стовбура — здавалось, не виїде живим звідти, не витримає його серце тих страхіть, що про них так таємниче й жахаючи розповідали незнані особи. Перед очима з'являлись лохматі, обліплені вугіллям, казкові шахтні тварюки й важкими брилами нависали над хвєрєю уявою юнака. Але все минуло — нічого моторошного. Що уявлялось — лишилось фантазією. І ось зараз він стоїть біля стовбура самовпевнено, без крихти страху і слухає приспівку, вдивляється в замазане чорним пилом лице відкотниці, ніби хоче вгадати в ньому старого приятеля.

Дівчина, зловивши його погляд, ніяково засміялась і одвернулась убік. Кость знизав плечима, увійшов до кліті разом з товаришами.

Вітром пронизало тіло. В очах застрибало сєнє. Темрява. Тільки сіра безконечна гадюка пєвє вгору і вниз, тримаючи міцно в зубах геинтів кліть.

Біля стовбура на рудій вогкій стінці висить акумулятор і бризкає кризь свої ґрати світло.

Стовбуровий у гумовій спецівці смикає за важіль, тоді щось рипить угорі надсадно, глухо. А потім з кліттю прилітали ваєнчики, і розходились на схід, на захід.

Комсомєльці йшли... У руках лямпочки, сокири, гарпники, зубки, усе, що потрібно для роботи. Ген-ген попереду у темряві стрибають ліхтарі зірками, досягають лісої височини і зникають за поворотом.

Позаду цокотять ваєнчики, доганяють... Пролетіли... Коноген посвистом дав відправлення і зник.

Сьогодні призначено працювати на п'ятому західньому бремсберзі, у другому штрєці. Ги дєєлєся поперечним хідником, а ґін був загалений пєрєдєю, загєтєвєними стійками та дошками. Важко йти, це не рівнина степу, тут то вгору підіймайся, то знову спускайся наниз, якось ще не звикли до обєставин шахтних.

На поєроті переходу через бремсберг зачули балачку. Зупинилися.

— Розумієте... Він мені — «до вашої лави поставимо зарубну». Шар, каже, гарний, великий, звідси можна качанути вугілля. А я йсму — раніш ні машин тобї, ні конвейєрів... Із заводів димок — клубочками, пих, пих, пих — пішов угору... А зараз — ударні, зарубні, а вугілля — як курка надрапала...

Пізнали гєлєс кирпатого.

— Більше б м'яєця, то і без ударних вугілля по горло було б — приєднував свій гєлєс товариш кирпатого.

— Пєтєвєлять зарубну — каюк нам, хлопці... Заробимо коєзі на черевики...

— Ха-ха-ха. Чудачки! У карбюру між шєстєрєю—шпоночкєю... Пішла, голу-бонька, спочивати... Хе-хе-хе. Не дєміркуєвалиєся?

— Ні...

— Я курси проходив!

Гєлєсно зарєгоєталєся. Акумулятєр з-за поєроту розрізав темряву, а звідти трєє пар очєй розпалєним вугіллям зиркнули на прибулих.

— Що скажєтє? — запитав кирпатий вибійник, сидючи на насипаній купі вугілля.

— Тут щось не тє...

Костя смикнуло за сєрєє.

— Сюди працювати пєєєдали — лава велика...

— Будь ласка — примружив око так, що кирпатий перекоєивєся і здаєвєся розчєвєленєю варєноєю картоплєю. Помовчєвши трєхи, запитав:

— Не ударники, часом?

— Так, комсомельці.

— Чого ж стоїте — довбайте!

— Ми вас обробляти не будемо!..

Взялися за киблі і вигнали їх у шари одшліфованими кінцями. Відкидаючи лопатою вугілля з кутків, прошепотів Кость: — «десь бачив його... не пригадую»... і знову зачовгав лопатою, а вугілля, поблискуючи перед сяйвом, полетіло у шпек до вагонів. Піт примагнечував волосся до чсла. Ставало душно. Ніс заліплював порох.

Вибійники сиділи на наспаному вугіллі, шепотіли псмїж собою і раптом:

— Годі, гарно працюєте! — галасував кирпатий. Зупинилися хлопці.

— Вилазьте.

Вилізли, стали.

— Іди до коловороту і попрохаш бокову підбійку, щоб дали тобі — він показав на Костя, що стояв нерухомо на одному місці. Він чув дещо про цю «підбійку» бокову, не в одного новака боліли ноги від неї.

— Чого стоїш?

— Сам піди попрохай, коли тобі треба!

— Ах, ти ж, жигун, ще й не слухаєш старших!

— Ти б краще дав більше робити, а не ганяв даремно по шахті... — докірливо глянув у перекирлене люттю обличчя.

Товариші кирпатого реготалися, задержувато підтрутували:

— Сколовся!..

— Бовтнем захлиснувся.

А він:

— Я їх завтра від забою.. бабусі під штани. Це їм не хвості крутити, людей поважати треба. Я їх...

— Якби не ти — революції не стало б — сказав Кость і взяв у руки лопату.

Кирпатий горів. Доводив кінці розпочатого. Сварка затягнула час. Прийшла друга зміна. І знов:

— А, нсвачки! Ну, як хлопці?

— Уперті! — процідив кирпатий і з товаришами покотив на кліть вагонету вугілля. Потім щосили побіг бремсбергом, поспішаючи додому, тільки Кость і Стецько, як знедлені, пішли корінною, махаючи акумуляторами. А на серці — пусто — пусто, немов металем деркачем позашкрябувало радісний настрій.

— Плювати на все, побсеремось — нарешті вимовив Стецько, рішуче махнувши рукою, ніби цим рухом хотів зняти з серця пригнічення.

— Так, Стецю, побсеремось!

Ішли... Зверху падали краплини води, ляпали лунко. Плакали руді стіни сірими, з вугільним порохом, слезами. У ніс вдерся пах гнилого дерева і нагадував осінній ліс.

На дворі була ніч, вітер полоскав на деревах жовтаве листя. Ішли на вогні гуртожитку.

II

Рвучким рухом розчинилися двері. До кімнати вбіг Лсьнька Кобзар. З обличчя можна було пізнати, що в ньому криється щось радісне, приємне.

— Товариші, новина! Ми перемогли! Партосередок допоміг: ухвалено дати в другому західньому штрці лаву...

— Це в тій, що ми вчора працювали?

— Там.

— Я зараз зачитаю — хто в якій зміні працюватиме. В першу зміну — 14 чоловіка, в другу — 13, у третю — 9. Бригадиром першої зміни ухвалили поставити Костя Ларіна, бригадиром другої — Геловіна, а третьої — Небесного.

— А коли почнемо разом працювати?

— Можна й сьогодні, але ж усіх нема.

— На роботі.

— Зараз прийдуть.

— Хлопці, я хочу ось що сказати...

З гамором увійшли до кімнати вісім юнаків. Обличчя їхні були вкриті тонесеньким шаром вугільного пороху. Розкривали роти, а звідти кришталевим овалом поблискували зуби. Разом з хлопцями прийшов старий кадровик Чугунов.

— Костю, оце той дідусь, що я тобі про нього казав, у нього ми вчора працювали...

— Залиште, хлопці, зайві балачки, ближче до справи — устряв Кобзар — читай персонально!

— Гаразд! — Кобзар розгорнув клаптик паперу: — так от: Ларін Кость, Доньків, Шукіс, Чаша, Робін, Піляй...

— Я не піду в бригаду, викреслить! — скочив з стільця Піляй,

— Що ти сказав?

— Не хочу в бригаду, силою не поженете...

— Комсомольське бюро розгляне...

— Що, тринадцять тільки? — запитав Кость.

— Доведеться так.

— Я чотирнадцятий. Приймаєте старого? — перебив Потапович.

Хлопці глянули на діда, а той, ніби зрозумівши погляд, додав:

— Я ще здатний для вас буду!

— Візьмемо Потаповича! Записуй замість Піляя!

— А коли ж на роботу? — запитав хтось із гурту.

— З одинадцяти, чого ж ждати!

— Але ж дехто не спав цілу ніч!

— Одпрацюємо шість годин, не померемо!..

Льоня вдоволений вийшов з гуртожитку. З даху падали холодні краплі води й озбивались об розкладене попід стінкою каміння.

Осінь робила свою справу.

... Була десята година. З гуртожитку вийшли в темряву чорні постаті. Дощ холодним скляним намістом бився в обличчя, в шию, довбав спецівки, тіло.

Кость запропонував заспівати. І тринадцять молодечих горлянок бризнули балъорі ритми пісні. Вони полетіли до шахти, стукались об брила терикону, об стіни будинків. На мить відчинялись кватирки, висовувались заспані голови, а вулицями розлягалось:

«... Червоні переможуть всіх...»

Радій, шахто, радій! Ось ідуть червоні юнацькі лави! В них — бойова загартованість, крицеві руки й нездоланна міць!

... Швидко пройшли години праці. На п'ятому бремсберзі у другому штретці, де вчора дсвелося переносити глзування кирпатого, сьогодні штрек забрала під свою оруду комсомлія. Сьогодні перший день Кость за бригадира. А дідусь із юнаками і собі підбадьоруеться. Довбає, кріпить і зарубує кутки. Нервово зажив бремсберг. Там, де келісь за зміну п'ять - шість раз гуркотів вагон, зараз темряву розітнуло проміння акумулятора аж 29 раз.

— Спускай!..

Шар м'який, легко довбається, і швидко посувається праця вперед, лишаючи після себе свіжовидовбану низеньку кімнатку. Ходиш на руках і ногах, працюєш сидячи, вганяєш зубки в блискучі шари вугілля. На столі розіп'ято чорну розгаптовану ковдру, стійки пришпилюють її до верхніх нашарувань.

Обдерта, без меблів, без устаткування кімната — була затишна для комсомольської ударної зміни.

— Хлопці, викликаємо завтра на змагання інші зміни!

— На скільки?

— На сорок п'ять вагончиків, досить?

— Крий, Костю.

... Ранком на дощі повис великий аркуш паперу з викликом. Надвечір під ним уже були прізвища трьох бригадирів. Це значить — виклик прийнято.

Закипіла робота. Кожна бригада хотіла бути першою, показовою, намагалась не зганьбити свого звання.

Почали випливати думки:

«Доки будемо самі рубати?»

- Зарубну треба — казав Кость — поговорю з Фурсом, що він скаже.
- Не дозволить ставити, зараз же почне — «спаскудите, зіпсуєте!»
- Ні, хлопці, він зараз інший став, партосередок підкрутив трохи, тепер доможимось...
- Ну, спробуй!
- Пробувати нема чого, а зарубна буде поставлена!

III

Робітники святкували Жовтень. Тисячі веселих облич упиралися поглядом у промовців. Кожне слово з трибуни лунає над гелсами тисяч, кожне слово запалює перивом, завзяттям.

А там, де скупчилися шахти, з-під естакади рветься куряга. В різнокольорову стрічку вагонів вантажать вугіль. Навкруги поспішають, шидкують мільйони постаті. Сьогодні штурмський день. Сьогодні йде боротьба за ділянковий прапор.

Другий день Кость з хлопцями бере атакую еперті шаги. У кожного тисне до серця:

— Хто кого? А що, як ми візьмемо?..

Другий день. А ніхто не сказав — замисися, відчуваю етсму... Відбивають еелетенські поклади деретсційного вугілля.

Навчив заганяти зубки в пари Потапенсич, навчив, як слід, працювати. Він і сам бореться за перехідний прапор.

— Натиснемо, хлопці! Півгодини лишилося...

— А скільки там?

— П'ятдесят три є!

— П'ятдесят сім дамо!

Порохом затуманена лава, видно лише постать людини, риси обличчя ховаються від зору, лише чути металеву спірку киблів.

Стець насапив останнього вагона. З лаги виліз останнім Кость, витираючи спітніле обличчя.

— Попрацювали на славу! — сказав Потапенсич, вибиваючи вугільний порошок з бороли.

— Увечері до клубу, хлопці. Печуємо, що скажуть!

Довга стежка моторів простягнулась хідником.

... Другого дня еелетенським бурунем по коридорах шахти прнеслись вісті.

— Комсомольська ударна сдержала пересутний ділянковий прапор.

— Комсомольська ударна? — перепитали в різних кінцях шахти.

— Так, ударна.

І хлопці, заледжені хвилю радости, обіцяли боротися, перемагати.

Червоний, щекотливий, з бронзовими написами, поєис над постаментом Ільча...

IV

Хорше бути переможцем — пробив, то не сором відпочити!

Ось лежить гін, пригадає минуле... Ліжка, гурт хлопців, а есередині з одірваним кінцем вуха горляни пикають. З шуму долітали лише, уриєки слів:

— У шахтах... Загинемо... додому, товари...

Я підійшов ближче. Карнаухий продсужував:

— Що ми — злочинці, чи що? Раніш злочинців відряджали у шахту, а тепер нас... За що?

— Мовчи, гаде! Злякаєся темряга? Нагіщо ж ти їхав?

— У тебе забув спитати! — огризнувся Карнаухий.

— Срахаполіх! Тівариші, радянська влада чекала від нас, комсомольців, розумієте, — комсомольців — допомоги, а ми замість допомоги — тікаємо з шахт... А на шахті — прсрив....

Хлопці пакували речі. Я розгубився, не знав, що робити. В очах метушилися постаті.

— Залиш речі...

— Чужого жалієш, а ще й товариш...

— Гуска свині не товариш! Мої товариші ті, що лишаються тут.

Гурт втікачів зі своїми причадами підійшов до дверей і глузливо вслід їм пронеслося:

— Прощайте, борці за вугілля!...

— Дивіться, повертайтеся переможцями!

— Та після перемоги штанів не загубить, бо їхати буде соромно...

— Пішли геть! Без штанів ходитимемо, та не дезертири! — крикнув Павло і замахнувся на Карнавухого.

— Ач, самостійний соціаліст знайшовся — зареготали ударники. Дезертири так і викотилися на вулицю.

У касарні лишилися шестеро, та в нічній зміні — вісім, а що в тих на думці — невідомо...

Линули довгою линею думки в голову. Тої ночі з усіх кінців до скроні дерлися згадки колишніх мрій...

— З'єднатися б у могутній колектив...

І раптом розпач:

— Де ж колектив? Утік... ганьба... сором... Завтра запитують на праці — де ж решта — яка ж відповідь?.. Повтікали... О, як це нерозумно...

Важкою ковдрою простяглась ніч. Перед ранком утома вдавлювала очі. Злякані мухи стукались об електричну лампу, а вона жалібно дзенькала. За стінами дощ відколупував тинкування, а світанок сірим соромом колов у вікна касарні.

Лишилось чотирнадцять... один відірвався, збився з шляху. Викинули з комсомолу, лишилися міцні, завзяті. Пішли в одну бригаду і ось... Перемога!

Яка радість!

V

Кость стояв на естокаді. З насолодою ковтав сизий цигарковий дим. Над селищем д вітру танцювали сірі тумани, а зверху над важким брилем вугілля навалилася ніч. Осіння ніч...

Подихи степового вітру й пахощі вугілля, мов вино п'янке, вливались в груди. Над селищем порозквітали височезні сонячники і розпростують пелюстки в різні боки. Цвітуть вони жовто-янтарним цвітом, мов розтоплена вагранкою мідь заливає цилінки.

Ніч гусне. Ось скоро впадуть сніги на землю, покриють брудні шляхи і розуляються морози.

Припахне селище спить. А побіч нього подум'я свердлить насуплені нічні тумани. Уркотять електровози, блимають синьо-мідяним світом, підводять до вогнених жерел угілля і за мить повертаються порожні, — побіч розпаленим муром висувається окс.

Хвилина і... мур розсипався на шматки сталевого кольором коксу, тільки над ними колишеться водяна пара.

Кость покінчив палити і рушив з місця.

— Хвилину! Дві слова — хтось невідомий притримав ззаду — це торкається вас...

— У чому справа?

Стурбований дівочий голос похапцем розповідав: —

— Он — бачите? Вони хочуть зіпсувати... оті четверо...

— Що зіпсувати? Га?

— Комсомольський штрек!

— Це брехня! Хто посміє?

— Я ненароком підслухала їхню розмову, — шепочучи говорила далі дівчина.

Кость, як опечений, кинувся до кліті і за кілька хвилин шалено біг повздожніми, напружував усі сили, щоб стати на перешкоді злочинцям, а в голові: —

— Не дам зіпсувати, не дам...

Біг хідником, стукався головою об пари, не відчував болю, а в мозку стукотіло: —

— Швидше... швидше...

Прибіг до штреку. Сапнув на всі груди, подумав: —

— Нікого немає — оглянувся навкруги й заховався за стінку породи, заховав

під фуфайку акумулятора. Припишк. У голові попливли згадки тяжкої перемоги. Пободились цього штреку, скільки відмов, обіцянок... Сказали, що не виправдаємо своєї назви... обіцяли виправдати себе... І ось — механізована комсомольська лава героїзм часу... перемога, невимірна радість...

Раптом штреком зачовтали ноги і донеслася глуха розмова.

Кость напружився ввесь, затремтів і чекав, що буде далі.

Знову заговорив в'дливий голос. Кость упізнав у ньому кирпатого.

— Поспішайте, щоб часом не надійшли...

— Лізь, з нижнього кутка вибий стійки — куток слабий... Раз удариш кайлом — засипле порода, а тоді нехай упорядковують днів зо два. А там знову й знову, хай знають, як відбирати чужі штреки...

Чорна згорблена постать попрямувала у нижній куток забою, де стояла зарубина. Кость стрибнув.

Кирпатий злякано крикнув:

— Стереж...

Не встиг закінчити слова, як важкий акумулятор дуже гепнувся на спину того, що йшов з кирпатим. Той розпачливо крикнув і розтягнувся, а Кость потягли до виходу за поли фуфайки. Над головою Костя замахнулася важка рука кирпатого, а в руці мідяним світлом заблимала «Вольфа». Мов чорні круки застрибали на стінках тунелю, щось хряснуло, і постать Костя, як підрізаний баром шматок вугілля, упала ниць.

VI

Злочинці схопили під руки прибитого і потягли бремсбергом. Навкруги затихло... Темна ніч. Із пітьми визирає зірка, а біля неї людський труп. Із голови витікає буряковий сік. Стікає чорним вугільним волоссям, мов тане бурулька від дотику проміння сонячного.

... Загомніли стурбовано юнацькі голоси. З усіх боків обступили труп бригадирів на кожному обличчі був розпач.

— Це, мабуть, упала порода — сказав хтось із гурту і кільканадцять пар очей допитливо підвелися вгору, немов запитали в стелі:

— Ти жбурнула шматочок на Костя?

І знову замовкли, таємничо дивилися з боків затяжки, немаче крили в собі історію події... Роззявивши рота, забій хотів щось сказати, але з нього вплив лише чорний сум...

— Не треба впадати в розпач. До праці, хлоп'ята — сказав дідусь, а сам із Стецьком бремсбергом понесли Костя.

На естакаді обступили вбитого люди. Мов з підземелля, з глибоких надр шахти, тихо впливали стурбовані, але упевнені слова:

— Забив його Гар!

— Звідки ти знаєш?

— Я підслухала їхню розмову он там — показала дівчина на темний куток естакади. Налляті люттю очі врізалися в темінь і знов на вбитого...

Над головою заревла линва і тонг попрахав кліті.

Через кілька хвилин з глибини виринула кліть, а в ній чотири збентежені постаті.

Як звіря, що коїв людям багато лиха, обступили їх з усіх боків.

— Ти вбив комсомольського бригадира? — стримуючи кипучу лютю, запитав дідусь.

— Ні... І... чого... н... н... не... знаю — тремтяче промовив Гар.

— Він... він усе знає! — немов у гістериці прокричала дівчина і замазані у мазут руки міцно стиснулися в кулаки.

Усі присутні напружено чекали...

— Дайте відвести хорого, — потупивши зір промовив кирпатий.

З усіх боків сипнулися вигуки:

— Утекти хоче!

— Не пустимо!

— Бубни дають!

Підійшов дідусь до кирпатого, узяв за груди і щосили вдарив у обличчя своєю кощаво-жилавою рукою. Крикнув:

— До міліції його!..

Кілька чоловіка схопили й повели злочинців.

... Навкруги гуляє осінь. Вулицями летять індустрійні мелодії, б'ються об стінки будівель і розбиваються на дрібненькі шматочки...

VII

Ніч відходила поволі, неначе крижина одірвалась від берега, і несе її течія геть. Туди за обрій, де розп'ялись стери під сірими крилами. Туди, де колись вітри коливанням зривали порох і курявою неслися над полем. А зараз навкруги тихо, ні дощу, ні вітру, лише велетенську стелю вкрило пошарпане ганчір'я.

Із черної літми народжувався день і сірим ском оглядав селище.

Касарня чепурно прибрана. Із стін дивляться портрети, а поміж ними — плякати. Посередині кімнати стоїть червона труна, а в ній — воскове обличчя. Біля голови — пересунений червоний прапор героїзму. Побіч — почесна варта. З обличчя в кожного визирає сум, він притуплював розсуд, і від цього в касарні стояла тиша.

... Вулицею сунув натовп людей. Попереду мідяні струменти розбризкували жалібні ритми маршу. Зупинились на момент. Говорив Кобзар:

— Боротьба за соціалізм без крові, без смерті неможлива, бо ворог клясогой шипить за лаштунками свого життя. Шипить гадина перед смертю своєю і чекає влучного моменту, щоб міцно вп'ястися зубами. Точиться жеретська кляска боротьби...

— Товариші комсомольці, не треба суму! Перед нами труна крашого товариша. Він ніколи не сумував. Він бадьоро довбав чорні надри. Але його забив наш ворог. Це героїчна смерть на виробничому фронті.

Оркестра блісно шипіла за серце, її звуки одлітали далеко за селище, долітали до кам'яної в'язниці, де сидить Гар із рештєю злочинців...

Розітнули повітря три постріли, важка прохолода не давала звукові відлетіти високо вгору. Він разом за труною пірнув у яму. Перед очима виріс невеликий кучугур чорнозему, неначе накидано тут заступами вугілля.

... Сірий день туманом заволокав його, лишаючи за селищем відірваним від берегів бурхливого моря — життя.

Минали дні...

Від нелюбих дощів, багниць і вогкості селище натягнуло на себе величезного білого плаща.

Териксни, приміщення шахт, естокади присипано холодним вапном.

Багато ніг перем'яли молоду самоцвітну крижкість снігу, не раз проходила цим пробитим шляхом комсомольська ударна, не раз розтиналися гудуки бойових пісень.

Пісні з вітром бились об стіни будинків, розбиваючись на бризки відгослків.

А під чорними залозами в підземеллі пренизував заперошену тишу котигерський металевий цокіт вагонеток.

Він перемовлявся з дзенькотом киблів, із ревом зарубної.

Хтось із хлопців вслухається в цю металеву спірку й промовить:

— Немає Костя... був би зараз бремсберговим брягадиром... — розмахне киблем так, що з-під його кінця посиплється підземельний самоцвіт, падаючи додолу. Сьогодні сьомий день, як робітники бремсберга оголосили себе за ударників. Сьомий день перевищують пляч.

Управа шахти, бачачи комсомольську відданість, дала на комсомольський бремсберт завдання 245 вагонів.

Молодечі герої висунули зустрічний — 268 вагонів і ні на один менш!

Ось уже сьомий день штурмують вони чорний упертий шар, і перемста кожного дня лишається за ними.

По смерті крашого товариша молодь ще більше згуртувалася навколо комсомолу і на суді вимагала суворого вироку для Гара та його спільників.

На силкування ворога відповідали потроєним завзяттям там у забої, в лаві. З бойовими піснями йшли на працю і поверталися в касарню.

Дні загартовують крицевих героїв.

А позаду протягом літ зростає безконечна симфонія індустрії.

Дужа, мажорна, бойова.

МИКОЛА СКУБА

КОМСОМОЛЬСЬКИЙ № 20

День і ніч по перегатці —
тільки свись та тільки свись —
комсомольський номер двадцять —
комсомольський паровіз...

Чмише й чмише без упину
(Ну і темпи ж розбудив!)
перевозить за 'дну зміну
дев'яносто шість бадів...

Комсомольський паровозик —
комсомольський на всі сто:
Ще ніхто не перевозив
більш як сорок — ще ніхто!..

Ще ніколи наш двадцятий
не зганьбив ЛКСМ —
Ще чотири як додати,
то аж сто перевезем!..

Витріщають німці очі:
Це, брат — кажуть — очінь гут!..
А внизу — шумить-клекоче
наш славетний Дніпробуд...

Що не день — зростає наступ —
Дніпробуд весь — аж гуде.
Таких темпів, як у нас тут,
не було іще ніде!..

Й день і ніч по перегатці —
тільки свись та тільки свись —
Комсомольський номер двадцять —
комсомольський паровіз...

Ой, ту - ту ж ту - ту машина —
чах - чих - чох, чих - чах, чих - чах —
Нехай знає вся країна
молодчагу з молодчаг!..

Хай собі Дніпро шумує
І об греблю б'є вода —
Сто Дніпрів ще замурує
наша сила молода!..

ТАРДОВ

КІНЕЦЬ ОХОТСЬКОГО ПОЛКУ *

(Продовження **)

ЗОЗУЛЯ

Теплими травневими примерками повертаюся до полку.

Ідучи помалу обіч артілки, де лежить коштовний вантаж — бібліотека, я розмовляю з Лукою Ковалевим, що сидить поруч з Кравченком. Лука в Кам'янці передумав піти для побачення з братом і дав собі перепустку на фронт.

— Треба подивитися, допомогти вам, — заявив він мені, бо хлопці ви сильні, а баба дечого ще не додумали...

— Це добре, що їдеш, у самий раз. Хлопці зрадіють, та й допомога потрібна. Ото здивився я — справа не така проста. Ще немало доведеться боротися.

— Так, немало... Либонь, і не починали ще, а час уже взятися, та як слід...

Понад шість днів тиняємося у Галичині. Поїзди йдуть рідко, здебільша вночі — погнів, без гудків. Наче величезні тіні насуваються паротяги на скелі, важко поїхавши після кожного узвозу.

Сьогодні, нарешті, досягли обозу другого розряду і тепер ідемо до полку.

Полк на відпочинку в Космачах.

Ситі коні легко взяли узвіз, і артілка швидко скочується з гори до церкви.

Холодне лице місяця скупко освітлює бідні халупки, що горнутья до гір.

Ми в полку.

За кілька хвилин радісно перегукуюся з Хіжняковим, Приходьком.

— Гостя привіз, Ковалева!

Луку засипають запитаннями.

Обережно знявши з артілки бібліотеку, передаю її Приходькові.

— Ось книжки, бери. Добрав разом з Лукою. Тут книжки найпотрібніші.

Приходько приймає бібліотеку. Сміючись, жартуючи, йдемо до халупи.

* * *

Наступного дня ввечері збирається сотенний комітет. Розповідаю про все бачене і чуване в заплілі. Трапунок з Дубиною, переобрання комітетів у запасному полку викликає загальне задоволення.

— Добре зробив, — резюмує Хіжняков, тепер зв'язок з полком підтримувати треба.

— Взагалі не погано з запліллям зв'язатися, — озивається Ковалів. — Он у вас жодного зв'язку з робітниками нема.

— А й справді, — підхоплює Приходько. — Треба завести стосунки хоча б листовно. Мою пропозицію. Ви багато говорите про Рязанцева. Можна написати йому, хай зв'яже з шахтарями...

— Гарзд. Доручимо тобі, ти в нас за зв'язкового будеш, — звертається Хіжняков до мене.

Я на згоду хитаю головою.

* Друга книга роману «Шанці».

** Див. «Ч. Ш.». №№ 1—2, 3, 4 за цей рік.

— А тепер розкажіть, що у вас чути, — питає Лука.

Він сперся на стіл. Його жваві очі уважно перебігають по обличчях присутніх. Ледве помітна посмішка прикрашує худорляве неправильне обличчя.

Говорить Хіжняков.

— Справа налагоджується. Солдати смілішають щодня. Велику перемогу мали на перевірках комітетів. Хіжнякова обрано до полкового комітету. Біцева — дивізійного бойового. До складу ротного комітету не допущено жодного офіцера.

— Загалом можна відзначити, що в сотні настрої за нас, — закінчує він.

— У сотні? — перепитує хмурячись Лука, — а ти що, — за сотню полку не бачиш? Час розгортати роботу. Подумати тільки, — до сього часу не зв'язалися з жодною сотнею в полку. І чого тільки ждали? Адже ж так далеко не зайдеш...

— До кого там тільки удатися, — задумливо вимовляє Чревов. — Хіба що земляків.

— Та не до земляків, у дев'ятій — до Гмирі та Пашковського, в одинадцятій до Масенка, Лихарьова, Щербака, у дванадцятій...

— Стривай, а ти звідки їх знаєш? Аджеж ти в полку один тільки день?

— Навіть за пів дня можна довідатися. Піди по хатах, послухай, та поговори, — довідаєшся...

Досвідченість Луки вражає нас усіх! Почуваємо себе поруч з ним маленькими хлопчиками. Починаємо ставитися до нього з особливою пошаною.

— То ось, хлопці, не можна вже замикатися тільки в своїй роті. Час виходити за її межі. Командира полка вашого забирають. У штабі армії довідалися, що він ховався під мостом. Полковий комітет повинен скористатися з цього і поширити свій вплив. Це тобі наказ, Дмитре, — звертається Лука до Хіжнякова. — Зв'яжися з Гмирею і закручуй дужче. Аджеж і він у полковому комітеті. Приходько повинен підтримувати зв'язок з дев'ятою ротою, Чревов — з одинадцятою, а ти, — показує він мене, — з дванадцятою.

— Одразу місця визначив, — з неприхованим захопленням каже Чревов. — Лу Андрійовичу, а може б ти чоту в мене перейняв і тут залишився?

— Де мені з хорошою ногою. Слухайте далі, хлопці. Не гріх було б разів кілька під час відпочинку зібрати разом сотенні комітети, поговорити про мир та нагадати про причини війни, пояснити, що тільки громадянською війною можна добутися своєї А, головне, хлопці, треба ворухнутися. Більшовики ви, чи ні?..

— Правильно!

— А тепер ходім на вільне повітря, а то махрою наскрізь пропахли, — сміється Лука.

* * *

— Здорово, братця, ось ми й до вас. Вмісті служитимемо, вмісті й ворога битимемо, — співочо каже якийсь ефрейтор, наблизившись до нас. Обличчя його одразу впадає в око: маленькі тхореві оченята близько зійшлися біля самого перенісся і дивляться з-під лоба... Обличчя рябе. Підборіддя, що випнулося далеко вперед, глибоко подвоєне, наче його хтось перетяв тупим ножом. З-під кашкета безладно стирчить жорстке волосся, ксьору перестиглої соломи.

Ми сидимо на призьбі і слухаємо гармонію, що в умілих руках Хіжнякова танцює, то плаче надричним голосом.

— З поповнення? — нехотя запитує хтось.

— Так, — відказує ефрейтор.

— А як тебе звати?

— Нечипір, а прізвище Зозуля.

— Диви, Зозуля, справжня тобі пташка, — сміється Чревов.

Ефрейтор кидає з-під лоба злий погляд на Чревова, ніби намагається запам'ятати його обличчя. Потім, скинувши речовий мішок, сідає біля Хіжнякова.

— Давай гармонію, — басить він.

Хіжняков усміхаючись передає йому дворядку. Зозуля ретельно оглядає її, сідає зручніше і раптовим могутнім перухом видирає з гармонії соковиті повні звуки:

«Ребе та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива...» —

(—) Співає.

Гармонія живе, тягнеться за його руками, обрубані пучки Зозулі витискують з неї живі акорди. Гра захоплює всіх і, самі того не помічаючи, ми підспівуємо Зозулі:

«Додолу верби гне високі,
Горами хвилю піднімаю...»

Зростає, хвилюється пісня. Розтанули у м'яких відгомонах ефрейторові очі.

У дружньому хорі з'єдналися салдатські голоси. Забули на мить все. Але раптом Зозуля кинув грати і зле, вищерблене обличчя його знову неприємне стало.

— От де грає, так грає! — похвалив Хіжняков.

— А багато вас до нашої роти?

— Та не в сотню, а тільки в чоту. Чоловіка з двадцятєро. Зараз прийдуть усі сюди.

— Що? — не розуміє Хіжняков.

— Він говорить по - холацькому, — втручається в розмову Криворучко. — Це поповнення чоти, а не сотні.

— Нема хохлів. Вони були за царя, а тепер є українці, є українська нація, — перекликає Криворучка Зозуля.

— Не так сказав, вибачай, не знаю, що зараз діється на Україні.

— А хіба ти знаєш Україну, що мову розумієш?

— Так, — відповідає Криворучко. — З Харкова.

— Ага, — прихильно каже Зозуля.

— Чого ж це таке велике поповнення прибуло, — знову допитується Хіжняков. — Зараз у чоті є чоловіка з сімдесят п'ять. Більш, ніж полагається...

— А я не знаю, та й не цікавився... — байдужим голосом відказує Зозуля.

Хіжняков підводиться.

— Піді до штабу. Терба все рознюхати. Недарма ж стільки народу нагнали до отні.

— Та що чути у вас, як ся маєте? — питає Зозуля.

— А ти, браток, гаварі так, щоб тебе упонялі, — солодким голосом раптом встряває Мішков. — А то еслі хохлов упонімає, поляков тоже, гавреєв за німі, латвішей, татар, уркмен — то, браток, голови не хватіт...

Зозуля повертає голову вбік Мішкова і неуважно кидає:

— Кажу, як можу. Перероблятися не буду.

Мішков запліщує на хвилину очі, наче намагається щось згадати. Раптом в його очах промайнув якийсь вогник і вже докраю солоденьким голосом співочо каже:

— Чего ж ти серчаєш, Зозуля. Іш какой непреклонний... Переубедіт мене... Нічого не подлаєш... Прійдуться на старості лет подучіться.

Він присувається до Зозулі. В очах його все ще миготить вогник. Ми знаємо манеру Мішкова. Це — кпини. Солдати нашорощуються...

— Ось у нас був полячок, — провадить Мішков далі, — учив мене. Навчився. Сумекаю трохи по - польському. Ачей, навчиш, — і по - вашому зможу кумекати.

— Здобний, ти тільки навчи. А знаєте, братця, — раптом звертається до салдатів Міш-ков. — Як буде по - їхньому: автомобіль под'їхал до художника?

— Як? — цікавиться один.

— А от як: самопер попер до мордописа...

Хтось засміявся.

Зозуля підскочив, нервово схопив мішок і замахнувся над головою Мішкова. Той юхапцем одкотився вбік.

— Дурень ти, — хрипить Зозуля. — Дурний, як цап.

Він спльовує та йде до хати.

— А як по - вашому буде рущиця? Залізяка! — кидає йому навздогін невгамовний Мішков.

Зозуля на мить затримує ходу, але потім, наче передумавши, йде далі.

— Кинь наругу, — суворо каже Лука до Мішкова. — Нічого зуби вискалювати. Як знайшов з чого кпити. Кожен має право розмовляти своєю мовою...

— Н - є - є, то вже не той. Росія — вона єдина, і язик у ній мусить бути один. Сі повинні по - російському розмовляти.

— Дурниці верзеш. Загальне керування, політика повинні бути єдині, спільно, а кожен нарід має розвиватися так, щоб зберегти інтереси цілого. Зрозумів?

— Ні, я більшовиків не розумію. Який же це інтернаціонал, коли кожен на свою дудку гратиме?

— Нехай кожен грає на свою дудку, але грає так, щоб було в один голос з іншими.

— Мудруєте щось, — бурмоче Мішків.

До садочку ввалюється гурт солдатів. Це поповнення.

— Чрезов, здоров, живий ще? — гукає хтось здалеку.

Приглядаємось і пізнаємо Федорченка.

— Ех, друже любий, — зрадів Чрезов. — Ось ніяк не сподівався побачити тебе. Звідки взявся?

— З дезертирів, прописали мені тоді добрий маршрут, а я навтьоки. А ось тепер довелось в часті йти. Від цих сосунків, — каже він, показуючи на поповнення, спільно нема. Улаштували облаву в Києві. Чотири тисячі було нас — піймали всіх, ніхто не зостався. З цими дурнями от — от і в бій підеш. А їх три чоти до нашого полку нагнали.

Дивимось на поповнених. Юнаки, дев'ятнадцяти років, низенькі, худорляві, миршаві. Обличчя змучені.

— Диви, армія Керенського, — бурчить Криворучко. — Внаступ підемо, чи так? Звертається він до одного поповнення, піднімаючи його за пасок.

— Накажуть, підемо, — задиркувато відповідає той.

— Соплі витри, — сердито каже Криворучко, відкидаючи солдатка. Від так обронців революції не поздоровиться.

— Понабирали бабів та ось цих сосунків на нашу голову, — каже хтось жорстким голосом позаду мене.

Обертаюся... Любов.

Кріпко обнялися. Сиплються запитання. Любов неохоче відповідає. Згодом розповів мені і Хіжнякову, що під той час, коли він приколов жандаря, почали повстання у Петрограді. На третій день його звільнили з гавптвахти. Два місяці пробував він у запасному полку.

— Сидів би й далі, — та посварився з комітетчиками. Знову про наступ заговорили, сподіваються на нового міністра — Керенського. Я їх вилаяв, а вони мене на фронт.

Ми розказали йому про наше життя. Любов уважно вислухав.

— Значиться, у більшовиках ходите. Так, — протягнув він. — А я поза партією?

— Чого так?

— Просто. Пристроївся був до есерів — не сподобалось. У більшовиків — дисципліною допікають. Пішов до анархістів — не витримав, надто вже вони непутишні. Так і не опреділився.

На цьому розмова уривається.

Разом з Любовим повернулися до роти Сушевський, Мухін і Шкурба. Останніх двох затримали в штабі фронту. Сушевський розказує про те, що робиться в тилу. Надто вражають солдатів жіночі батальйони.

— На фронт, кажеш, їх виражають? — перебиває Сушевського Приходько.

— Невже воювати будуть?

— Чи бачив таке — баба з рушницею!

— Ніяк не збагну цього, — обурюється Мішків. — Баба — вона повинна доглядати і чоловіка слухатись Ніяких рівноправств. Чоловік старший, а баба йому ще переді послухниці.

— Старший? — перепитує Чрезов. — А з чого це тобі старшинство належить мусить?

— А так. Ось взяти хоча б убрання. На мені що? — питає Мішків, показуючи на штани.

— Штани.

— А як про штани скажеш, — вони?

— Вони.

— А на бабі що? Спідниця?

— Спідниця.

— А як скажеш, вона?

— Вона.

— То вони ж старші, ніж вона? Ось і виходить, що чоловік старший за жінку. Солдати сміються з вигадки Мішкова.

— Ач, як загнув, цап...

Мішков вдоволено шморгає носом.

— А на бабів надіються та ще й дуже, — втручається Любов.

— Чого ж це надіються, — питаються солдати.

— Надіються, як на дисциплінованих. Кажуть, суворо у них. Ідуть на фронт — підганятимуть.

— Такої! Ми їх підженемо, забудуть, коли родили...

— Глядіть — обережніше. Вредні вони, нашіпигували їх, тільки й знають, що гасувати — до переможного кінця. Разом з окремими частинами.

— Ну, і хай воюють, коли є охота...

— Диви, щоб і нас не підхопили...

— Годі. Не підхоплять...

Дискусія розпалюється.

Рівноправство — у зв'язку з приходом знаменитих жіночих батальйонів Керенського — злободенна тема. Прибічників рівноправства небагато. Формула — курка-птиця — баба не офіцер — міцно вкоренилася.

— Бабі дай тільки за палець ухопитися — вона всю руку відшматує.

— Їм попускати одразу не можна, а то не огледишся, як баба верхи сяде.

Дискусію раптом припиняє Гавриленко.

— Приходько, — кричить він з-за тину. — Бери Чревова і гайда до нас.

— Що сталося?

— Ходім, розкажу дорогою.

Юрбою перелазимо через тин. За нами пішов і Зозуля. Гавриленко розповідає справу пригоду.

— «Прийшли ми до халупи на ночівлю, — каже він. — Халупа нам дісталася востора — на дві кімнати. Прийшли, бачимо: в одній кімнаті живе єврей з сім'єю, другий якийсь дядько. Сам живе. Здоровенний такий, з великою чорною бородою. Він байдуже. Живуть собі — хай живуть. Почали теревені правити з ними. А цей бодатий дядько одно мовчить. Єврей балакує. Питаємося: чия хата? Обидва мовчать. Ще раз — а тут бородань і процідив перше слово.

— Моя...

Єврей аж затрусився.

— Ні, моя, — репетує.

Ми сміємося.

— Спадщини не поділите? — питаємось.

— Не спадщини, — захвилювався єврей, — а як прийшли росіяни 1916 року, так він тут і оселився, — показує єврей на бороданя. — Каже, наші прийшли — тепер бити будемо. Ідь собі до Палестини, якщо живий хочеш залишитися. Не дивно було б, якби у нього хати не було, дак у нього аж цілих три хати в селі. А йому задалося — хоче ще й четверту.

— Однаково, моя буде, — перериває єврея бородань: — Наші не дозволять, щоб ми зобіжували християнина...

Нам сміха. Хату забрати хоче, та ще й корчить з себе скривдженного. Ухвалили виселити його, а він не йде. Тоді вирядили мене, щоб тебе покликати.

— Це цікаво, — каже Приходько. — Ти ось що. Піди по сусідах і довідайся добре про бороданя та єврея. А ми тим часом привал тут зробимо.

Гавриленко звернув з дороги вбік, а ми сіли в холодку, біля канави. Зозуля — поспішав Приходька.

— Слухай, ти, здається, українець. — звернувся він до Івана.

— То що?

— Так, питаю — українець?

— А хоч би й так.

— То я справу до тебе маю. Ти голова сотенного комітету?

— Так.

— А чи знаєш ти, що в Києві постало питання про об'єднання всієї української нації та утворення української республіки?..

— А як з рештою національностей?

— Щодо них, то ми не вирішали цього питання. Зараз ми говоримо про федеральну республіку на зразок Швейцарії.

— А далі що? — питає Іван.

Зозуля вагається яку мить, а далі ховає очі й каже:

— Ти не зобіжай того, хто хоче відібрати хату в жидів. Я його знаю... Гарний хазяїн... Українець...

— Он що. Ні, не буде по-твоєму: тепер зрозуміло, чому інші нації повинні ждати. Але ми не дозволимо кривдити нікого. Тепер все зрозуміло. Ач, чого захотілося!..

— Інтернаціонал будувати хочеш? — ущипливо питає Зозуля.

— Безумовно, — гостро відказав Приходько. — А ти все вже розніював? Пісеньку про нації ми чули. Іти, і Мішків одної пісні співає, та тільки різними мовами. Кивь це.

Зозуля прикро повертається і йде геть.

— Не до смаку прийшлося, — сміється Чрезов: — Теж мені національний герой...

З сусіднього подвір'я виходить Гавриленко.

— Твоя, Приходьку, правда, — каже він. Лають цього бородача в усіх хатах.

Все село на відсотках держить... Глитай...

— Ходімо, — рішуче подається вперед Приходько.

Підходимо до хати. Міцний, охайно помашений будиночок, з залізним дахом вперся трьома сторонами в рясний садочок. Вузкий ганок простягся навколо будинку. Ми зайшли сходами до ясної, просторої світлиці. Всю сповнена селдатами. Протискуємось вперед. Біля вікна сидить бородаць. Очі його бігають по селдатецьких обличчях, наче б то шукаючи співчуття.

— Ти чого тут? — спитав бородаць Приходько.

— Як то чого? Це моя хата.

— Покажи купчу.

— Загубив... — звитившись, бьелькоче бородаць.

— То ось тобі наш наказ. Вилітай миттю з хати та диви — якщо повернешся сюди коли нас не буде — начувайся...

Бородаць вагається. Але ось підскакує, швидким рухом розхристує груди і репетує надсаджуючись:

— Жовніри! За що мене зобіжають? Га - га - га! Та хіба вам жид дорожчий за християнина. Га - га - га! А нам казали, що ви допоможете жидів вішати.

Селдати дружньо сміються.

— Хто казав? — суворо питає Приходько: — Хто казав? — повторює він, стру- сонувши бородаць за плечі.

— Та начальник казав... — уже перелякано кричить бородаць. — Такий собі рябий...

— Ага, то Зозуля, — здогадується Приходько: — Добре, з начальником ми сами поговоримо. А ти забирайся звідси та мерщій...

Бородаць боком суне здовж стіни і виходить з світлиці. Селдати супроводять його сміхом.

— За Зозулю доведеться пильно стежити, — каже нам дорогою Приходько.

— Що й казати, — зозуля. А зозуля, як відомо, птах шкідливий, — додає Мухін.

У БІЙ НЕ ПІДЕМО

Рівне шосе звивистою стрічкою тягнеться до обрію і розпливається у мареві червеної спеки. Худорляві тополі кидають мізерну тінь обабіч дороги. Курява грубим шаром оповила нестрункі шереті.

Ось уже п'ятий день міряємо верстові стовпи. Ідемо на північ — до Станіслава.

Довгі переходи замучили всіх. Селдати відкинули ходити і вже за перший день походу намуляли собі ноги.

Зняли нас з відпочинку. Несподівано. З штабу корпусу вночі одержали термісну телеграму.

... Полкам XI дивізії негайно виступити маршрутом Коломия — Тисмениця — Станіслав. Затримка виступу розцінюватиметься як зрада революції...

Новий командир полку полковник Мюллер тієї ж ночі дав розпорядження по ротах, навіть не повідомивши полковий комітет.

Хіжняков і Гмиря дізналися про наказ штабу корпусу аж тоді, як на вулицях почали шикуватися роти. Вони намагалися скликати полковий комітет, але командир полку почав до головного батальйону і скомандував виступати. Протести обох комітетчиків розтанули в гуркоті бідок, що проїжджали мимо.

Того ж дня ввечорі на зупинці спробували скликати комітет, але виявилось, що більшості членів комітету командир полку дав двотижневі відпустки. А офіцери, за винятком піротного дев'ятої роти прапорщика Грушевського, відмовились прийти на засідання.

Комітет був неправосильний.

Хіжняков і Гмиря розгубились, не знаючи, що робити.

Становище ще більш ускладнилось, коли вчора до полку повернувся з відпустки підпоручник Біляєв. Наша рота не хотіла його прийняти.

Комітетчики пішли до командира полку, вимагали скасувати наказ. Разом з ними пішли Хіжняков і Гмиря. Вони підтримали нашу вимогу. Але командир полку категорично відмовив нам.

— Право призначати командирів мені належить, — заявив він, — а підпоручник Біляєв піде до десятої роти. Комітет повинен вплинути на солдатів, щоб не було жодних інцидентів...

Ми рішуче відмовилися виконати таку вимогу. Командир полку погрозив нам, що розпустить комітет.

Біляєв так і залишився в роті.

Таке завзяття командир полку почав виявляти з першого дня свого приїзду. Почалося з того, що він запровадив навчання на відпочинку. Спершу через день, а далі щодня і завжди сам був присутній на навчанні. Роти якось непомітно для самих себе підтягалися. Комітетчики не огляділись, як по ротах запровадили чергування і денну парту.

Кожен день приносив нам нову несподіванку. Відновили звертання до ротного за командою, всевладний став фельдфебель Іванюк. Запровадили і вечірню еревірку.

Комітети намагалися чинити опір, але щоразу їм показували квітневу постанову про комітети, де точно визначено було наші функції аж ніяк не на нашу користь.

Дисциплінарні суди остаточно вирвали владу з рук комітетів.

— Що це сталося, — запитував Приходько Лука, що їздив за полком ув обозі. — Невже це рука нового військового міністра? Так ніби не почували зміни Гучкова, диві — всю владу з рук забрали. Комітетові робити нічого, хоч справді за каптьорку берись.

— Справа серйозна, — казав Лука, — буржуазія голову підвела, воєнщина владу забирає. Хитрий у вас командир полку. Головне те, що не знаєш, з якого боку зайде. Треба бути на сторожі...

Ми спробували зірвати засідання дисциплінарного суду в дев'ятій роті. Судили солдата за свавільну відлуку на десять день.

Зірвати суд нам не пощастило.

І хоча солдата виправдали, проте у всіх залишився поганий осадок. В повітрі виразно поміняло старою паличною дисципліною.

Офіцери з кожним днем все більше і більше забирають владу. Вони часто розмовляють з есерами, меншовиками і молоддю, що прибули недавно на поповнення. Нас вони намагаються зловити на слові, підірвати наш вплив. Але солдати співчують нам і ми різко одбиваємо всі офіцерські наскоки.

За порадою Луки ми поставили на об'єднаному засіданні комітету питання про поліпшення харчів та зміну умундирования. З превеликими труднощами, а все ж домоглися врегулювати обидва питання. Наш авторитет одразу виріс. Почуваючи це, офіцери використовують геть усе, щоб послабити наш вплив. Витівка командира полку з відпустками комітетчикам ясна для нас усіх.

Зараз готується новий натиск. Не можемо розгадати, в чім він полягає.

Солдати, бачучи нашу нашошеність, якось засмутилися.

Мляво йдуть роти. Не чути звичайних жартів та приповідок.

Тільки молодняк бадьориться, наче намагається воскресити минулі полкові традиції, що про них так багато чувано і що коншували стількі крови.

Безмолвною цепью навістречу врагу
Идя через холмы, болотца,
Я видел как в этом ужасном аду
В атаку стремились охотны.

співає тихенько купка новаків нашої чоти.

— Та годі вам вийти, — суворо гримасе на них Криворучко. — Ач — «в ужасно аду». Я півроку в полку і пісню не цікавився. А ви третій день і вже на пам'ять вчили. Киньте скиглити...

— А ви не заважайте їм, — підбадьорує новаків підпоручник Біляєв.

Криворучко, збліднувши, сердито зиркає на півротного і змовкає.

— Товариша Приходька викликають до полкового комітету! — чути з передніх да...

— Товаришу Приходько, мерщій!

Іван сквапно подається вперед.

Оголошується привал. Втоплені, спітнілі, сідаємо здовж канами.

Добре полежати на землі після виснажливого переходу. Лежиш і ні про що не думаєш. А над головою синє, синє небо, просвердлене темними крапками сплюснених повік. Дивитися б отак годинами.

Але звучить сигнал.

— Підво - одсь!

Знесилені, шикуюмося в ряди. Ниють натруджені ноги, муляє гвинтівка плечем.

— Шагом м-а - а - рш!

Знову курява, знову безжальне сонце.

З горбка підходить Приходько.

— Навіщо звали, Іване?

— Каша заварюється. Подейкують, що нас женуть на прорив.

— Знову наступати? А революція?

— Ото, в ім'я цієї революції і хтять нас погнати в бій.

Треба підготувати комітети...

Пізної ночі розташовуємося по квартирах у Тісмениці. Лежу поруч Івана, і соломі, в садочку. Думаємо все про одне й те ж.

— Пагані наші справи, — каже Іван. — В тилу все підняли за наступ. Навіть Рада за наступ. На нас дивляться скоса. Ворожнечу сіють між більшовиками й салдатами... Нові витівки вигадують. Мовляв, ми німецькі шпиги, а Ленін — головний шпигун... Недарма через Німеччину до Росії їхав. Капіталісти воювати хочуть...

— Треба не пускати полку в наступ.

— Боюсь, уговтають. Вичікують приїзду самого Керенського.

Іван замовк. Забравши намета, іду до комори. Втома перемагає. Зразу ж засипаю. Сплю важким олив'яним сном. Душать кошмари. Прокидаюсь уранці, але скрізь на вулицях уже повно солдатів.

— Знаєш, нас женуть у наступ, — каже до мене Ананченко. Уже цілу годину засідає ротний комітет. Шукали тебе, — не знайшли.

Подаюся до хати. Тут все вже закінчено. Рота ухвалила в наступ не йти. Тільки молодняк наполягав, що треба наступати. Ледве пошастило переконати їх приєднатися до старих. Доводили всяково, та даремно, і тільки коли Приходько руба поставив питання, за що йти, молоді не знали, що відповісти, і піддалися. Зозуля хотів виступити, але йому не дали говорити, запропонувавши голосувати резолюцію без дальших дискусій.

Діємо з постановою до штабу. Застаємо тут Хіжнякова, Гмирю і Ковальова. Сюогдні відбудеться засідання. Ждуть ухвал з інших рот. Помалу приносять протоколи. По - різному написані вони, але зміст їхній однаковий.

— У наступ не вирушати.

До вечора полковий комітет має вже постанови всіх рот. Засідання комітету починається опівночі. Перше слово забирає командир полку Мюллер. Говорить він красномовно. Закликає солдатів виконати обов'язок і присягу тимчасовому уряду. Коли Мюллер закінчує свою промову — чути рідкі оплески офіцерів. Хмураються солдати. Гадують в'ється другий промовець — полковий писар. Він — меншовик.

— Я, звісно, проти війни, але революція без жертв неможлива...—Писар зупиняється на мить, оглядає солдатів і авторитетним тоном закінчує: «треба трохи наступати, щоб швидше закінчити війну»...

— Ач який, трохи наступати,— ушпливлює вигукуює Приходько: міряє наступ, немов порції на паличку...

Солдати призириливо сміються.

— Йому що: окопався і наступає...

— Диви, щоб тебе бува пером не контузило.

Простою, зрозумілою мовою говорить Лука Ковальов до солдатів. І від цієї простоти все складне розв'язується, стає ясним.

— Куди вас тягнуть?— питає Лука:— У наступ. Навіщо? Щоб обернути революцію на користь капіталістів. Хто зробив революцію? Солдати і робітники. Чому ж крайною керує тимчасовий уряд? Тому, що буржуазія наша хитра,— тому що вона зуміла запаморочити нас і стати на чолі подій. Вийшло так, що революція дала перемогу не солдатам і робітникам, а буржуазії.

— Добре пояснив,— лунає з солдатських лав.

— Отож, оплутавши нас, вона хоче закріпитися на здобутих позиціях, довести, що вона міцна, що нарід у неї на поведі. Нас разом з вами по губах помазали правами, а тепер так і гнуть забрати волю. Вони розуміють, що на фронті солдат, як мала дитина, що він змушений буде виконувати волю офіцера. Ось і гадають підчас наступу завести стару дисципліну.— А я питаюся: де ж мир, де земля селянству, де блага революції?

Оплески переривають слова Луки. Він стирає рясний піт з лоба і провадить далі:— Рада теж пішла до них на гачок. Не зуміла захистити революцію. А чого? Того, що в Раді засіли люди, що йдуть на поведі у буржуазії, люди, що гадають, ніби тільки разом з капіталістами можна будувати нове життя. Струсоніть добре наших міністрів, побачите, що всі вони капіталісти...

— Більшовик!— заверещав десь з поза шахви підпоручник Біляєв.

Лука скинув очима в його бік.

— Га, пане Біляєв, і ви тут? Як же то? Не помогли, виходить, капітали батькові. Ось, товариші, старий приятель,— каже Лука, показуючи на підпоручника Біляєва.— Мав честь працювати на заводі їхнього папаші. Щось зо три роки. Ви вбивали людей, підставляли свої груди під кулі заради їхнього добробуту, а їхнє благородіє все в тилу сиділо. Тепер він чомусь опинився на фронті.

— Уже в відпустку їздив,— доточив Мухін.

— Ясна річ, а на час бою у шпиталі опиниться...

— Не смійте зневажати офіцера,— несамовито кричить Біляєв.

Полковник Мюллер замішано дивиться на Луку, не знаючи, що робити. А далі, разом з батальйонним Батальським демонстративно підводяться і, гучно гукаючи чобітьми, подаються до виходу, обурено вигукуючи:

— Ка - зна - що!

Ковальов провадить далі:

— То ось, товариші. Я й кажу — воювали ми на славу капіталові. Воювали погано. Не зміг прислужитися Микола капіталістам. Вирішили вони самі взятися за діло. А тут революція настала. То ж і думають собі капіталісти заробляти й далі на нас. Останні слова Луки розтанули в вигуках солдатів.

— До дідька.

— Не підемо наступати!

— Дзуськи!

— Не зароблять!

— Годі! Миру давай!

Збори довго хвилювалися. Гуркотом прибою мчать усуміш слова обурення, з'єднуються і бурхливою рікою розтікаються далеко за вікна до батальйонів і сотень.

— Час уже нам свого домагатися. Годі кришити один одного на користь буржуазії. еба свою революцію робити. А тому, геть наступ! Слухайте резолюцію.

— На прорив не йти. Війні — кінець. Уряд мусить кінчати війну. Час ділитися...

Так вирішують солдати. Задкують з хати офіцери. Виходять один по одному. Не до вподоби їм солдатська воля. Поодиноким острівцем вилискує нарамennик прапор...

мика Грушевського, півротної дев'ятої роти. І коли голосують солдати резолюцію, міцно до хрускоту витягуючи руки, нарівні з ними підноситься вузька долоня Грушевського.

— Правильно голосуєш, пане прапорщику! — дзвенить голос Хіжнякова.

— Правильно! — ухально гудуть солдати.

* * *

Ніч минає в метушні.

Командир полку десь зник. Хіжняков і Гмиря разом з прапорщиком Грушевським фактично командують полком. Скрізь на околицях виставлено застави. Копають шанці, збивають козли для дряганих перепон.

Солдати почувають, що відмовлення йти в наступ викличе певну акцію уряду. Ми знаємо, шокілька полків уже роззброєно. А тому робота кипить у наших руках, як ніколи.

Перше проміння сонця застає нас уже в шанцях, копаних на людський зріст. Розтягуємо по полю рогатки, ставимо кулемети. Мовчки, наче ворог десь поблизу, працюють солдати.

Сонце починає дужче припікати.

Грушевський, Хіжняков і Гмиря оглядають споруди. Вони зупиняються біля нашої роти.

— Що ж, гадаю, до зустрічі все готово, каже Грушевський. — Тепер треба на всі сторони вирядити кінну розвідку. У шанцях залишити по черговому розві. Люди хай спочивають...

Південна спека примушує нас піти під повітки, під дерева. Підклавши речові мішки під голови, солдати куняють у холодку на наметах.

Я, Хіжняков, Грушевський, Приходько і Лука сидимо на ганку. Легкий вітерець подуває під розстібнуту гімнастівку, надимає її кулею і, раптом вщухаючи, горне її до спини.

Розповідає про себе Грушевський:

— Я більшовик. Ще, бувши студентом, керував гуртком робітників. Під час війни мене мобілізували. Переховувався. Але ухвалою комітету мусів з'явитися вивчити військову справу. Був у боях, закінчив школу прапорщиків. Зараз мене відкликають до Петрограду. Там утворюються збройні загони. Маю незабаром поїхати...

— Покинете нас, — жалкуючи озивається Приходько.

— Доведеться. Помагати будемо вам у запіллі. Війна повинна перетворитися в громадянську війну. Пролетаріят вирве владу в буржуазії.

Перелізши тин, до нас поспішає Зозуля. Рябе обличчя йому сяє. Він жваво розмахує руками. Кашкет хвацько напнутий на бакир. Зозуля здив з розвідкою.

— То що? — питаємо його тривожно.

— Валіт сіла большая, — каже він чомусь російською мовою — усе туркмени і окремі частини. З ними бліндажовані автомобілі. Верствах у дванадцяти від нас. До вечора чекайте на гостей — закінчує він, сміючись і потираючи долоні.

— А ти з чого радієш?

— Цікаво подивитись, як ви битиметесь з туркменами.

— «Ви»? А ти що, — остеронь стоятимеш?

— А що ж, головою накладу за більшовиків?

— За більшовиків головою накласти не хочеш, а за буржуазію з превеликою радістю? — глузливо питає його Лука.

Зозуля, ховаючи очі, дістає кисет, закручує цигарку і тоном людини, що стоїть над буденнім спірком, заявляє:

— Для нас кляси тепер не існують. Це питання ми будемо розв'язувати в майбутньому. Тепер німець — реальна загроза нашій нації. Розгром російської армії загрожувє Україні...

— Говориш наче по-писаному, — сміється Приходько, — а кляси ти за одним заходом звів на пси? Навіть спитати нікого не здогадався.

— Тепер не час дискутувати... Не час розв'язувати соціальні питання... провадив, немов не чуючи зауваження Івана, Зозуля.

Я втручаюся в розмову:

— Чував я такі слова. Ще 1915 року в родині одного підрядчика. Там теж оце національне, як ти кажеш, питання — одсували кудись. Тепер, мовляв, війна, а тому треба об'єднатися, обороняти батьківщину. Тепер ти співаєш — воюємо, захищаючи націю. А на ділі ми воюємо ні за що...

— Як то ні за що! — перебиває мене Зозуля.

— А так що ні за що. Хто головсоє накладає? — робітник і селянин, а що матиме селянин з війни? Розор господарства. Робітникові теж нема чого сподіватися. Зате випилася буржуазія. Ось підрядчик, я говорив про нього, то той цілий квартал домів має. А скільки таких! Отже — війна в інтересах буржуазії. Яюке можна говорити про націю? Про класи повинна йти мова!

— Добре загнув, — підтакує Лука. — Треба тільки ще додати: Імперіялістичну війну перетворимо на громадянську.

— Це дурні вигадки, — підскачків Зозуля, — не дїждетесь... Проти вас нація встане.

— Яка це нація? — сміється Грушевський, — чи не хлібороби часом самостійники, а ті, що кричать: «У нас на Україні сама біднота?»

Зозуля злісно дивиться на нас. Увесь його апльомб наче язиком злизало.

— Ти зрозумій, — втручається Хіжняков, — зрозумій, що клїяси скажуть своє національне слово в революції. Незабаром заговорять робітник і бідняк селянин. І заговорять під полум'я пожеж...

— Не дамо! — кричить Зозуля, — ми задушимо вас...

Розмову раптом уриває різко автомобіля. Залишаючи за собою велику хмару пилу, автомобіль мчить повз нас і завертає до штабу полку.

— Хто це приїхав, і як пропустила застава?

— Зливання наше розвіяв Гмиря.

— Уговтати приїхали. Держись!.. Студент якийсь. Каже — комісар армії...

З усіх завулків до штабу підходять солдати. Звістка про приїзд якихся комісарів швидко розлетілася по полку.

Біля трибуни товпляться офіцери. Тут таки й командир полку, що звідкись виринув. Солдати щільно оточили трибуну.

— Починаємо мітинг — гучно проголосує Гмиря з трибуни — Слово має командир полку.

— Товариші - і - і, — дунким басом починає полковник, — я не промовець. Я — яка, і коли штаб дивізії, штаб корпусу вимагають, щоб ми пішли на прорив, то...

— А дзуськи, — грімко викує Криворучко, — не підемо...

— Не підемо, — підхоплює рота.

Полковник ніяково знизує плечима, непевно оглядається навкруги і похвпаті закінчує:

— Товариш комісар краще за мене пояснить вам завдання сьогоднішнього дня, тому... я закінчив, — раптом уриває він свою промову, одсуваючися вбік.

Вперед виступає студент. Він зодягнений у френч. На ногах світлі краги. Лице ополене. Помітно, що недавно тільки почав голити вуса й бороду. Це стверджується рухом його правої руки, яка раз-у-раз тягнеться до підборіддя. Пом'ятий кашкет на ньому бувалоного вигляду.

— Слово має товариш комісар, — ніби знехотя кидає Гмиря.

Студент, одкашлявшись, закладає ліву руку за край френча:

— Товариші - і - і! — так починає він, театральним жестом витягаючи праву руку, — в далеких рівнинах Угорщини, на сніжних верховинах Карпатів у похмурій долині Пруту лежить багато тисяч наших товаришів. Їхня кров, їхні душі здіймаються у високості, волають: товариші солдати, не слухайте тих, хто умовляє вас не йти в наступ...

— За скільки? — роздирає раптом тишу різкий голос Луки.

Студент нервово пересмикує плечима і витягає руку з - за краю френча.

— Товариші солдати, — провадить він, розмахуючи вже обома руками, — не вірте комуністам, не вірте польшовикам...

— За скільки? — знову різко повітря голос Луки.

Над ротами звиваються ледве чутні смішки. Студент збитий з пантелику. Він хвилюючись сторопів дивиться на Луку і, не розуміючи, питає: що за скільки?

— Питаюся, за скільки нанявся нас дурити...
Студентові уривається терпець від сміху солдатів. Він блідне, нервово обсмикує френча й гістично вигукує:

— Товариші! Ви чуєте тут голос зрадника батьківщини. Товариші! Вас зраджують... Вас намовляють не йти в наступ... Але, товариші, своєю відмовою ви ставите під загрозу революцію. Товариші! Революція вимагає, щоб ви не кидали зброї.

— Ми й не кидаємо, — іронічно вигукує Приходько, — ми міцно тримаємо рушницю...

— Цю рушницю, — підхоплює студент, не зрозумівши глузу, — треба ще міцніше спрямувати проти німця.

— За що? — не вгамовується Лука.

Обличчя студентові червоніє.

— Німець — ворог культури... Німець...

— Така ж людина, як і ми, — закінчує Лука.

— Ось бачите, товариші...

— Бачимо, чуємо, бачили й чули, — кричать салдати, — а воювати не підемо. Годі...

— Годі, добалакався... Злазь... Хай скажуть Хіжняков чи Гмиря.

Гмиря махнув рукою. Галас ушухає. На трибуну хутко сходить Хіжняков, він розштовхує офіцерів, що зібрались на трибуну, і підходить до поручнів.

— Товариші, ми чули, як тут голосно розпинався пан комісар. За чію долю розпинався він? За нашу? Дідька лисого. Він старався за тих, хто відрядив його сюди. Наша доля збезталанена. Ходить вона безштанна, подерта. Пан комісар співав тут про тисячі загиблих наших братів, а через кого вони загинули? Через капіталістів, яким і потрібна ця війна. Що ми дістали за наші муки?

— Вошей, — кричить хтось з натовпу.

— Тут казали, що штаби вимагають виступити на позиції. А чому тут не кажуть, що солдати вимагають миру...

— Правильно...

— Німець миру не підпише, — гістично вигукує студент.

— А ви йому пропонували? — одрізав Хіжняков. — Ні, ви нас знов у зашморк тягнете. Для нашого брата нічого не змінилося.

Був Микола — було погано. Став Родзянко — ані трішки не краще, прийшов Керенський — зовсім біда... Правду кажу?

— Правда, — загав майдан.

— А коли правду кажу, солдатську правду, то й слово наше повинне бути тверде: у бій не підемо, а уряд хай мир підписує, землю ділить...

— Пра - а - а - виль - но - о! — гуркотить грім по солдацьких лавах, котиться на вулицях, завмираючи далекими переливами в степу.

На трибуні тим часом знялася веремія. Студент, хвилюючись, силкується переконати в чомусь полковника Мюллера.

Гмиря скося поглядає на їх. Його сміхотливе кирпате обличчя раптом споважливе.

— Товариші! Голосуємо пропозицію Хіжнякова. Хто...

— Дозвольте слово, — перебиває командир полку.

Гмиря ніби чекав на це. Він мовчки одсувається вбік, даючи місце полковникові.

— Товариші, — починає той, — я гадаю — Хіжняков не правий. Треба йти...

— Куди?

— Наступати.

— Крови захотілося?

— Тобі миру не треба?

— Запродалися чорти.

— Для вас солдат — то нічого.

Солдати обурено тиснуться до трибуни. Хтось через поруччя простягає руку, силкуючись ухопити полковника за чоботи.

Гмиря стоїть усміхаючись. Він скося поглядає на зблідлого полковника. Увес патос його зник перед вибухом стихії. Полковник благально дивиться на Гмирю, повільно оступаючись від рук, що тяглися до нього через поруччя.

— Революцію похерити хочеш?— кричить солдат, якому пощастило нарешті схопити полковника за острогу.

Мюллер раптом випростовується, очі вилискують рішучістю і, гучно перекриваючи солдатські голоси, кричить:

— Товариші! Як яскраво світить сонце, так ще яскравіше хай сяє наша революція. Хай живе воля! Ура - аа!

— Ура - а - а!— машинально підхоплюють солдати.

— То ж бо то — жалкуючи проказує солдат і випускає острогу полковника.— Давно б так, а то в наступ...

— Хто за пропозицію Хіжнякова, підіймай руку,— знову кричить Гмиря.

Підноситься ліс рук.

— Голосуйте, хто проти,— кричить студент.

— Що ж, проголосуємо,— спокійно озивається Гмиря.— Хто проти, підіймай руку.

Над ротами сиротливо підносяться поодинокі долоні. З нашої роти виходить Зозуля і вдвляється в солдатів, що голосують за наступ. Він підходить до декого, розпитує прізвища.

— Спусти́ть руки,— кричить Гмиря, помітивши маневри Зозулі, нема чого підраховувати...

Зозуля, сердито оглянувшись, повертається до лав.

Студент про щось гаряче сперечається з Хіжняковим.

Подають автомобіль. Студент сідає, насунувши на очі кашкета.

— Щасливої дороги,— сміється навздогін Гмиря.

Студент не повертається.

Довго ще товпляться на улицах солдати, обговорюючи події дня. Всі почувають відповідальність, взяту на себе відмовою йти в бій. Кожен хоче обґрунтувати свою відмову, розмови довго не вщухають.

Разом з Приходьком повертаємося до роти. Біля самого подвір'я застаємо Зозулю купкою допіру прибулих солдатів. Коли ми наблизились, він одразу замовк.

— Не подобається мені Зозуля,— каже тихо Іван,— надто хитрий. Щось затіває... Він довго дивиться вслід Зозулі, що твердо виступає на кривих ногах.

Село опановує тиша. Вщухають розмови й пісні.

Але ми не лягаємо — осміяний, з ганьбою вигнаний комісар не залишить цієї справи без наслідків. Наш бунтарський полк приборкуватимуть. Слів Зозулі про наближення дикої дивізії та ударного батальйону ми не забули.

Не спимо, готуємось до зустрічі...

(Далі буде)

З рос. переклав Е. Райцин*

* У попередніх №№ журналу помилково не позначено, що роман М. Тардова переклав Е. Райцин.

ЛІБЕР РАБІНОВИЧ

ДЕВ'ЯТЬ СОНЦЬ

Ще одна могутня перемога:
Закували ми Дніпро в бетон.
Од Дніпра старого тільки спогад,
Од нового — електровогонь.

Першотравень — прапори, як квіти,
Першотравень — струм нових турбін.
Дев'ять пролетарських сонць засвітим;
Вирушимо в індустрійний бій.

Лави йдуть. То кляса робітнича
Йде бурувом з громом привітань.
Сплесками та шумом її кличе
Огнеокий юний Дніпрельстан.

Гей, країно! Чуєш? Рапортує
Гомоном турбінним Дніпрельстан.
Током він сьогодні запульсує.
Струм новий — на фабрику й на лан!

Степ вкривають велетні — заводи,
Гуркотить потужно агрегат.
Неосяжні димарі підводять
Дніпрельстан і Дніпрокомбінат.

АГІТАЦІЯ ТЕХКУЛЬТУР

Штурмом іде більшовицька весна
серед вітрів і бур.

— Биймось на наших
колгоспних
ланах

за інтенсивність
тех
культур!

Не правда,
що родить
радянський
степ

Лише ячмінь
та жито.
Ми землю примусим родити
те,
що треба для нашого вжитку.

Ми висохлий степ —
нагодуємо добривом,
лідівській толоці
скажемо —
годі!

— Дамо мільйони тонн
бавовни
нашим
фабрикам

і
заводам!

ІВАН ТКАЧУК

У БОРОТЬБІ

Оповідання з життя на Західній Україні

I

Що в селі Васютинцях є комсомольці — знали всі. Але хто належить до комсомолу та де й коли комсомол відбуває свої збори та наради — не знали ані селяни, ані поліція, яка особливо цим цікавилася.

На приказ старости поліція докладала всіх старань, вживала всіх випробуваних метод, щоб викрити сліди васютинської комсомольської організації, але всі заходи були даремні. Навіть часті арешти найактивніших васютинських юнаків, що їх переследила поліція за вказівками та доносами найкращого повітового провокатора Загурака, не давали жодних наслідків.

Васютинська комсомолія жила невидимим, але бурхливим підпільним життям, немаче гірський потік, що буйно шумить, заховаючи свої води поміж камінням скель.

Про роботу васютинських комсомольців шепотіла часто біднота й сусідніх сіл. А куркулі, або як вони себе звали «справжні газди¹⁾» завжди бурчали та нарікали на васютинських юнаків, запевняючи, що через них і їм, газдам, доведеться терпіти. Найбільше ненавидів та обдаровував щедрими лайками комсомольців найперший васютинський куркуль, старший брат церковний Тимко Прищук. Особливо часто згадував він комсомол після своєї великодньої пригоди. А пригода була така:

Під самий великдень на новенькому паркані, що ним Прищук обгородив своє велике обійстя, вивів хтось дьогтем великі літери:

СМЕРТЬ КУРКУЛЯМ ЛЯМПОЛИЗАМ

Це так занепокоїло Тимка та завдало йому і всій його родині стільки клопотів, що він навіть запізнився до церкви не тільки на всеношню, але й на свячення пасок, хоч відколи васютинці пам'ятають Тимка — він завжди любив заходити до церкви першим, як тільки паламар відчинить двері.

Дуже здивувалися васютинці, не побачивши старшого брата на великдень у церкві на його почеснім місці. Не менше здивувався і піп Прухніцький, припускаючи всякі здогади про причину запізнення старшого брата церковного. Але вже зовсім збентежився піп, коли вийшов на двір святити паски і в першому ряді, на першому місці не побачив, як завжди, великих пухких пасок Тимка Прищука, ані такої ж пухкої Прищуки біля них.

А в цей час Тимко ходив по своїй оборі й густо сипав лайками та прокльонами, перемішуючи їх з молитвами. Прищучка з донькою голосила в хаті над несвяченими пасками, а два наймити й наймичка Явдоха скребли та мили паркан, перешіптуючись між собою й посміхаючись з свого господаря, що бігав по обійстю, мов несамовитий.

— Скребіть добре, змийте, щоб і сліду не залишилося, бодай би й з нього сліду не стало, господи боже, прости та покарай тих антихристів-голодранців.

— Скребіть, скребіть та мийте добре — приговорював раз-у-раз Тимко.

— Та воно й не відмивається так легко, це ж дьоготь, а дошки нові, — бубніла Явдоха.

* Газда — господар.

— Мийте, мийте, скребіть, щоб їх так чорти у пеклі скребли, прості мені грішному, всевишній, — приповідав Тимко.

Наймити скребли, а Явдоха за ними ще й собі натирала новенькі дошки паркану, помазані дьогтем, мокрою соломою з піском.

Аж тоді, коли закінчилася ця операція, Тимко Пришук захопив невеличкий кошик з усяким добром і побіг до церкви святити. Добіг до церкви, коли вже люди починали розходитися. Через бокові двері Тимко з своїм кошиком увійшов прямо за вівтар. Тут він поскаржився Прухніцькому на свою кривду, помолився, а коли піп посвятив його кошика, він побалакав ще з паламарем та дяком Криворучкою і, трохи заспокоївшись, пішов додому.

До полудня ціле село знало вже про пригоду Тимка Пришука.

І хоч до напису на Пришуковому паркані васютинські комсомольці не мали жодного відношення, багатії, що ненавиділи бідняцьку молодь, називаючи її всю «комсомолами» та приписуючи їй те, чого вона й не робила, вважали цей вчинок за їхню роботу.

Після великодня Тимко Пришук ще більше лаяв бідняцьку молодь при всякій нагоді.

— Через якийсь там комсомол все село колись гірко поплатиться. Це голодранці, антихристи, головорізи, що пишуть по парканах, а потім почнуть грабувати та розбійничувати. Їх усіх, отих комсомолів та сільробів, чекає шибениця, а нам, порядним газдам, також доведеться гірко відповідати за їх роботу.

Так говорив Тимко Пришук скрізь, при всякій нагоді. З такою промовою виступив він одної неділі і на зборах васютинської «просвіти». Ця його промова викликала гострий протест молоді й дорослих селян — бідняків — сільробівців. У залі «просвіти» після Пришукової промови знявся такий гамір, що навіть піп Прухніцький, голова «просвіти» не міг ніяк заспокоїти зборів і тихцем післав дячка Криворучка по поліцію.

Поліція заарештувала на цих зборах двох молодих активних сільробівців Андрія Пилипчука та Антона Зарічного, а піп Прухніцький після цього об'явив кінець зборів. Вночі цього ж дня заарештовано в селі Васютинцях ще трьох молодих найактивніших хлопців.

Після цих пам'ятних зборів васютинської «просвіти» куркулі дуже раділи.

— Вже кінець комсомолам.

— Тепер у селі буде мирно та спокійно.

Найбільше радів Тимко Пришук та піп Прухніцький.

А провокатор Загурак заповнив повітового комісара поліції, що весь васютинський актив комсомолу вже в їх руках.

Арештованих забрали до міста. Андрієві Пилипчукові та Антонові Зарічному приписували навіть державну зраду. Докази на ці обвинувачення давав сам Загурак.

А васютинський комсомол далі жив своїм бурхливим підпільним життям і продовжував свою роботу, організуючи молодь сусідніх сіл.

II

Васютинська «просвіта» готувалася до перевиборів свого заряду*. Власне члени «просвіти» зовсім не готувалися, бо вони навіть не знали нічого про перевибори. Готувався піп Прухніцький та куркулі, що вважали себе за справжніх господарів у селі, у церкві та в «просвіті» і в кооперативі, де всіми ділами заправляв син Прухніцького панич Ромко.

До пана Прухніцького двічі приїжджав член повітового заряду «просвіти», член повітового комітету УНДО з докладними інструкціями про перевибори.

Діяльність провідників васютинської «просвіти» була визнана за зразкову, в такому дусі була складена й оцінка васютинській «просвіті» авансом, ще до загальних зборів, на яких мав відбутися звіт старого заряду і вибори нового.

Одної неділі піп Прухніцький виголосив у церкві палке казання про моральність та любов до ближнього.

* Заряд — управа.

— Господь всевишній не стерпить такої зухвалости та неморальних вчинків, яких допускається наша молодь. За зневагу старших, за мазання парканів бог покарає винних на тім світі, а уряд через справедливий суд призначить їм заслужену кару ще на землі. Всякі комсомоли — це робота злого духа. Гріх за вчинки дітей паде і на їх родичів. Бунтівників поліція забрала з нашого села. Гріх за вчинки дітей паде і на їх родичів. Бунтівників поліція забрала з нашого села. Т епер наша молодь перестане й думати про всякі комсомоли. А ви, родичі, приглядайтеся за своїми дітьми, не пускайте їх на блудні стежки, що ведуть до тюрми, а посилайте їх до церкви на молитву та до «просвіти» на науку й розвагу. Дбайте за моральність своїх дітей та вчіть їх любити ближнього по-християнськи, амінь.

Так закінчив свою проповідь піп Прухницький.

Всі куркулі під час проповіді кивали головами, як коні в гарячу спеку на сонці, та розмашисто хрестилися. Біднота мовчки, похиливши голови, покашлювала, поглядаючи на молодь.

Молоді хлопці один по одному почали виходити з церкви доки ще піп закінчив свою проповідь.

Коли піп сказав «амінь», всі присутні в церкві полекшено зідхнули, часто закашляля, дехто голосно висякався в полу, дехто чхнув, і, прибираючи собі вигіднішу позу, кожний хрестився і півголосом починав свою молитву. Від цього в церкві зчинилося своєрідне гудіння натовпу, що після напруженої уваги почув себе свободніше.

В цей час на дворі залунала маршова пісня, а за нею крізь відчинені двері поллялась до церкви знадвору бойова мелодія Інтернаціоналу. Давінкі голоси молодих співаків могутнім відгомоном пролунали понад головами віруючих і відбилися бадьорими тактами десь аж поза вівтарем.

Всі присутні в церкві здивовано поглянули на двері, переглядаючись допитливо між собою.

Дяк Криворучка перестав співати, обірвавши на півслові і, неначе закам'янів, з роззявленим ротом тупо дивився на вівтар.

Перший опам'ятався після такої несподіванки старший брат церковний Тимко Прищук. Він швидко вибіг на двір, за ним вийшла й решта церковних братів, вибіг паламар, а далі за ними поважно вийшов і сам піп Прухницький. Вся ця церковна братія вийшла боковими дверима з - поза вівтаря, а до головних дверей товпою рушили всі люди, що були в церкві.

На дворі під розлогим ясенем біля дзвіниці купкою стояли молоді васютинські хлопці і голосно, з особливим акцентом, співали вдруге приспів:

«Чуєш, сурми заграли»...

Тимко Прищук прямо з дверей собачкою винувся до них і піднесеним голосом почав лаяти їх та проганяти.

— Безбожники, що ви тут робите! Геть відсіда, зі святого місця, болшевики прокляті!

Але, побачивши, що хлопці співають далі, не звертаючи на нього уваги, він вразгузь відступив до церкви і тремтячим від злости та образи голосом звернувся до пош та до багатіїв, що стояли купкою під стіною церкви.

— Отже спам'ятайте їх! Газди, проженіть їх, хай не сквернять святого місця!

Але піп і гадзи стояли, як громом приголомшені і не знали, що робити.

Аж тоді, коли хлопці закінчили співати і, покинувши церковну територію, зникли за дзвіницею у вузькій вуличці, обсаженій густо вербами, васютинським куркулям знову розв'язалися язики.

— От болшевики!

— Касамолія!

— Безбожники!

— Бунтівники!

— Поліцію на них!

— Жандарів!

— У тюрму їх, хай там поспівають!

— Старості треба донести про це!

— А що ж вони вам злого зробили? — кинув хтось з гурту бідноти.

— Що, а хіба не чув, як горланили?

— І що таке, поспівали трохи та й пішли.

— Як на святім місці співати?

— Ви в церкві своєї, а вони на дворі своєї заспівали. І чого тут уже поліція, жандарми, тюрма? За що? — встав до суперечки селярбівець Гриць Сенюків.

— А ти, Грицьку, краще мовчав би, щось ти дуже за більшовиками тягнеш, — дивись, Грицьку, щоб не попав за ґрати та не сиротив дітей своїх — повчальним тоном говорив Прищук.

— Не журися, Тимку, мої діти не підуть до тебе просити їсти, все одно не даси, хоч би й з голоду вмирали.

— А до кого підуть, до більшовиків, га? Далеко, Грицьку!

— А може й не так уже далеко.

Обурені вкрай церковні брати зайшли ще з попом до церкви, а коли там нашвидку закінчили свої перемсні, то довго ще біля церкви радилися та пригадували прізвища всіх «бунтівників». Вийт з церкви пішов прямо на постерунок жандармерії.

III

Васютинська «просвіта» не могла вмістити у своїх стінах всіх людей, що прийшли на перевибори.

Заля «просвіти» була переповнена. У перших рядах, як ті індики набундючившись, сиділи васютинські куркулі, а далі вже сиділи й стояли рядові члени «просвіти». Позаду попід стінами стояли васютинські бідняки, що густо напхалися до залі, заповнили невеличкий коридорчик, ганок та гуртками стояли ще й на дворі.

Сьогодні на збори «просвіти» прийшли не тільки члени її, прийшли й ті, що їх повиключали куркулі, прийшли й ті, що не були членами «просвіти» й рідко коли до неї заходили, прийшла майже вся васютинська біднота.

У васютинській «просвіті» гуло, як у вулику. Васютинці балакали, чекаючи на початок зборів.

А в невеличкій бічній кімнатці під Прухніський відбував нараду з представником повітового заряду. Тут був і пан Загурак, що його знали у Васютинцях як представника секураційного агенства «Вісла».

Коли скінчилася таємна нарада у бічній кімнатці, під Прухніський відкриті бори. А коли за столом президії зайняли місця найвидатніші васютинські куркулі, повноважений повітового заряду пан Бурко виступив з великою вступною промовою про ролі і значення «просвіти» для українського народу.

Коли Бурко закінчив свою промову, почав був говорити Прухніський, але з залі посипалась така маса запитань, що він розгублено поглянув на своїх сусідів з президії замовк.

— А скажіть виразно, якому народові служить наша «просвіта»?

— За що мене викинули з «просвіти», хіба я не належу до українського народу? — кричав голосніше всіх найбільший васютинський бідняк Петро Рибчук, через голови свій аж з коридорчика.

— А чи і в повітовій «просвіті» нема наших газет та книжок?

— Чому не пускають до «просвіти» наших газет «Силу», «Сельроб», «Нашу Землю»?

— Газети приходять, а їх крадуть?

— За те нас засипають всякими «Місіонарами» та «Ділами».

— Почекайте, почекайте, не всі разом. До нас приходять ті газети, які ми передплачуємо, а всі газети передплатити ми не можемо, бо не вистає грошей, та й не всі газети просвіщають народ — старався заспокоїти збори Прухніський.

Але ці його слова ще більше розбурхали збори. У залі знявся шум та гамір, а ззаду та з коридорчика посипалися ясно нові вигуки та запитання.

— Чому у нашій «просвіті» не вистає грошей саме на ті газети й книжки, що нам потрібні та цікаві?

— А хто забирає газету «Сила», що я її передплатив за свої гроші?

— А хто забирає мою газету «Сельроб»?

З-за стола президії встав пан Бурко і почав заспокоювати незадоволених.

— Панове, так ми ні до чого не договоримося. Треба якось по культурному, не всі разом. По порядку треба просити слова, вийти сюди наперед і сказати все так,

щоб усі чули й розуміли, в чім справа. Так робиться скрізь у культурних людей, так мусить бути і на наших зборах, інакше влада закріє нам збори по закону.

Збори трохи заспокоїлись.

— Давайте, панове газди, по порядку забирайте слово! — закликав Прухницький.

Першим виступив Тимко Прищук. Він говорив про те, що треба жити по-християнськи у згоді, треба з пошаною ставитися до людей, що проводять культуру в нашу темну масу та бажають добра всьому українському народові. При цих словах Прищук схилився до Прухницького й Бурка.

Далі говорив старий радикал, куркуль Яким Волощук.

— Ви чули, панове газди, як нам гарно розказали пан меценас з повіту про те, як багато ще треба нашому народові культури. Тут кричали, що нема газет у нашій «просвіті», але це неправда. Наша «просвіта» не партійна інституція, а культурна, і в ній можна набратися культури, треба тільки хотіти. Читати є що, аби тільки було кому. Я скажу за себе, коли мені чомусь не подобається «Діло», то я в «просвіті» маю й свою газету «Громадський Голос». Але не всі газети треба допускати до «просвіти». Є газети, що сюють культуру й освіту, а є й такі, що вихваляють більшовиків.

У залі знявся знов шум. Прухницький втихомирював. Наперед висунувся Гриць Сенюків і попросив слова. Він почав говорити голосно і в залі сразу запанувала тиша.

— А мені так здається, що наша «просвіта» не просвіщає, а ще більше розводять темряву. Ті газети й книжки, що є у нашій «просвіті», нам нічого не дають, а ті газети й книжки, що нам корисні й потрібні, їх нема. Мені цікаво було знати, хто забирає мої газети, що я їх передплатив за свої гроші. І я вже довідався. Я написав до редакції, чому мені не висилають газети, а мені відповіли коротко: «газети висилаємо, їх забирає хтось там у вас на місці. Найдіть винного і повідомте нас про це». Мені не легко було знайти того, хто краде мої газети, але я знав, що всю пошту для нашого села приносить наш дяк і пошталийон Криворучка до голови «просвіти» отця Прухницького. Там цю всю пошту переглядають, і вже потім Криворучка розносить по селу. Тому я грішний і думаю нераз, що мої газети затримуються в отця Прухницького. Я не мав доказів на свої згоди і тому нікому про це не говорив, але один випадок potwierдив усі згоди. Недавно оце зайшов я до кооперативу і побачив, що наймичка отця Прухницького всі покупки загортала в газети, що їх мала цілий жмут у своїм кошику. Я попросив у неї одну газету «Сельроб» і найшов на ній наліпку з своєю адресою. Ось вона в мене ця газета, — звернувся він до президії, піднявши високо помі'яту газету, — про це я й написав до редакції. А тепер питаю вас всіх, чи така «просвіта» нам потрібна та ще з такими «просвітителями»?

— Ганьба!

— Геть їх!

— Не треба нам таких «просвітителів»! — залунало в залі.

Сенюків провадив далі.

— Я думаю, що нам треба вибрати зовсім нових керівників «просвіти» і зробити нашу «просвіту» дійсно культурною установою, такою, щоб до неї мала доступ біднота, щоб з неї не виключали таких як Петро Рибчук та інші.

— Правильно! Правильно! — загули голоси ззаду.

Куркулі ніяково переглянулися між собою, а піп Прухницький пошепки радився за столом з паном Бурком.

У залі гуло. Ще хтось виступав, щось говорив, але його ніхто не слухав, кожний сперечався з своїм сусідом. Президія також довго радилася, а в залі ще збільшувався гамір.

Коли з-за стола встав Бурко й вийшов наперед президії — в залі трохи стихло.

— Так от що, панове, всякі такі речі, що їх тут говорив Гриць Сенюків, може й правдиві, а може, й ні, це ще треба перевірити і добре вяснити. Але ми не суд і цими справами тут не можемо займатися. Це можна буде потім вяснити, відки наймичка брала газети. А ми маємо тут вибрати новий заряд «просвіти», і давайте приступимо до своєї роботи. Я від повітового заряду попереджаю, що у виборах мають право брати участь тільки члени «просвіти», а не члени, коли хотять, хай залишаться, але хай нам не перешкоджають у нашій роботі. Отже приступимо, панове, до перевиборів. Давайте спокійно обговоримо кандидатури, що їх пропонує повітовий заряд і закінчимо мирно наші збори. Є такі кандидатури: отець...

— Ми маємо свої кандидатури!
— Ми краще своїх знаємо, ніж повітовий заряд — закричали знову з залі, а наперед вийшов молодий парубок і голосно почав читати кандидатів до нового заряду.

— Гриць Сенюків — голова, Іван Прокіпчук — секретар, Микола Воронюк, Семен Павлишин, Ілько Тимофійчук — члени заряду; Дмитро Танасійчук, Михайло Федорчук і Петро Рибчук — ревізійна комісія.

— Правильно! Давайте голосувати! — закричали в залі.

Прухніцький знову радився з Бурком, а зала шуміла, домагаючись голосування прочитаного списку.

— Панове, тут прочитали кандидатури, але вони навіть не всі члени «просвіти», ми не можемо їх...

— Нічого, будемо всі членами!

— Давайте голосувати!

— Голосуймо!

— Голосуймо!

І вгорі знявся цілий ліс рук, тільки в двох передніх рядах ніхто не голосував.

— Панове, але ж по статуту ми не маємо права... — пробував переконувати Бурко. Та його знову перекричали.

— Як треба буде, то й статут перемінімо!

— Двісті тридцять шість! — кричав хтось, що встиг підрахувати голоси.

— Ще додай двадцять! — кричав хтось з коридорчика.

— Двісті п'ятдесят шість!

І гамір покрили гучні оплески.

— Панове, але ж повіт не затвердить наші вибори — кричав Бурко.

— Та й не треба!

— І так будемо працювати!

Перевибори закінчилися.

У бічній кімнатці відбувалася нарада нового заряду, а після цього секретар Іван Прокіпчук приймав заяви і записував нових членів «просвіти», що перейшла до руку сельробу.

А в цей час у пола Прухніцького за столом сиділи пан Бурко, пан Загурак, Тимко Прищук, Яким Волощук і війт та складали список васютинських «бунтарів».

— Ми їх просвітімо — сказав задоволено Загурак, коли список був готовий.

IV

Робота васютинської «просвіти» дуже швидко налагодилась. — Щовечора збиралося в «просвіті» чимало людей. Появилися нові книжки й газети. Спеціальний посланець ходив щодня на пошту і забирав для «просвіти» газети. Появились газети «Сельроб», «Сила», «Наша Земля»; прийшов і журнал «Вікна». Почалися голосні читання, а молодь організувала свій хор і драматичний гурток та почали репетиції.

«Просвіта» переродилась і почала ставати культурним центром у селі Васютинцях. А тим часом у повіті готовився новий удар для васютинської «просвіти». Повітовий комітет УНДО доніс повітовому зарядові «просвіти», що у васютинській «просвіті» шириться більшовицька агітація.

Такі відомості дійшли й до старости, а відсіля з відповідними розпорядженнями попали і до поліції. Загурак дав туди і всі свої відомості. На васютинську «просвіту», на її провід та на її членів готувався болючий удар. Цей удар прискорила нова подія, що сталася у Васютинцях. Червоний півець, що гуляв по панських економіях Західної України, залетів одної темної ночі й до Васютинця. У васютинського діда згоріли стайні і дві стирги соломи.

На другий день над вечір до Васютинця прибув великий відділ поліції і загін «стрільців».

Увечері, коли в пола Прухніцького сидів за вечерею командант карної експедиції, біля васютинської «просвіти» збиралась маса народу. Старі, молоді, жінки, діти, всі прийшли до «просвіти», але не зі своєї доброї волі, а під багнетами, під нагайками «стшельцув» прийшли сюди безправні і безмовні, як «бидло».

Під дулами рушниць та кулеметів стояла м'язчазною стіною васютинська біднота перед своєю «просвітою». Тільки жінки та діти плакали і то м'язчки, придушено, бо їм і плакати заборонено.

А там, у стінах «просвіти», господарювали нові «просвітители». Там переслухували в першу чергу васютинських куркулів. Їх швидко випустили й тоді почалась робота з біднотою. Дика, кривава робота окупантів над своїми колініями рабами.

Стіни васютинської «просвіти» обризкувала бідняцька кров. Дикий крик катованих виривався з васютинської «просвіти» на двір, до тих, що стояли під дулами рушниць і кулеметів, чекаючи на свою чергу.

По списку викликали васютинських бідняків на криваву розправу до «просвіти». А коли вичерпали великий список, тоді просто на дворі кинулися на безборонну товпу, як дикі звірі, з прикладами, з канчуками і били по чім попало, місили ногами, як болото.

Темна ніч над Васютинцями завилала з болю, аж відгомін пішов по сусідніх селах.

А досвітком згоріла васютинська «просвіта» без тривожних дзвонів, без рятунку мешканців, згоріла, підпалена не злочинцями, а по закону пацифікації.

Раненько поліція і «стшелци», закінчивши свою роботу, вийшли з села, забравши з собою побитих до крові Гриця Сенюка, Івана Прокіпчука, Миколу Воронюка, Семена Павлишина, Ілька Тимофійчука, Дмитра Танасійчука, Михайла Федорчука, Петра Рибчука і ще одинадцять васютинців по списку.

Не роса впала цієї ночі на село Васютинці, а сльози, сльози і кров бідноти.

V

Перший день після пацифікації пройшов у Васютинцях тихо, без шуму, неначе все село вимерло. Післанці, що їх розіслав вїйт за збором назначеної контрибуції, ніде нічого не могли добитися.

Ограбоване, збите до крові, зівалтоване село припишло й стогло з болю та з образи.

А коли знову над Васютинцями затяглася ніч, її густу темряву розшматувала кривава заграва пожежі. Цієї ночі згоріло все господарство попа Прухницького і Тимка Прищука.

Ранком у рові біля дороги, що веде з Васютинця до Верболосівки, васютинський вїйт, ідучи до повітового міста з рапортом найшов трупа і пізнав у ньому представника асекураційного агентства «Вісла», пана Загурака.

VI

Васютинський комсомол жив далі своїм бурхливим підпільним життям. Він зв'язався з робітничою комсомольською організацією у повіті, а через неї невидимими нитками підпілля зміцнював далі зв'язки з проводом КПЗУ.

На місці арештованих активістів васютинського комсомолу і сільробу пацифікація зродила новий загартований актив, що готувався до дальшої класової боротьби.

Хто належить до комсомолу та де і коли васютинський комсомол відбуває свої збори і наради, не знав ніхто.

Неначе гірський потік, що буйно шумить, заховаючи свої води поміж камінням скель, так шумів і далі своїм підпільним життям васютинський комсомол.

„БІЛІ ВЕСЕЛЯТЬСЯ“

Під час запеклих боїв у Шанхаї в міжнародньому кварталі цілу ніч веселилась європейська буржуазія.

(З газет)

Шанхай атакують танки,
Цзянван окупований !
в окопів квадраті,
В Шанхаї хитаються танки
У міжнароднім кварталі.
Навколо Чапею

кожну точку
Атакує за танком танк,
Порції смерти
розважені точно
Танки метають там.

До вуха глухо доходить луна,
Скопують бомби
окопів квадрат,
Сповнений полум'ям
линь і лунай
Джаз - банду
картатий квартет.

Білі тамують біль,
Що нишком повзе
повз танці,
На полі приймають бій
Китайські селяни — повстанці.
Трикутник естради
сповнює звук
Ламають гіпотенузу й катет,
Музикам не сходять
з очей і з вух
Нот —
стратегічні карти.

Вони в перекошенім роті залі
рвуть звук,
що стогне,
як ранений
відчувши рану,
І зала ковтає захлинаючись
рух рук
раменами
б'ється об рампу.

«Цивілізовані» білі
войовники колоній
жагу відчувши в тілі
хитають ніг колони,
Колонії сили збирають,
Колонії скоро повстануть,
Може гнобителів зграя
Тут веселиться востаннє...
Лунає звук джаз - банду
І глухне звук гармат,
Набої контрабандою
Сюди не залетять.

Ідуть бої за муром,
Дрижить Шанхай,
Нехай дрижить похмурий,
Нехай!

А білі веселяться —
Більш вина!
Вмирай без апеляцій,
Що ти родився китайцем —
твоя вина!

І стогнуть китайські шанці
Під вибухами бомб,
Залі квадрат у танці
Ламається, як ромб.
У танці ритмічні квадрати
Убгано трикутники ніг, ^{на}
Трудящих китайців карати
Загони повзуть вдалені.

А білі веселяться,
Музико,
нерви
хитай!

Підводяться селяни
Зове робітничий Китай.
А білі веселяться,
Бо танки
Трамбують хребти,

Ці танки
 стремляться
Китай загребти.

Хребтами людей
 і хребтами доріг
Танки плазують
 в огонь і в воду.

Плазують
 покірливі проводирі.
Китайського народу.
Встромляють мляві пальці
Вони в роздерту рану,
Вас продано, китайці,
Вождами Гоміндану.

Але підводяться селяни —
Зове робітничий Китай,

Знищити ваші пляни
Зове робітничий Китай,
Приходить пора революції,
Чи знав хто більші віки?
Падуть мандарини й Конфуцій,
Встають —
більшовики!

Революційний Китай,
Вороги твої жовті й білі.
Революційний Китай,
І друзі є жовті й білі.
З ними тобі в атаку,
На їхні знамена покляється

... В гуркоті гинуть астічні такти.
Білі веселяться...

АТАГАС

(Нарис)

В СТЕПАХ ПРИОЗІВ'Я

В південному кутку Маріупільщини, де рівний чорнозем Приозів'я помережано ругами та солончакуватими низинами, розташовано базу № 6. Навколо кількох нових овчих вівчарень прослався бугристий степ, що на півночі переходить у безкраю рівнину, а на півдні впирається в брижасті груди моря. До залізниці — 50, до району — 8, до праві радіоспу ім. Рози Люксембург — 7 кілометрів. Наскільки сягає зір, послалися степові простори пасовищ.

Часом степ заворушиться, сіра поверхня його покотиться живим сріблом, а спереду цієї живої плями вирне, як щогла з моря, чорна крапка. — То йде атагас переду тисячної отари цигейської породи овець, що носять на собі пухкі, як шовк, круна коштовної тонкої вовни.

Сизими клубками обгорнеться пасовисько, димом покотиться його тисячоголова, тисячонога поверхня, потім десь зникне за буграми, чи в балці. І тільки далекі вивчисті вигуки, порушуючи безгоміння околиць, свідчать, що десь на незримій тропі серед ковилів бродить атагас, перегукується з підручними чабанами, що бережуть отару овець.

Знані кожному атагасові степові хуртовини, лінія спека і осіння сльота, коли з великими отарами день - кризь - день вони бродять на пасовиськах. Щоб стати рядому чабанові атагасом, треба пройти велику школу чабанування, добути досвід, зарекомендуватися, набути авторитету серед чабанів. Тоді складатимуть вівчарі перекази про хист своїх ватажків, а ім'я атагаса носитиме гідний на нього.

В просторах степах Приозів'я відомі серед пастухів - вівчарів такі імення атагасів — старих чабанів, бо за довгі роки пастухування не один з них лишив за собою великі сліди праці.

Не малі сліди відданої праці лишив за собою атагас бази № 6 Кирило Федорович Пейчов, що на зразок всім чабанам доглядає й береже 1200 овець радгоспу «Рози Люксембург». Кожна тропка просторих пасовиськ Приозів'я znana Кирилові Федоровичу. Немає того місця, де б він не ступив за довгі роки чабанування. Твердим, вимірними кроками ходить атагас по знаній йому землі, тримаючи герлігу в шкарубкій руці. Немає тієї вівці, яку б він не знав за прикметами. Осяг, збагнув грамоту чабанування атагас і передає її молодшим пастухам. Ознаки його командування знають підручні чабани. Коли зачуються уривчасті атагасові вигуки, заворушиться отара овець, рушаючи до кошари чи на водопій. Живим сріблом тоді на цілі лани заворушиться, вкриється степ, а спереду тисячної отари чорною крапкою заколивається голова атагаса. Атагас Кирило Федорович Пейчов завжди спереду своєї отари овець.

ЧАБАНСЬКА ШКОЛА

Десятками баз розкидався радгосп у степах, десятки тисяч має овець, багато вовни щороку дає промисловості. Виростають раз - у - раз нові вівчарні радгоспи серед поля. А зиму 1930 року перейшла в нові вівчарні й шоста база. З цього найбільше раділи пільчук¹⁾ — Романенко та підручний другої руки молодий Котов. Але атагас мовчав.

¹⁾ Підліток, останньої руки чабан.

Він кілька разів обходив нові приміщення, оглядав стелю, оглядав бантини, придивлявся, як їх запущено в стіни. Молоді підручні, дивлячись на задумливе атагасово обличчя, говорили запитливо:

— Не гірше буде зимувати, ніж у землянках та в старих кошарах?

— Молоді ви і не знаєте того, що бачить наперед старий чабан, — відповідав коротко Пейчов і ще раз неспокійно оглядав стіни, бив герлигою по дошках, ніби випробовував, чи добре вони приладнані. Найпильніше оглядав східну стінку, покликав тесляр і запропонував:

— Отут ще підпору коло східної стіни постав.

Тесляр розвів руками, але нічого не відповів, зняючи зав'язання атагаса, поставив підпору. Лагідно розпочалася зима. Легка снігова пелена вкрила пасовиська. Перевели на стійлове утримання овець. Кожен день виходили чабани до вівчарень як ще темно було в полі, оглядали овець, підносили сіно до годівниць, потім розкривали широкі ворота кошари, випускали отару на годівлю. Чабани знали науку атагасову, а тому завжди кожен стояв на воротах і пропускав невеликими валками овець. Бо коли скупчиться багато їх у воротах, почнуть штовхати одна одну, а може яка й знізіб'ється. А вівці всі як одна кітні, від необережного штовхана може ягня скинути. Вміло треба вивести з кошари овець, вміло й загнати назад.

Одного разу прибіг на другий кінець двору занепокоєний капліш Романенко гукат:

— Дядьку Федоре, вівці збилися під стінку й не йдуть у ворота. Поможіть, бо сам нічого не вдію.

Запитливо подивився на підлітка атагас і пішов до вівчарні. Вівці стояли, збившись під стінку одна коло однієї.

— Ти вже щось тут не добре вчинив, — незадоволено кинув каплішові атагас, підходячи до отари.

— Циганко, бришки, бришки. Циганко, — простяг руку наперед.

З отари вийшла одна вівця, звела голову до руки старого. Він нагнувся до неї люб'язно ляпнув по пухкому врункові, пестив шкарубкою рукою шовкові волосинки вовни.

— Циганко, рушай в кошару, — проговорив атагас, звівшись на ноги, і пішов до вівчарні. За ним пішла Циганка, а слідом рушила в кошару вся отара.

— Принеси з мого пайка Циганці шматок хліба, — звернувся до капліша атагас. Романенко хутко побіг до чабанської домівки і повернувся з хлібом.

Віддавши Циганці хліб, Пейчов звернувся до капліша:

— Ти вдарив вівцю, заганяючи отару до кошари?

— Та я хіба вдарив... та я... — почав виправдовуватися Романенко.

Нічого не кажучи, забрався Пейчов в гущу отари, піймав одну вівцю, привів її до Романенка.

— Оце та, що ти вдарив кийком, — проговорив, показуючи пальцем на вівцю, яка стояла, відставивши ногу, потім пішла шкатилюючи до отари.

— Як вона така клята, така клята. Я її думав злегенька...

— Не виправдуйся, хлопче. Коли скине ягня — твоя провина, так і запам'ятай.

Зачинивши ворота кошари, старий і молодий чабан разом пішли до домівки. Мислячи про старий атагас, не обзивався й молодий. Так мовчазно ввійшли вони в чабанську кімнату. Не швидко Романенко обзивався:

— Якби вона слух'яніша була, а то така...

Тоді підійшов до капліша атагас, сів на низенькому стільчику і, спершись на герлигу, розпочав:

— Молоде ти, як ягня, ще й молоко не облизало на губах. Ти живеш от у просторій чабанській хаті, в теплій хаті і не шануєш того добра, що його довірили нам. Не знаєш ти важкої школи, що її проходив я, коли жив каплішем, таким, як ти, в землянці, в кошарі. То була суворая наука чабанування, бодай не згадувати її й не мати нікому. Слухай і вчися, бо інші тепер часи і по-іншому треба ставитися до праці...

ПРО ЩО РОЗПОВІДАВ АТАГАС

Атагас розповідав про своє чабанське життя. Підійшли ще два чабани, слухали. Літній чабан Карай Іван сидів край ослона. Федько Котов, підославши соломину,

сів на підлогу, а Романенко, почуваючи свою провину, стояв, спершись до стінки, похнюпивши голову. Всі слухали старого оповідача.

Відблиски каганця мерехтіли на похилому чолі атагаса, вигравали зайчики від нерівного світла по стінах кімнати, губилися в сугінках кутоків. Прості і ваговиті були слова оповідача. Часом обривав він промову, прислухався до вікна. Чути було, як сопє сонний собака в сніях та за вікном на чабанському подвір'ї скрипить од легкого вітру сухим гіллям стара верба. Рідко коли можна викликати атагаса на таку розмову. Не любить згадувати старе, пережите. Та не може й забугися те, що лишило борозни на чолі, глибокі складки на обличчі й рубці на тілі. Буває, що роєм повиснуть над сіною головою спотади. Тоді всі 57 років бачить він перед очима, як отару овець на рівному пасівнику.

Ще молодим і дужим пішов до овець, залишивши власну оселю. То був 1891 рік Важкий рік, коли сніце, випаляло на селянських нивах хліба. Руйнувалися околиці дрібні господарства. Пухли з голоду маломіщні селяни, кидали землю, тікали шукати десь кращої долі.

— Тоді і я завагався, чи не лишити геть господарство. Довго міркував. Обходив кілька разів оселю, виміряв кроками свою земельку, а вона така, що в жменю можна забрати. Півгін пройдем вдовж та сорок кроків впоперек, оце і все. Родять бур'яни та будяки, а не їстимеш же їх. «Будь ти проклята, земле, що багатіям даєш розкоші, а нам слози й кров нашу ссеш», — сказав я, взяв торбу, лишив оселю, жінку й малечу і більше не повертався до свого господарювання, наймитував і половину заробленого відсилав родині. Важко було наймитувати, але почував, як гора звалилася з моїх пліч... Земляна гора, бо важко тільки марити про родючий ґрунт, коли пухнеш з голоду...

Карай Іван кивав головою, ніби стверджуючи розмову старого чабана, що далі говорив, як неприємливо стріли молодого наймита кубанські степи, звідки почалася школа чабанування, життя в овечій кошарі, поневіряння.

— Ого й навчився цінити теперішню працю. Бо не звичайні ми тепер пастухи, а геж майстри, як і ті, що коло варстатів. Значить, теж, як пролетаріят... А ти, Дороше, — звернувся до Романенка, — не бачив смаленого вовка, то й не розумієш, що то значить наше трудове добро, візцю кийком б'єш.

Романенко похилив занепокоєну голову, не міг нічого мовити. Видно було, як пройняли слова атагаса, ніби розпечену жарину повісили в грудях.

Замовк на хвилину оповідач. Карай Іван лагодив ліжко, скидав чоботи. До нього підійшов атагас.

— Ти, Іване, старий чабан. Скажи, чи не зрадить нас східня стінка кошари? На просторому розташовано нашу базу.

Розвів руками Карай.

— А хіба що там? — запитали в один голос молоді чабани.

— Досвідчений чабан мусить бачити... — розпочав атагас, та не закінчив. Раптово, тапою дикого страхіття шкрябонуло по криші чабанської домівки, рвонуло віконцями й по степу звірюкою завило, застугоніла земля широкого степу. Атагас швидко вибіг на двір.

ЛЮДИНА Й СТИХІЯ

Снігові буревії в степу — це велика сила. Коли розіграються вони в степах Призів'я, не можна людині вийти за оселю, не можна рушати в путь. Сніговими заметами криваються шляхи, зрівнюються балки, яруги. Розлютованою потворою вие вся широчина степу. Гураган гонить перед собою снігові звої, рве землю, підіймає пил разом з снігом.

Знані в приозівських степах вітри, що мчать з далекого Закаспія, перетинають Кубань, горами здіймають озівську хвилю, заносять, загортають снігом по шляху оселі. Тоді людина стає на боротьбу з стихією.

Чабани бази № 6 вийшли ще зранку на боротьбу з хуртовиною. Пейчов з двома молодими підручними почали допатами прокладати шлях крізь високий замет снігу, до горою насунуло його навколо вівчарні. Старий чабан Карай Іван не поспішав братися за лопату. Він гострив ножа, нашіптуючи щось сам до себе. Ще виходив Карай з причілок домівки і, ледве тримаючись на ногах, виводив ножем у повітрі, потім тричі крикаував: «Попадай у серце» і кидав гострого ножа проти вітру.

Минуло півдня — буревій не вщухав. Не переставали і чабани борсатися в снігових заметах. Не швидко приєднався Карай до роботи. Атагас подивився на нього так, ніби наскрізь пронизав, але не сказав жодного слова, бо не до балачок було.

Вітер шарпав одіжку, підіймав поли, заносив їх на голову, рвав снігові грудки, що їх підіймали на лопатах чабани. Не розгинали спини, прокладаючи шлях у заметах. Треба добратися до сіна, відчинити кошару, нагодувати овець. Пейчов з лопатою спереду, поринаючи в снігові, за ним Котов, Романенко, а ззаду відгортав сніг Карай.

Мерзлими сніжинами било в обличчя, бралось кригою підборіддя, а на спині підпримав одяг, крижинами брався на лобі. Крок за кроком відвойовували шлях чабани, боролися з неймовірною силою вітру.

Сутінки надвечір'я кутали темною завісою мереживо снігових вихрів, коли чабани добралися до сіна та відкрили кошару. Поставивши до стінки лопату, Карай обернувся до лоба, коротко промовив:

— Хай йому абищо....

Але атагас не випустив з рук лопати. Не зважав на те, що до нього наперед вибігла «Циганка», а пильно оглядав східню стінку, зупинився коло підпори. Виявилось, що підпора трохи подалася всередину. Взяв неспокій старого атагаса.

— Іване — тукнув він до Карая — а «східняк» добре нажимає й надавлює з кришії снігом! — Думка про те, що може повалитися стінка і придушити стару овець, тривожила Пейчова. Міркував, зважував, як запобігти лихові. «Може, стелю трохи розібрати знизу та спустити сніг всередину?» — Ні. Змочиться вовна. Почне обдавати на шкірі», — одна одну попереджали думки в старечій голові. Ось він рвучко повернувся до дверей, не випускаючи з рук лопати:

— Ти, Дороше, годуй овець, а ми ходімо....

Три чабани вийшли за причілок вівчарні. Гору снігу навалило на покрівлю з східного боку. Рвучкий «східняк» штовхав чабанів, зривав шапки з голів.

— Треба відгортати сніг. Лізьмо на дах, бо пізно буде....

Останні сили збирали чабани, борючись з вітрами, скидаючи з покрівлі сніг. Рвав лопати з рук вітер, штовхав у сніг чабанів. Вони не зупинялися. Час від часу говорив атагас:

— Ти, Іване, старий чабан і знаєш, що може наробити «східняк»....

Темні ночі кутала збентежені простори. Стугоніла земля. Не вгаваючи, вила хутовина, виводячи прокволісту пісню, насипаючи чимраз вищі замети. Чабани не впускали з рук лопат, відгортали з покрівлі сніг, насипали спереду сніговий окіп, щоб захистити покрівлю від важкої навали.

КОЛИ ЗАСІРІЄ МОРЕ

Тридцять один день лютував оуревій, понамітав снігові гори. Тридцять один день не бачили чабани ясного неба, не бачили далеких обривів степових, були відірвані від всього світу, з ранку до ночі боролися з заметами. А коли на тридцять другий день подув вітер на море, проясніло небо, але не бачили чабани степової далечі, бо навкруги оселю стояла снігова гора на три-чотири сажени височини. В першій такій дні зібрався чабани на снігову гору, вийшли за оселю. З степу не видно було бази. Ніби білою ковдрою вкрило її, а внизу, як у ямі, стоять кошари. Обходячи оселю, Карай Іван оглядав те місце, де кидав ножа і сам собі чогось покрутив головою. Зупинився поряд нього й атагас. Та не в землю дивився він, а в далечину, де сірою смугою море оповило оклицию, а над морем ніби здіймався туман.

— Засіріло на відлигу море, — кинув атагас.

— Весняні дні, тепло йде! — вигукнув молодий Котов. Але швидко шезла радісна посмішка з його обличчя, бо в старих очах атагаса він побачив не малу тривогу. Стояв кілька хвилин Пейчов, дивився на далеке море, й зморшки на чолі збігалися брижами.

Ще ходив атагас до верби й пробував, чи бубнявляють бруньки. А коли повернувся, сказав чабанам:

— Не мало ми чуби гріли, відгортаючи сніг, а тепер треба братися ще й за кспаниці. Стік треба зробити для води, бо коли з цієї снігової гори піде вода на кошари, лиха наробить багато. А за тиждень і вівці котитися почнуть.... Треба прокласти чотири рівчачи крізь снігові гори й прорубати чотири рівчачи в землі, щоб на яруги спустити воду. Важка праця, а виконати треба....

Знову бралися чабани за лопати, бралися за копаниці. А дні чимраз теплішали, чорнішали віти старої верби. Відриваючись від роботи, частіше навідувалися до кошари чабани, шупали опуклі животи кітних ягниць.

РЯСНІ ДНІ

Минали раховані дні, години. Місяцями степ оголив чорні груді, впиваючи вологи снігових вод. Набрякала земля, розбухали бруньки на гербі. Не спалося тепер атагасові. По кілька разів на ніч навідувався він до кошари.

Одного разу, коли ще спали чабани, ввійшов атагас до домівки, проговорив:

— Почался...

На руці тримав атагас біленьке ягнятко з чорною плямою на лобі. Ягня тремтіло від холоду, а чабан, дмухаючи, зігрівав його.

Хутко звелися на ноги чабани.

— Почалися наші чабанські жнива, — говорив атагас, — тепер не на подушках спатимемо, бо ягництва не чекатиме, коли прийде чабан, щоб на його очах окотитися... Дали нам на допомогу шість чоловіка. Дві мелодії з них моторні, вправні, але відпо-відальність на нас — на постійних чабанах. Треба доглянути кожне ягня, бачити, коли воно родиться. Глобне, треба дати, щоб ягниця понюхала, пізнала, що воно з-під неї, бо потім не дасть ссати дійки й буде пасербом ягня в отарі....

Ввійшли й мелодії до чабанської домівки, слухали ваговиті слова атагаса. По-ім розходилися всі до кошар, кожен ставав у своєму кутку серед отари овець на чергування, пильно оглядаючи ягницю...

Ввійшли рясні дні на базі № 6. Щодня по кілька десятків, по півсотні з'являлися молодих ягнят. Тривожно перемикувалися ягниці, стиха обзивалися молоді ягнята. Чергувалися часом мелодії:

— Палажко, ось поглянь, яке кучерявеньке та біленьке, — радісно гукала інколи наймелодша, поена на лиці мелодія.

Гамір чабанських жнив стояв над кошарами. Новими гучними звуками сповнилася база, і радісний відгомін губився десь у степу, тамувався шумом весняних вод.

Кожен день виводив атагас сліцем у книжці, пишучи номери. Кілька листів списав. Там, де стояв перший номер, занотував: «Маруська. З чорним лобиком. Кучерява». Часто і непокійно підраховав атагас ті номери, де стояли хрестики. А коли становив нового хрестика над яким номером, то занепокоєно й знесу лічив їх.

Як окотилася остання ягниця, підвів рису в книжці атагас, перерахував востаннє хрестики і записав: «На всю стару відійшло двадцять сім ягнят».

ЧАБАНСЬКЕ СВЯТО

Найбільшим святом на базі № 6 був день першого виходу отари на пасовисько. Ранком, коли випустили чабани отару з кошар, оглядали овець, шупали вруна пухкі, бривув товариш від управи радгоспу й, зібравши чабанів та тимчасових робітників, що допомагали приймати окіт овець, — зачитав папірця:

«Управа радгоспу ім. Рези Люксембург відзначає героїську працю чабанів бази № 6, що досягла найкращих показників за всі бази радгоспу. Заєдяки відданій праці кожного вівця не затулила за зиму, відійшло мелодих ягнят 0,025 відсотків. Партийний середок, профспілка ухвалили занести на чересну дошку чабанів бази № 6 та гідати реміальних до основного заробітку по 33 відсотки. А атагасові Кирилові Федоровичу Мейхову, зокрема, видати його премію косяком».

Зачитавши цього папірця, товариш від управи передав його разом з пакунком атагасові, а сам пішов оглядати кошари, чабанську домілку. В кутку, де жили мелодії чабани, були приналежані малюнки з газет. Тут зупинився товариш від управи, роздавав вірзування. До нього згрюнувся Котов:

— Висилайте на базу невідмінно «Комсомольську Прагду». Пасучи, читатимемо старих чабанів навчатимемо комсомольської науки. Відплачимо старим чабанам за чабанську грамоту...

За годину гурушала отара на пасовисько. Спереду в нестямі і бранні ішов атагас. Йшов не поспішаючи, тісними кривками, як завжди хідив по знайй землі. За ним бігли «Диганка» й мелоді ягня «Маруся», а слідом вся отара. З біків стерегли отару молоді чабани, а Карай ззаду підганяв тих овець, що відставали.

Вивели отару на пасовисько чабани й зійшлися джули, розглядали новий костюм, що в нього був зодягнений атагас. Дійшли висновків, що дійсно костюм такий, як і в майстрів на заводі, навіть синій на колір. Тепер сам атагас перечитав папірця, що його вчорного дав представник від управи і зупинився на тому місці, де написано «0,025 відсотків».

— Що це означає? Не доберу...

— Це значить показують, скільки на кожну сотню в нашій отарі загинули ягняток... Арифметика це зветься...

Не міг так швидко збагнути атагас того, що говорив йому молодий чабан, але зацікавився мудрою комсомольською грамотою. Вислухавши Котова, атагас звернувся до чабанів:

— Тепер слухайте мою арифметику... Пасовисько наше поділено на чотири ділянки, — він показував, водячи в повітрі перлиною то в той, то в той бік степу, зазначив прикмети, де починається і де кінчається яка ділянка, — пускати отару треба спочатку на першу ділянку по бугрові, бо тут швидше випаде сонце. А коли на горбовині стравило пашу й настане спека, то перейдемо в балку, де соковитіша паша.

Розійшлися чабани, поставали на віддаленні один від одного коло балки, щоб не пускати на низину овець. Атагас походжав вдовж балки, оглядав соковиту молодшу пашу, що буйними врунами кучерявилася, як вовна молодій яглиці. Нові думки опанували чабана. То були думки про великі ворохи коштовної цигейської вовни, що її дасть отара бази № 6. А цигейська вовна, як шовк пухка, рівна. Найкращі тканини виробляють з цієї вовни. За тиждень має розпочатися стрижка овець. Тоді цілими валками навантажених гарб повезуть до залізниці вовну, навантажать в вагони й помічатимуть коштовні ешелони до фабрик.

Отгака багата порода цигейська! Отгака значлива праця чабанська! Вертітимуться веретена на фабриках, виходитимуть коштовні радянські товари. І серед армії працівників верстатів — веретен — чабанська праця — не остання праця. Вчувалася чабанові гудіння веретен, про які не раз розповідали йому комсомольці й показували малюнки. Думками родючих чабанських днів сповнився атагас. Ой, яка родюча земля, суцільна, родючі отари овець і почесна праця, що збагачує країну!..

Замислившись, не зчувся атагас, як сполошилася отара овець. Весь кинувся й пішніс в повітря перлигу. Але вгорі не було ягнятників — орлів, що могли б сполошити так отару овець. Оглянувшись навколо чабан і розібрав, що не верстати з веретенами гудуть, а по той бік балки загули трактори.

— Ого, отару полошать, — невдоволено буркнув Іван Карай.

Молоді чабани махали шапками до трактористів. Порівнявшись з отарою овець зупинилися трактористи, повставали з тракторів і, перебравшись через балку, пішли до чабанів.

— Чи немає свіжої води напитися? — обізвався один тракторист.

Котов подав свою баклажку.

— Пасете, хлопці? — запитав тракторист.

— Пасемо... А ви орете? — в свою чергу запитав в той самий голос чабан Котов.

— В нас машини, механіка, — обізвався другий тракторист.

— А в нас чабанська грамота, арифметика. Теж, як машина. — І молодий чабан розповів про сувору школу чабанування, про працю чабанську важливу, складну й корисну, а кінчаючи додав:

— Теж треба по гвинтикові вивчати, як і машину.

Напившись води, рушили трактористи. Чабани стояли, дивилися вслід. Молоді махали шапками. А старі чабани мовчазно й зосереджено вдивлялися, як рве груддя криця, запряжена в машину. І пригадав атагас маленьку незграбну свою колишню нивку, що наволоком її засівав, збирав не врожаї — бур'яни і голодував. Підійшов атагас до молодих чабанів і промовив, показуючи вслід тракторів:

— Пухкий і родючий ґрунт. Ого вродить не так, як між обніжками будяковими. Трактор — теж арифметика...

Довгими гонами пішли трактори. Повисло потужне гудіння над яругами, пасовиськами, а ще вище висіло палке весняне сонце, вигрівало вогу землю, сріблом вигравало по врунах стиглої, як колосся пшениці, овечої вовни великої цигейської отари.

РАДІО - ВИСТУП

Актуальне пересилання з Дніпрівської греблі 28 квітня 1932 р. о 7 год. вечора, передаване всім потужним радіо - станціям СРСР і трансльоване для закордону станцією Комінтерну. Проводили автор — В. Кузьміч, Режисер — Л. Димов, Техніки — В. Новіков, Тарасов, ударники Дніпробуду — А. Голтелов, Ж. Романько, Лановенко, Ільгов, Захарченко.

АВТОР: Під великим дощем і в туман ми починаємо свою передачу з греблі Дніпрельстану.

Темні дощові хмари мчать на захід і все менші жмутки проміння падають на землю. Надходить вечір і тисячі вогників запалюються на нашому Дніпробуді. Гляньмо навколо. Ми стоїмо на найвищій точці бичка № 47 по значці 60, себто на 60 -тому метрі над рівнем Чорного моря. Це перший бичок, наросений після закриття гребінки, після стального кубометра, вкладеного в загату.

Цей бичок уперся східним боксом у шлюз на лівому березі, західним у прельютати. Туди гнутим серпом біжить висока гребля з струнними бичками. По ній щойно їдуть поїзди з бетоном, з румою. Тулукають поїзди, їм відповідають сирени великих потужних зведів «Індустрієль». Ось послухайте їхній закличний шум, цих паротягів зведів... (В мікрофон вривають гудки зведів).

Навколо нас іде неспинима, напружена праця. Вона йде п'ятий рік без перерви, спляючи ні в день, ні вночі, ні влітку, ні взимку. І що гудуть паротяги, то це нав нас їдуть бетонні поїзди, проходять зведи, іде під нашими ногами праця у першій камері шлюзу...

З прельютів уже знімають останні каркасні шити, бо гребінка вся забетонувана дано путь буйному Дніпрові кидатися в прельюти і бурливим водоспадом гупати у санітове дно подоланої, переможеної ріки. Гляньмо в наш прельют, над яким ми стоїмо: ось внизу високий підпор води вигинається блискучою поверхнею і покищо вільно без бульбашок і хвиль падає на 40 метрову глибину. Посередині він зустріне шалений опір бокових струмків, одбитих бичками, кучерявиться, збурується і тоді статочко падає вниз. Тут його білими мечами протинає піна, щойно одбита низовими телями. Бетонний упор 1-ої камери шлюзу стоїть збоку і чорними руками похилих тель одкидає водоспадні струмки убік. З височини в 30 метрів падають вони, б'ють каскадами — і високими гребенями постають над кожним, хто спуститься під п'яту водоспаду.

Ми вмикаємо мікрофон унизу біля самої води... Чуєте широкий рев велетня? Він іде за кілометри по нижньому б'єфу. З ним ніколи не зрівнятися силою реву і водоспадного стрибка всім колишнім порогам Дніпра, від грізного Ненаситця до Лохані, Воєниг.

Ось п'ята водоспаду. Високо над нею гребля, зводи, поїзди, тисячі людей, що тут працюють. А ще вище стрибнула дрібна піна водоспаду, що міниться у формах, приймаючи в основному вигляди довгих бородатих тінів - дідів, височною в 40 метрів. Іноді піна підноситься вище греблі. Коли вітер іде знизу, тоді вона летить ботонярів і машиністів.

Важкі тонни легкої піни довго висять у повітрі, підперті пружким тоннажем атмосфери.

Піна грається з вітром.

Трьома горбами, трьома каскадами падає цей водоспад, що біля шлюзу на лівому березі. Коли на нього глянути сєняшного ранку, вас вразить чудесна райдуга, що ле-

жогь під вами край самих ніг. Райдуга, як течний кольористий пояс, висить внизу над бурхливими хвилями Дніпра. Це надзвичайне видовище.

Це райдуга під ногами. Це—розтоптана райдуга, підкорена більшовиками, як і інші сили природних стихій. Приїздіть глянути на неї, бо мине повільно, поставлять щити Стоunea, закриють гребінку — і водоспад потухне. Тоді всі маси води побіжать до спіралених камер дев'яти турбін.

Але сьогодні це висока нагорода тим, які ніколи не бачили порогів та їхнього буйства і які побачать те, що у десять разів перевищує мізерні хвалені Ненаситці...

В греблю впирається височенна гідростанція з великою турбінною залю, де зараз іде остаточна перевірка перших турбін. Все далі й далі посувається монтаж останніх турбін. На моду, який захищає станцію од хвиль, видно справжній морський прибіг, який ми звикли бачити на морі.

В аванкамері загалом спокійно. Там підносять щити на вікнах третьої турбіни. Дві турбіни уже працюють, даючи струм для власної сушки.

Цей дотерміновий пуск перших турбін свідчить, що ударна праця на базі соціалізації, на базі глибокого опанування ударниками марксизму - лєнінізму дала нечувані наслідки. Кращі представники пролетаріату, ударники ГЕС'у — Попов, Гапоненко, Доліна, Ібатулін, Гіляка, Миштель й інші добре організували конвейер соціалістичної праці. 16 квітня о 3 год. 10 хвилин в присутності керівника Дніпрельстанових організацій відбувся пуск першої турбіни. Ми були там і на власні очі бачили, як хвилювалися монтажники, коли вгорі наполовину відкрили лише одне вікно для першої турбіни. Нервово поблискували червоні язички неонових ламп на сигналах машинного телеграфу, коли гора середина і низ давали сигнала: «пускай». Вода з силою кинулася на робоче колесо турбіни і легше помітно зрушила її.

Безшумно з тихим шелестом зрушила турбіна і почала обертатися. Біла смуга на валу генератора, намальована, щоб ми могли рахувати обороти, блискає в глибоких гарах велетенського павука все частіше й частіше. Величезний трубогенератор, який ще ніде не пушено у світі — став до ладу. Американські заводи вперше в історії техніки виготовлювали для нас такі високопотужні турбіни.

Це виключне явище. Саму вагу могутніх товщ металю можна розмістити у 30 вагонах по 16 тонн. Ви уявляєте цей сталевий масив? А таких турбін на Дніпрі буді 9.

І от такий величез, який протикає своїм стояком п'ять поверхів звичайного міського будинку, закрутився. Він дав за хвилину 60 обертань, пізніш 68. І це тоді, коли він має дати всього 88. Але ці обертання ми отримали при певному напорі води (немає ще щитів Стоunea), при непоганому відкритті щитових вікон в аванкамері.

Турбіна крутилась. Широкий протяговий вітер зірвався знизу, і знявши з бетонної долівки найлегшу пилюку, кинувся на рештування, усипане людьми - горобцями. Три нижні поверхи пронизав цей вітер, не спадючи, поки крутилась перша турбіна.

Ми пішли вниз — на два поверхи. Перед нами відкрились залізні масивні двері турбінного гнізда — шахти, і ми побачили товстезалізний вал — в метр з одною десятою, затиснений у вальниці. Вгорі без уявно обертався чорним кружлом широкий ротор. За крестовиною щільно блискали смолані іскри товстої ізоляції.

— Турбіна працює бездоганно, — гукнули з шахти американці - монтажники, що навчали наших ударників опановувати високу техніку.

— А де ж шум, гуркіт? — питав представник преси.

— Його нема й не буде! Відсуніть гулу свідчать це раз про найточнішу пригонку частин агрегата, про правильну центровку цих велетніх валів. Шум буває лише тоді, коли їх неправильно й неточно монтують, — відповів майстер монтажу Гапоненко.

Справді — ми монтували агрегат по 27 раз переміщуючи його, вимірюючи центровку шовками ниточками довжиною в 10 метрів.

Неонові лампи почервоніли ще більше з радості і скоро потухли. Працювала турбіна чудово.

За 9 день 24 - го квітня о 4 год. дня пустили й другу турбіну. І ця працювала бездоганно. І зараз, коли ми дивимось на ГЕС, ці агрегати дають струм для власної сушки. Там зараз дуже тепло. Гарячий вітер гуляє навколо турбін....

А над ГЕС'ом гисочить на призматичній щитовій стіні високі шогли для передачі струму на підстанцію. Вони стрункі, як струни нових електро - струментів. Товсті

білі у два пальці завтовшки йдуть до густих сплетінь підстанції, що так і грає своїми
глами. Білі високі чани масловимикачів стоять лавою.

Зараз темнішає. І тому блискучіше сиплються іскри зі щогол підстанції, іскри
ектро-зварювання. Ось блиснула раз, ось другий — і немов блискавка або про-
ектор на хвилинку освітили все довкола.

За підстанцією розсипалися численні виселки з сотнями кам'яних будинків, шкіл,
каренів, клубів тощо. Ліворуч високо підкидала в небо свою чорну димову мітлу
часова теплоцентрально, та до неї прийшла смерть. Закрили, бо сьогодні перша тур-
на дала струм для місцевих потреб. А це енергія цілого Волховбуда. Це значить, що
пастерн нафти, які надходять до Кічкасу з Баку повернуться на інші потреби со-
ціалістичного будівництва.

Це значить, що Дніпробуд, який раніше вимагав приставки вантажів по 270 ва-
нів на добу (з них одного есваторійського піску по 100 вагонів щодня) поверне цей
кожляк і сам скоро почне давати продукцію.

Це наслідок: доброго господарювання за нашої соціалістичної системи, в піку
соціалістичний, що зараз перебуває у стані світової економічної кризи і що шукає
коду у війнах, скерованих проти переможного пролетаріату, проти СРСР, як ударної
адади світового пролетаріату.

Така картина з 49 бичка на захід, який уже потемнів і вкрився хмарами. Гляньмо
вер на північ... Чуєте плескіт води?

То розкинулося перед нами у довжину і ширину нове озеро—озеро Леніна. Ми ба-
но водні далі на 15 кілометрів уперед і на 5 кілометрів завширшки. Рівна гладінь води.
ше вітер колише її — дрібними рисками хвиль.

Це озеро Леніна. Ви вперше чуєте цю назву. Так, ця назва — нова. Але є і ще нова
Острів Кічкас. Ці назви свідчать, що непереможний пролетаріат, який здолав
кула на селі, непмана у місті, виконавши п'ятирічку за 2½ роки, 3,4 роки — пере-
природу. Пролетаріат сильніший за богів і дияволів, сказав — учора:

— Хай тут буде озеро.

І стало озеро... І назвали його ударники озером Леніна.

І тепер туди іхтіологічна науково-дослідча станція кидас ікру кращик татунків
оководної риби - сига, осетрів тощо... Глибини тут неймовірні. Є місця по 110 ме-
глибини, себто на 50 метрів нижче рівня Чорного моря. Це глибока вибіна старо-
нього водоспаду, який протягом тисячоліть розтав, утворивши 9 порогів.

Отже існує в світі нововідкрите озеро Леніна.

Озеро цілком затопило Кічкас і від нього не лишилось і сліду. Озеро затопило й
довище. З-під води стирчать численні кам'яні хрести, але ніхто не збирається
увати мертвяків, кладовище затоплене і незабаром намуд укріє його, як колись
ив цвинтарі скитів.

Хай мертве лишається мертвим.

Озеро цілком затопило Кічкас і від нього не лишилось й сліду, якщо не рахувати
тої гнучкої коси залізного насипу, що веде до будинків колишньої станції Кічкас,
досить високого місця. Ця коса з'єднувала станцію в правим берегом. Досі Дніпро
птікав старим річищем повз Павло - Кічкаса, де стояв колишній залізничний міст.

Але так було до 19 квітня 1932 року.

Підкорений, але могутній Дніпро в нічна 19/IV просмоктав насип і прорвав його,
равши і ті рейки зі злежнями, що лишалися там. Прорив в 50 метрів за три дні
завширшки в 250, а за тиждень до 1000 метрів.

Я дивлюсь у бінокль і бачу обриви рейок, що одна за одною гнулися, ламалися і па-
ли у прірву. Дніпро роз'єднав острівця з 5 станційними будинками і тепер ми маємо
ів в 700 метрів довжиною і 130 шириною. Він щодня тане.

Можливо, коли поставлять щити Стоннея і воду підіпруть іще на 8 метрів, від
нова Кічкаса не лишиться й знаку.

Я дивлюся на хвилі озера Леніна. Мій зір протинає водний масив і бачить вчорашні
мники лівобережного курорта «Александрбад», який існував до революції, а потім
спалений махновцями банди «Чорна хмара». Бачу колишній Кічкас, де два - три
тому кипіло наше дніпробудівське будівничє життя. Тут під водою були театри,
й, ідальні, клуби, лікарня, установи, гуртожитки і перші електростанції в 70 меха-
них сил та 20 НР.

Тепер нема нічого з цього. Нема Александрабада і Кічкаса і хай більше не буд Людина соціалізму змінила природу, змінюючись і сама. Вчорашні селяни, бідняки, потім колгоспники ставали сьогодні ударниками, даючи зразки світових більшовицьких рекордів.

Саме напередодні третіх роковин соцзмагання ми згадуємо пройдений шлях. Згадуємо, як наприклад, тесляр Голтелов прийшов із своїми товаришами на Дніпро заробляти на хліб. 1927 року він бився за кожну копійку на розцінках, через що артію обрала його до робіткому, а профробітники висунули Голтелова до керівного органу профорганізації не тому, що хотіли потакувати рвацьким настроям артілі, а тому що бойовий хлопець Голтелов організував на пустезному лівому березі перший червоний куток, перший бився за пролеткультуру.

І от Голтелов, який зараз виступить від ударників греблі, незабаром стає головою робіткому лівого берега, членом штабу соцзмагання між лівим і правим берегом, потім іде на виробничу роботу і зараз виконує обов'язки змінного виконроба на греблі.

Громадсько-політична практика перевиховала людину і колишній тесляр став керівником, ледве не інженером на дуже важливій ділянці Дніпрельстану. Чи можливе це у будь-якій іншій країні крім СРСР, наприклад, у панській Польщі, у Гінденбургівській Німеччині, у войовничо-адвокатській Франції, у кукулукскланівській Ліччевій Америці. Ні, там це неможливо, бо система експлуатації людини людиною заперечують подібну активність, як заперечують і знищують всі прояви революційного хисту світового пролетаріату.

Таке зростання можливе лише в країні соціалізму на базі політичної активності трудящих мас. Даємо слово т. Голтелову.

ВИСТУП ВИКОНРОБА ГОЛТЕЛОВА

— Завтра, 29 квітня, вся країна Рад святкуватиме трьохріччя соціалістичного змагання, трьохріччя боротьби робітничої класи на два фронти — за генеральну лінію Ленінової партії, що веде пролетаріят на остаточний рішучий бій із загнаним капіталізмом, за виконання п'ятирічки за чотири роки.

Ленінова ідея соціалістичної праці охопила мільйони трудящих Радянського Союзу. Під проводом ленінського більшовицького ЦК на чолі з т. Сталіном, на Дніпрельстані — цьому первістку п'ятирічки — у будівнанні підстанції ми досягли величезних успіхів. Завдання партії і уряду пустити сивий Дніпро через гребінь греблі, потопити похмурі пороги, зробити Дніпро судоходним і пустити перші турбіни до 1 травня 1932 року — виконано.

Закриття гребінки греблі при 25° морозі під час зимового бетонування стало справою честі, справою слави, завзяття і героїства для колектива ударників греблі.

Розпочавши змагання, ударники греблі спільним фронтом почали змінювати трудову дисципліну, збільшувати продуктивність праці, зменшувати собівартість, залучаючи нові кадри будівників, що переважно прибули з села і не бачили ще такого велетенського будівництва.

Разом з тим повели завзяту боротьбу з прогульниками, ледарями, симулянтами, з хизбами на виробничих ділянках, допомагали відсталим товаришам, організовуючи наскрізні бригади та буксири. Якщо подивимося на пройдену за три роки путь, то побачимо, що розбили всіх опортуністів, маловірів, всіх тих, хто зовсім не вірив у силу робітничої класи.

Пригадаємо боротьбу за підготовку бетонування копані греблі на середній протоці, брак робили у 1930 році, час, коли кинуто гасло «Ударник — на передову лінію в боротьбі за середню протоку».

На штурм у середню протоку пішли десятки тисяч ударників, що своїм прикладом залучали до роботи колишніх прогульників, перетворюючи їх на ударників.

Граніт скорився ентузіязмові ударників; копань греблі підготували на 10 днів раніше строку. Закінчивши копань, почали героїчну боротьбу за 500.000 кубометрів бетону.

Зростає армія ударників: прибували нові кадри робітників, широко залучали до себе колишніх прогульників, перетворюючи їх на справжніх бійців за 500.000 кубометрів. Змагаючись, правий та лівий берег перевищили завдання 500.000 кубометрів — уклавши 518.000.

Нелегко далася гребінка греблі, важко було бетонувати взимку на морозах, що доходили 25°. Невдале встановлення поклітів поставило під сумнів закінчення гребінки в строк. Часина технічних керівників стала вважати себе за безсилу закрити гребінку в строк. Вони упали духом; рішуче не шукали виходу. Передова частина технічних командирів найшла вихід в шости історичних вказівках т. Сталіна, на основі яких перебудували всю роботу, покінчили зі знеособкою, прикріпили до кожного прогону, до кожної ділянки технічного відповідального керівника. Ми широко залучали увесь наш колектив до складання місячних плянів робіт, довели ці пляни до бригади та окремих робітників. Давали конкретні завдання бригаді на зміну, висуваючи змінно - зусрічні пляни. Змагалися зміна зі зміною, бригада з бригадою, виконроб з виконробом, беручи на буксир відсталих. На основі 6 вказівок т. Сталіна гребінку закінчили до початку повіді. Дніпро пішов уже через гребінь греблі.

Підсумовуючи досягнення за три роки, ми повинні подивитися вперед, що нам залишилося зробити. Перед нами ще багато роботи. Ще не цілком реалізовано 6 вказівок т. Сталіна, неповно запроваджено госпрозрахунок, треба посилити боротьбу за зменшення собівартості, у нас ще незадовільно поставлено робітниче винахідництво, ще не цілком зліквідовано зрівнялівку, а через це наші досягнення не повні. Ми їх повинні закріпити і водночас подвоїти зусилля, щоб досягти нових, ще більших перемог. Наше гасло — «Греблю закінчити цілком до 1 серпня 1932 року».

Сміливіше вивчати техніку, перевірити лави ударників, вимітаючи ставлевою мітлю тих, що примазалися, що не по праву носять почесне звання ударників, фалшивих ударників. Треба повно залучити до ударних бригад нові кадри, що прибувають з села.

Рішуча боротьба за виконання програми четвертого року п'ятилітки!

Закінчуючи греблю, увесь свій досвід боротьби за темпи передати на греблю Волги та Ангари.

Ідучи до 4 - го року соціалістичного змагання дамо країні 810.000 механічних коней дешевої енергії 1932 року.

Наш рахунок заводам - постачальникам — жодної затримки у виконанні замовлень для Дніпробуду та Дніпрокомбінату!

Вище прапор соціалістичної праці! Сміливіше вперед на боротьбу за другу п'ятирічку!

Хай живе Ленінський ЦК на чолі з т. Сталіном, що веде армію ударників на збудування соціалізму у всьому світі!

АВТОР: Тов. Голтелов розповів нам про свою виробничу практику і закликів детарят іти вперед за прикладом кращих ударників Дніпробуду. Товариш Голтелов одні чергує на вечірній зміні і, відійшовши в д мікрофону, знову працює на греблі, виступаючи ударниками, даючи й іншим приклади більшовицьких темпів.

Наш погляд провожає його до бичка № 45, далі він зникає серед натовпу робітників. Знову наш погляд набігає на далекі будови лівого берега та гавань, що на північ від нас. Що там творять люди ударники, свідомі своїх завдань? Що там зараз відбуваються вогні? Вглядаємось і бачимо термінову працю на гавані. Ось повзають люди на скелях і закладають окисильні набой з течного повітря і тікають. Лунає гук. Бевкає дзвін... Скоро туг ударить вибух, високий гримкий вибух. Ну - мо покладемо... (в мікрофон влітають звуки різка і глухого вибуху).

Це трістими вибухами рвуть скелі, щоб поглибити дно гавані, якої вперше дістає вода, бо ця гавань рік тому була сухою і лежала на 30 метрів вище од води.

За гаванню височать бетонолитні гарні щогли Дніпрокомбінату. Піднеслися над двома високі велетенські димни, чотири кавпери і солідні могутні велетні - цехи для плянзації, цілого квітника заводів. Ближче до нас лежить Алюмінкомбінат з котродним і електротопним й іншим цехами, кожний з яких рівняється цілому

заводів. В серпні 1932 р. в день пуску станції й першої черги Дніпрокомбінату т поллеться світлий срібловий алюміній. Для нього вже наготує ванни і будуть в купати цей цікавий корисний витопень, щоб чистішим показати нам замість брудних тихвинських бокситів, з яких витоплюватимуть алюміній.

Алюмін - комбінат споживатиме найбільше електроенергії, яку він візьме од якого джерела енергоносного Дніпра. Тоді побіжать сотні тисяч автомобілів з радським алюмінієм, полетять тисячі аеропланів з легконосними частинами моторів.

Все небо і землю укриють алюмінійні вироби, без яких неможлива економічна залежність від капіталістичних країн.

За Алюмінкомбінатом мерехтять вогні заводу мартенів, ферростопів, завод інструментальної сталі й окремі високі заводські труби виринають з індустріально-степової гуші вгору до темних хмар.

То гуша велетенських заводів, яких немає навіть у Європі. Це все — світо велетні.

І коли я дивлюся навколо, я бачу тільки одних велетенів, від турбін та греблі електродних цехів, які утворені диною працюю наших ударників, радянських інженерів, техніків, службовців — усім колективом будівників соціалізму.

Там Дніпрокомбінат, там сходить сонце йде далі над новим соціалістичним містом Новим Запоріжжям, що хутко будеється.

Чудесне буде це місто! Будують його з широкими вулицями і проходами між будинками, тут вже садять дерева й квітники. Будинки із гарного малинового каменя, артіського туфу, який привезено з Вірменії. Малинові 3 — 4 поверхові будинки із плиткими дахами (це все нагадує Баку й інші східні міста) з'юрмились лівому березі, уже вмістивши в себе тисячі мешканців. Ще більше будинків починає рости на фундаментах.

Це місто для сучасних будівників Дніпрельстану й Дніпрокомбінату для 120.000 народу, що живе і працює тут — 120.000 мешканців замість 2 - х тисяч, жили в зниклому, нині підводному, Кічкасі.

Темпи більшовицькі...

Весь лівий беріг зайнято гушиною будов комбінату і Великого Запоріжжя, зупиняється лише над шлюзом. Отже ми оглянули захід, північ, схід — гляньмо на південь, лінку на південь, де ходить сонце — на бурхливій звод нижнього Дніпра, що розкошений, розлюгований розбивається об скелі великого острова Хортиці, об скелі крим Катерини.

Туди на південь біжить Дніпро, розлучений на дві течії, старого й нового Дніпра там висять велетенські мости з тьма прольотами на новому і одним — на старому Дніпрі. Їх зроблено дотерміново і даєно вже там їздять поїзди, щоб на коротеньку хвилину зупинитись на полустанку «Січ». Тут будують агросмічні шксли й інші учбові заклади. Незабаром стрімко вистрибнуть угору радянські хмарочоси. Тут виростає велике місто — зелене місто.

А колись на Хортиці гули сосни, регли лялькові гармати, билися на шаблях царі гопаківської України. Тепер ні турецьких валів, ні фортець, ні сосен тут немає.

Дзвенять лише електроплуги потужного, показового агроскомбінату, дзвенять уперше на старокозацькій землі, гудуть лемешами, розриваючи чорні скиби родючої землі.

Тут перший електро - радгосп поруч з світовим електро - велетнем Дніпрельстаном. Тут нова радянська Хортиця.

Наші очі повернулись назад на греблю. Під бичком плінуть тисячі народу, йдуть то туди, то сюди. Ліворуч, на західних бичках, іде шалена негінна праця, перекинувшись червоним полум'ям зірок зідси з Дніпра, на Волгобуду, Ангарту. І передати його приходить до мікрофону краща ударниця на бетні, комсомолка Ж. Романько, що на коротку хвилину відірвалася від роботи.

ВИСТУП ТОВ. РОМАНЬКО

— 1930 року господарники дніпріського будівництва дали плян будівнування на цілий будівельний сезон — 420.000 кубометрів бетну. Робітники Дніпробуду за проводом комуністичної партії висунали свій зустрічний

плян — 500.000 кубометрів, — це забезпечувало пуск 5 турбін раніше строку на 6 місяців.

Гідроелектростанція була найвідсталіша дільниця. Господарники виконували плян на 60 — 70%. Райком комсомолу Дніпробуду взяв її на буксир; організував 11 комсомольських бригад бетонярів та теслярів, в тому числі і мою бригаду — першу жіночу бетонярів. Зустріли робітники першу жіночу бригаду свистом, глумом, але бригада відповіла сумлінною роботою, ще більшим ентузіазмом у роботі. І кожна дівчина поставила собі завдання — довести на ділі, що жінка може працювати нарівні з чоловіком, особливо у нашому Радянському Союзі, де вона має рівні права. Ось з такими твердими намірами бригада взялася до роботи.

Тиждень бригада виконувала господарські пляни, засвоювала техніку роботи. Коли все було засвоєно, бригада розпочала потроху висувати зустрічні пляни, і поволі домоглась світових рекордів. За 20 хвилин ми розвантажували валку; з цього захоплювались навіть американці. Були випадки, коли зводний машиніст відмовлявся подавати нам бетон, не вірячи в нашу силу, казав, що з бабами я збетонував половину господарського пляну, а про зустрічний і говорити не доводиться — це ж баби, говорив.

Але ми не журилися, звикли до таких відмов. Машиніста доводилося умовляти, обіцяти йому збетонувати не тільки плян господарників, а й дати зустрічний. Машиніст взявся до роботи з великою неохотою, попереджуючи десятника: «працюю, мовляв, з вашою бабською бригадою тільки одну годину, якщо вона не впорається з роботою, дайте мені чоловіків». Нам, дівчатам, образливо було, що у нас, у Радянському Союзі є ще люди, які не вірять у нашу силу, образливо, що жінку й досі ще не поставили на роботі урівень з чоловіками, що ще й досі вважають, ніби жінка може тільки коло дітей ходити та господарства доглядати... Але у нас, у нашій бригаді, кожна дівчина — бетонярка горіла бажанням віддати всю свою енергію загальній справі соціалістичного будівництва і довести свою рівноправність на праці і в громадському житті.

І ми довели: адже через годину — другу у машиніста думка про нашу жіночу бригаду почала мінятися, наслідки роботи були прекрасні: за годину ми дали 12 цебрів, машиніст дуже охоче подавав бетон і мимоволі вигукував:

— От уже не думав, щоб із бабами можна було ще швидше працювати, ніж із чоловіками!

А після восьмигодинного робочого дня виявилось: замість сімдесяти цебрів, що визначили господарники, ми дали сто.

Машиніст, сміючись, просить вибачити йому, а другого дня зустрічає з посмішкою і перед десятником вихваляє нас:

— Ми з дівчатами дамо рекорди; завдання — це я наперед заявляю — перевиконаємо, якщо, звісна річ, не затримає бетоновий завод.

Трудова дисципліна у нашій бригаді була така міцна, як міцні бетонні бички греблі. Ніяких рваньких виявів, своєчасний вихід на роботу, — все це допомагало нам виконувати господарські пляни. Наша бригада навіть у негоду виходила на роботу вся.

Ось яскравий приклад, що свідчить про добру трудову дисципліну, про ентузіазм робітничої класи і її відданість. Був дощовий день. Дощ ірив усеяну ніч, багато робітників не вишло на роботу! На ГЕС'і мали збетонувати багато бльоків; робітників не вистачало. Мою бригаду, а вона вийшла на роботу вся, як один, поставили на великий бльок, де подавало три механізми. Завдання було укласти — 150 кубометрів. Ми висунули зустрічний — 200 кубометрів... Дощ ішов усю зміну. Але дівчата не зважали на нього, поринаючи в роботу. Цемент роз'їдав руки. З пальців текла кров. Адміністрація на чолі з виконробом т. Філімоновим зупинилась біля бльока і спільно з американцями запропонувала залишити роботу: мовляв, бльок треба закрити, а дівчат відрядити додому. Але жодна дівчина, не зважаючи на страшенну біль у ранах, роз'їдених цементом, не подумала про домівку. Думка, що не

виконаємо пляну, більше заєдавала бслів, ніж рани, бо ми знали — колідемо, бльок закрийть і Дніпрельстан втратить 150 кубометрів.

Ні одна дівчина не залишила бльска і до четвертої години бригада забетонувала 250 кубометрів.

У таких умовах ми й далі завзято борелися за 500.000 кубометрів у 1930 р. і за те, щоб закрити гребінку 1931 — 1932 року.

Після масового бетонування, комсомельська організація послала дівчак перекваліфіковуватися на токарів, слюсарів тощо.

Мене, як непоганого організатора, перекинули на греблю, на закриття гребінки; тут я керувала чоловічою бригадою, 12 хлопців-комсомельців билися за те, щоб своєчасно закрити гребінку, щоб перевищити господарський пляни, за велику честь — забетонувати останній кубометр гребінки. Пляни ми виконували ось із такими показниками:

грудень — 250%,

січень — 230%,

лютий — 195% (мороз),

березень — 210%.

за це і дістали почесне право — забетонувати останній кубометр гребінки

Хай живуть ударники Дніпрельстану, ударники Радянської України всього Радянського Союзу!

АВТОР: Бойсва бригадирка Романько повернулася до праці, і ми не дарма чуємо навколо гуркіт машин Дніпрельстану. Скрегочують колеса жучків з бетном, ляскає собачка на цебрах бетону і сіра гора висипається в бльок.

Праця триває...

Недалеко від нашого бичка зупинився водолазний бот з героєм водолазним старшиною — тов. Оровим. Мало хто знає, яка важка праця водолазів, що з усіх професій мають найкоротший робітний день — від 20 хвилин до 1 години. Водолази перші робітників почали Дніпрельстан, водолази і закінчать його, оглядаючи під водою роботу споруду і перевіряючи шитові закріпи на вікнах натисних труб. П'ять років працює на Дніпрельстані бригада т. Орова і тому з більшим правом вона має рапортувати через радіо перед ударниками Радянського Союзу. Слово має тов. Лановенко, підводний ударник Дніпробуду.

ВИСТУП ПІДВОДНОГО УДАРНИКА ТОВ. ЛАНОВЕНКА

— Саме тепер увесь капіталістичний світ переживає найжорстокішу економічну кризу, що переходить у фінансову та політичну.

Імперіялісти шукають виходу із кризи у ще більшому уярмленні робітничої кляси, зменшуючи заробітну платню, збільшуючи робітний день, викидаючи на вулицю сотні тисяч робітників...

Імперіялістичні хижаки готують загарбницькі криваві війни і перелуси проти країни Рад, що мирно будує соціалізм у батьківщині світового пролетаріату, що успішно закінчує п'ятирічку за чотири роки.

Робітнича кляса Радянського Союзу за проводом комуністичної партії переможно іде вперед — від перемоги до перемоги на мирному трудовому фронті, дотерміново закінчуючи нові й нові велетенські фабрики, заводи гідроестанції тощо.

Пролетаріят Дніпрельстану сьогодні святкує перемогу — він дотерміново закінчив найбільшу в світі гідроестанцію, що дає на сотні кілометрів дешеvu енергію нашій соціалістичній промисловості і сільському господарству. Цих успіхів ми досягли в наслідок правильного проводу партії і ентузіазму робітничої кляси, що на основі соціалістичного змагання та ударництва доходили небувалих у світі темпів будівництва.

Дуже багато довелося покласти праці на будівництві Дніпрельстану бригаді водолазів на чолі з бригадиром тов. Оровим. Бригада складається чотирьох чоловіка і працює від самого початку будівництва гідроестанції, тобто з липня 1927 року. Бригада водолазів добре засвоїла сталінське гасло, що праця — це справа честі, справа слави, справа завзяття і героїства. Тим

то водолази виконують це гасло на ділі, змагаючись із теслярами, бетонярами і одним з одним, здобуваючи звання героїв праці на складній і важкій роботі під водою. Роботу під водою виконувати буваєв десять, а інколи і більше разів трудніше, ніж на поверхні. Водолазам доводилося працювати по 16—18 годин на добу замість нормального одноденного робітного дня; інколи ми працювали 7—8 годин замість 1 години 20 хв., покладених правилами. Цим ми отадили на утриманні другої водолазної станції, 5—6 тисяч карбованців щомісяця залишалося для будівництва.

Дуже важка робота під водою... Були випадки, коли водолазам загрожувала смерть, коли підводника підіймали на поверхню напівмертвого. Крім того, річкові умови ще побільшували труднощі підводної роботи, але жодний із водолазів ніколи не звертав уваги на труднощі, пам'ятаючи одне, що «немає таких перепон, щоб більшовики не могли їх подолати», а бригада водолазів—це геть усі більшовики.

Ми з честю і з великим ентузіазмом виконали всі завдання техперсоналу.

Основні роботи, що їх доводилося виконувати водолазам, в період будівництва, такі:

1. Ми обслідували ґрунт у ширину Дніпра, де мали будувати перекидки для греблі;

2. Установили зруби, опускали їх, вирівнювали скелястий ґрунт під ними тощо. Ці роботи охопили всі три протоки Дніпра;

3. 1928 року упав у воду металевий шпунт на 500 штук, і водолазам довелося на дні різати його автогеном на шматки, підіймати нагору і знову ставити на місце;

4. Того ж таки 1928 року ми ущільнювали перекидки на мостовому переході, а також обслідували ґрунт;

5. На нас лежав обов'язок відкочувати копані і поставити понтони на ґрунт, коли рівень води спадав;

6. Особливо важкі були роботи у середній протоці, де перекидку ми зачачували мішками з піском, поклавши їх 20 тис. штук.

Ось що можуть сказати водолази про свою роботу ударникам Радянського Союзу напередодні третіх роковин соціалістичного змагання.

Хай живе ударна бригада праця!

Хай живе СРСР — ударна бригада світового пролетаріату!

АВТОР: Не можна забувати, що основні успіхи на Дніпрелістані припадають на бригади комсомольців і молодих робітників, що стали вирішною силою на виробничій. На заклик своїх старших братів та батьків — комуністів вони йшли на відповідальні ділянки Дніпрелістану і перемагали.

Ми маємо право конденсувати в єдиний гарячий згусток слів думки, настрої, подвиги наших промовців, партійців — Голтелова Лановенка, комсомольців Романько Злогова і сказати: комсомольці Дніпробуду і Дніпрокомбінату, керовані компартією, знають, що таке працювати ударно і вести перед у соціалістичному змаганні. Це значить — хазайському працювати на себе, працювати ім'ям соціалізму і дійти такого рівня діясової свідомості, коли по-ленінському — хутко мислиш і по-сталінському — хутко працюєш. Хутко думай, хутко роби — ось що органічно поєднали в собі ударники Дніпробуду, наздоганяючи і переганяючи капіталістичні країни.

Вони завзято насичують себе ленінізмом, аж електрикою. Наші ударні бригади — Романьківці, Ткаченківці, Орівці побудували свою працю за принципом, — без ударного навчання марксизму — ленінізму — нема справжнього ударника.

І найкращі ударники творились по політшколах і курсах. Хто увечорі кидав перший погляд у Ленінів сторінки, той міцніше і дужче бив молотом по ковалду, влучніше вціляв перфоратором у бурку, краще топтав бетон у бльоках і тому давав рекордні показники.

А що завдяки цьому перемогли ударники — так це практичне втілення сталінських слів: «ударна праця це справа чести, справа відваги, слави і героїства».

Конкретно, для ударників честь — це щастя, слава — радість, героїство і завзяність їхня постійна мисль. Три ланки вони з'єднали в одну і, давши в грудях простір — щастю, в мозках — мислі, урочисто кажуть в мікрофон:

Цей Дніпрельстан — наша сердечна пролетарська радість.

(Мікрофон концентрує звуки праці: дзвеніть тріск на заводах сплітається з голосами вигуками бригадирів:

— Давай бетон. Давай, давай бетон).

Дніпрельстан став уже частиною радянської психіки. Він увійшов у свідомість мільйонів трудящих мас, як зразок виконання ленінського плану електрифікації. Особливо міцно увійшов Дніпрельстан у психологію дітей. Наші піонери, виховані зразках більшовицьких темпів, збудували розкладну модель гідроелектростанції, греблі і шлюзи, винайшли дитячу гру «Турбіни» і, граючись у неї, співають із захватом.

Не на морі
Не на океані,
Не на острові
Не на Буяні,
А за порогами
За стоногими
За хвилястими
За пінястими
Виростала перегата
Дніпростана мати.

Ага, впіймалася вода!
Тепер і ти прашою ударно,
Щоб не загинула сила марно
Й давала струм на провода.
Крутіться турбіни,
Невпинно, невпинно,

Крутіться незмінно,
Турбіни, турбіни.
Наливайте нам струм
В провода, в провода,
Хай шумує вгору

Божественна вода.

Хай працює тепер
Величез - комбінат,
Капітал у нас вмер,
Не поверне назад.
Подавайте нам струм,
На село, на село,
Де колгоспні лани
У сніги занесли.
Там зникають турбіни
Як символ бід —
Закрутились турбіни
На Дніпровій воді.
Співаємо пісню,
Співаємо собі —
Закрутились турбіни,
На Дніпровій воді.
Червона Україно
Під гуркіт турбін
Ми — Ленінська зміна
Незмінно не спім...

Це не випадково і саме в психології дітей одбився героїчний неповторний Дніпрельстан. Це може ствердити один з найплідніших ударників — юний піонер Захарченко, один з героїв Кузьмичевого твору про Дніпрельстан «Турбіни». Скажи ж, товаришу піонере, на весь світ, що таке Дніпрельстан для нового покоління.

ПРОМОВА ПІОНЕРА ЗАХАРЧЕНКА

Як піонер Дніпрельстану, я говоритиму од імені найплідніших учасників соціалістичного будівництва. Ми прийшли на свято з героїчними показниками у праці, що поєдналася з учінням — ми збудували піонерську споруду шлюзу. Ми брали участь у монтажі спіральних камер гідроелектростанції і перші викликали батьків — партійців та братів — комсомольців на соцзмагання, всіляко допомагаючи їм виконувати Ленінський план електрифікації. Але це не все, що хочу сказати.

Моє слово особливо важливе для дорослих, що слухають мене. Адже дорослі ніколи до кінця не зрозуміють нашої психології, бо наші тати й мамі ніколи не були й не будуть радянськими дітьми. Ваше дитинство, батьки й матері, — все в цараті, а наше в соціалізмі, в революції. Ваше дитинство царське, наше — дніпрельстанівське.

Так от, сьогодні пускаючи Дніпрельстан, ви кажете нам:

— Ідіть, наші дітки, вперед і вперед, у майбутнє, аж у самий комунізм.

А ми зразу вам відповідаємо:

— Юний Дніпрельстан піде далеко вперед через другу й третю п'ятирічку до світової пролетарської революції, до комунізму.

І я прямо заявляю вам од імені дітей:

— Дніпрельстан, для вас, дорослих — це світовий велетень, а для нас, піонерів — це малюток. Дніпрельстан це найяскравіший спомин нашого дитинства, що скоро мине. Це — найрадісніший етап нашого пролетарського виховання. Ми вже сьогодні рівняємось на Волгобуди і Ангарабуди. Ви нові

люди, а ми ще новіші. Ви ніколи не будете такими молодими і такими новими як ми. Тут вам ні наздогнати, ні перегнати нас, бо Ленінська зміна понесе прапор пролетарської революції на такі висоти, про які ви лише мрієте. Ви всі в боротьбі з капіталізмом та соціалізм, а ми дихатимемо незабаром повітрям комунізму, бо ніколи в світі не побачать піснери ні поліцаїв, ні городових, ні в'язниць.

То значить, хай живе кожний Дніпрельстан — і той, що світовий велетень, і той — малюток Дніпрельстан.

АВТОР: Правильно сказав піснер, відчувши у будівництві все нове, з чого розквітає соціалізм. Скажемо й ми слово про наш Дніпро.

Скільки поетів співували Дніпро, вмочували свої пера у його хвилі і ліричними голосами вішували, що, мовляв, він є краса всієї України, яка мусить пишатися перед світом своєю прекрасною рікою. Від Гоголя до Чупринки й Олеся Дніпро був джерелом трошовитого надхнення і давав нашим шансним поетам і славу, і шану, і повне матеріальне життя.

Сто років з таким Дніпро годував поетів і ліриків і ніхто не гадав, що він зможе, крім поетів та сивих археологів, годувати велетенський трудящий нарід в сорок мільйонів.

Згадайте лише, скільки подиву викликали оці славетні пороги та переїзд через них. Скільки щасливих сліз скочувалося в якогосьбудь естета, коли його на Ненастиці обризкувало грізною хвилею. Скільки подиву лишалося в якогось селянка-інтелігента, що радів побаченню із Батьком Дніпром, старим Славutoю і який принав у надку про ті, мовляв, часи, коли на його буйних течіях линули чайки та байдаки у похід на проклятого турецького султана. І яка ганьба нам, що ми так пізно розвіяли пороги для нас пошану перед безробітним Дніпром, що, не знаючи, куди подіти йому силу, бився об пороги і змусив більшовиків та радянських інженерів знайти йому відповідну роботу.

І тільки більшовицький уряд гравив, ще 1926 року, записати Дніпро на біржу праці і змусити його працювати на користь соціалістичній перебудові нашої країни. Пролетаріят ухвалив: Славута мусить покинути годівлю поетичних провідів і запрягтися й дати нам стільки енергії, що вистачить і для Донбаса і для Кривого Рогу, і для Дніпропетрівського. Пролетаріят сказав: ми збудуємо на Дніпрі в найужточому місці за порогами найбільшу в світі електростанцію.

І збудував. Вже стоїть впоперек ріки величезна загата і гідроелектростанція з дев'ятьма урбинами. Пролетар вхопив за горлянку ріку - волоцюгу і дав їй соціалістичне на-антаження.

Дніпро отримав свій робітний номер в пляновому цеху першої п'ятирічки і працює на нас без прогуків і симуляцій.

А щоб перевірити працю нового переможеного Дніпра, вийшла 14 квітня 1932 р. 9 год. 20 хв. ранку експедиція на двох моторових човнах. Вперше в історії Дніпра в історії культури йшла проти течії над залитими порогами робітничої експедиції. На борту цих човнів були найкращі ударники основних дільниць Дніпрельстану і Дніпрокомбінату — Женя Романько, водолаз Паєло Оров, Полущиган, Назаренко, представники партійного комітету Будний і Дмитрусенко, інженер Салев, представник комсомольської преси і два українських пролетарських письменники — Кузьміч і Гопчий. Всього 27 чоловіка.

На меті експедиція мала прокласти новий водний шлях над порогами, перемогти течію Дніпра, відкрити велику водну магістраль Орша—Херсон, щоб хвилями Дніпра попливли пароплави і баржі з хлібом, нафтою, гасом, машинами та інше.

Підходили ми до усягелених порогів — Вільного, Лишнього та Будилівського, бачили побачити гострі зуби скель і, розчаровані, не бачили їх. Навкруги була вода і вода. Проїздили ми над затопленими селами Августинівкою, над Тавелжаним островом, над просторами і розсипаним зрідка колгоспи та радгоспи.

Коло колишнього порога Воєниги відбувся врочистий мітинг, де виступали представники Дніпрельстану і місцевого колгоспу.

24-го увечорі експедиція ударників дісталася Дніпропетрівського, переночувала там і увечорі 25-го квітня повернула назад.

Великий історичний рейс Кічкас — Дніпропетрівське і назад закінчився перемогою. Спитайте у Дніпра — де його буйні пороги, хижачькі пірати ріки? Де сердитий чекотун, непереборний Ненаситець? Де поділись гострі зуби Дзвонецького, Сурського, Лоханського й інших порогів? У яку прірву пірнули вони? І скаже нам Дніпро: самітний я тепер. На глибоке дно упали мої пороги, укриті чорною славою. У товщах весняних вод потонули старо-козацькі традиції буржуазної України, нема сивих скель гордих і непереборних.

Нема Ненаситця. Нема трізного діда, який спинав і віщого Олега, який спинав і козацьких нальотників і задавачиву Катерину.

Нема Перуна й Багатирия. Нема Дурної і скелі Сагайдачного. Помер Дніпро, але й відродився Дніпро.

Розрубано пояс, що душив велетня і не пускав за пороги київські кораблі, які мчали до Чорномор'я, тепер Дніпро підвівся, став, і ось задихає щезом Дніпрельстану. Він тепер єдиний, монолітний, як більшовики. Він сам сміється, виконуючи нашу волю, з клясового ворога, що казав колись глузуючи з нас:

— О, Дніпрельстане. Більшовики мають вигнати з буйних вод Дніпра табун у 650 тисяч конячих і кобилячих сид. Подумаєш — гребля, немов якась уздечка.... Ха - ха - ха.

Сміявся ворог та вже не засміється. Тепер сміємося ми. Бетонна уздечка — гребля лягла посеред ріки і безкінечні табуни «конячих і кобилячих» по їхньому, а по нашому механічних сил крутять там турбіни. Загнуздали ми Дніпро, цього великого водяного коня і поставили до стайні соціалістичної індустрії. Нема тепер симулянта і прогульника Дніпра, а є переможена об'єднана ріка. Є не буйний Славуга, а тихий, працівний, підкорений Дніпро, що взяв на свої плечі пливку смугу нової водної магістралі Орша - Херсон.

Перший історичний рейс ударників кінчився перемогою.

Тим краще почували себе ударники-екскурсанти, що знали: над Дніпром — новою рікою — постане таємнича райдуга металів. Хочеш бачити, де вона?

Глянь на лани, де вчора дзвеніли степові плуги, де запашний степ лежав півтора роки тому. Там постає ланка заводів і незабаром полетиться у мульди блискучий алюміній, зашипить висіско - гатункова сталь, побіжать струмки феромангану і феросиліцію.

Десятого жовтня до лав велетнів соціалістичної індустрії стане перша черга Дніпрокомбінату. Великий комбінат — це плантація заводів, це — квітник, що вибруньковує на степах.

Ми всі чули нове гасло: Ти учора був хліборобом, будь сьогодні заводоробом. Ставай до лав ударної праці. Іми стали ударниками, ми й інших потягли за собою і ось — наслідок нашої праці: над степами України постає райдуга металів — райдуга Дніпрокомбінату.

Сонце дає білий колір - алюмінікомбінат дасть іскровидний білий алюміній — основу райдуги. Він розкладеться на всі кольори. Цехи феромангану дадуть яскраві бризки жовтогарячих, червоних, малинових і брунатних іскринок.

Манган — чудовий викопень землі, дасть генеральний основний колір райдуги металів — червоний, бо і сам манган червоний. Його оксиди і різні сполуки дадуть зелені, блакитні, сині і фіолетові відбитки сонця.

Синьо - сіра сталь, феросиліцій і вольфрам, вибіжать із під стану і підкреслять яскравість червоної фарби мангану, який стане під більшовицький червоний прапор ударної праці. Райдуга червоних робітничих рук і робітничих облич візьме верх над райдугою металів і кине під небо — червону бинду прапора й мангану. Кине і заплете нею хмари.

Заграє тоді райдуга рук і металів. Зацвіте новим блиском і вже скоро, дуже скоро — вперше в нашому житті, ми напишемо слово «Америка» з маленької літери.